

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η Επιρροή της Εξαρτημένης Μεταβλητής της Θρησκείας
στην Εξωτερική Πολιτική του Ιράν**

ΑΘΗΝΑ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

Μεταπτυχιακός φοιτητής : ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΜΑΡΜΑΡΟΥ

Η Επιρροή της Εξαρτημένης Μεταβλητής της Θρησκείας στην Εξωτερική Πολιτική του Ιράν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
2.	ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ (ΙΣΛΑΜ: Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ)	7
3.	ΙΡΑΝΙΚΟΣ ΣΠΙΤΙΣΜΟΣ	12
4.	Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΙΡΑΝ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1970	
α.	Εξωτερική πολιτική	15
β.	Πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας	15
	(1) Πολιτικές κινήσεις και κινήματα	
	(2) Ο ρόλος του στρατεύματος	
	(3) Ο ρόλος της θρησκείας στις πολιτικές εξελίξεις (το 1978 σημείο καμπής).	
5.	Η ΙΡΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΚΡΑΤΙΑΣ	
α.	Κρατική Δομή	25
β.	Οι προβλέψεις του Συντάγματος	33
γ.	Η θέση των κληρικών στην Ισλαμική Δημοκρατία	35
δ.	Η εξωτερική πολιτική του Αγιατολάχ Χομεϊνί	36
6.	ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΧΟΜΕΪΝΙ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΙΑ.	
α.	Τα νέα εσωτερικά και γεωπολιτικά δεδομένα	39
β.	Οι πολιτικοί ηγέτες της χώρας	40
γ.	Μετασχηματισμός της οικονομίας	45

δ.	Επαναπροσέγγιση της πολιτικής στο εσωτερικό της χώρας	47
ε.	Διαμόρφωση της ατζέντας εξωτερικής πολιτικής	49
στ.	Πραγματισμός και ιδεολογία	52
ζ.	Η εξέλιξη των διεθνών σχέσεων της χώρας	54
7.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	71

Η Επιρροή της Εξαρτημένης Μεταβλητής της Θρησκείας στην Εξωτερική Πολιτική του Ιράν

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το “δυτικό” ημερολόγιο έδειχνε την 1^η Φεβρουαρίου του 1979, όταν ο Αγιατολάχ Χομεϊνί έφτανε στην Τεχεράνη μετά από πολυετή εξορία σε Τουρκία, Ιράκ και Γαλλία. Το συγκεκριμένο γεγονός, θα αποτελούσε σταθμό τόσο στην ιστορία του Ιράν, όσο και στον ευρύτερο χώρο της μέσης Ανατολής. Θα εισήγαγε δε μια νέα παράμετρο στη διεθνή πολιτική σκηνή, αυτή ενός άγνωστου και απρόβλεπτου τότε θεοκρατικού καθεστώτος. Το βιβλίο του Χομεϊνί το οποίο έγραψε κατά τη διάρκεια της εξορίας του πραγματευόμενος τον τρόπο λειτουργίας και διακυβέρνησης ενός ισλαμικού κράτους και έφερε τον τίτλο «Governance of the Jurist»,¹ όπως επίσης και η κατάληψη της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Τεχεράνη στις 4 Νοεμβρίου 1979, είναι τα δύο καίρια στοιχεία τα οποία διαμόρφωσαν την πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό του Ιράν και τη θέση αυτής της χώρας στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

Από το 1925 με την εγκαθίδρυση της δυναστείας των Παχλαβί στη χώρα και μέχρι την Ιρανική επανάσταση του 1979, το Ιράν αποτελούσε μια εξωστρεφή σε γενικές γραμμές χώρα, με την ηγεσία του να αναπτύσσει δεσμούς με το δυτικό κόσμο. Άλλωστε η χώρα αυτή αποτελούσε πεδίο συμφερόντων από τις αρχές κιόλας του 20^{ου} αιώνα για την Αγγλία, τη Ρωσία και λίγο πριν το Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, για τις ΗΠΑ. Στην ενεργό ανάμειξη των τότε μεγάλων δυνάμεων στην ενεργειακή πολιτική του Ιράν υπήρξε ένα μικρό διάλλειμα, αυτό της πρωθυπουργίας του Μοχάμεντ Μοσαντέκ, ο οποίος ως νόμιμα εκλεγμένος πρωθυπουργός της χώρας εθνικοποίησε τους φυσικούς πόρους και την πετρελαϊκή βιομηχανία απολαμβάνοντας την πλήρη στήριξη του λαού του.

¹ Khomeini, Imam. *Governance of the Jurist (Velayat-e Faqeeh)*, Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini’s Works (International Affairs Division), Islamic Republic of Iran.

Σε ότι αφορά την εσωτερική πολιτική σκηνή υπήρχαν κινήσεις και κόμματα τα οποία κάλυπταν ένα ευρύ πολιτικό φάσμα, από το κομμουνιστικό Ταντέχ έως το κόμμα Εθνικού Μετώπου.

Μετά την έλευση του Χομεϊνί, την ανάληψη των καθηκόντων του ανώτατου ηγέτη από τον ίδιο, την εφαρμογή ισλαμικής διακυβέρνησης μέσω ενός συντάγματος το οποίο βασίστηκε εν πολλοίς στο βιβλίο του και τη δημιουργία νέων θεσμικών οργάνων τα οποία στελεχώθηκαν από τον κλήρο, η μορφή του συγκεκριμένου κράτους και ο ρόλος του σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο μετασχηματίστηκε δραματικά. Επίσης, η κατάληψη της αμερικάνικης πρεσβείας στην Τεχεράνη και ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίστηκε το συγκεκριμένο γεγονός (το οποίο θα μπορούσε να μην είχε συμβεί και ποτέ) το θεοκρατικό καθεστώς, καθόρισε αποφασιστικά τις μετέπειτα σχέσεις του Ιράν με τις ΗΠΑ.

Οι προβλέψεις του νέου συντάγματος εμπεριέχουν πολλά στοιχεία τα οποία φαντάζουν οικεία στον δυτικό τρόπο σκέψης, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία για ζητήματα δημοκρατίας, δικαιοσύνης και δικαιωμάτων των πολιτών. Εάν όμως εξετάσουμε προσεκτικά τους θεσμούς του κράτους, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τη λειτουργία του, θα διαπιστώσουμε ότι μέσα από δαιδαλώδεις διαδρομές και στεγανούς μηχανισμούς όλα οδηγούν επί της ουσίας σε ένα σιιτικό ιερατείο και τελικά στον ίδιο τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη. Ακόμα και σε δημοκρατικές διαδικασίες όπως αυτή των εθνικών εκλογών για την ανάδειξη κοινοβουλίου και προέδρου της δημοκρατίας, η λογοκρισία είναι τόσο έντονη, ώστε να αποκλείεται κάθε διαφορετική φωνή και τάση. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, υπάρχουν συγκεκριμένα πρόσωπα προερχόμενα από τον κλήρο τα οποία από την αρχή της εγκαθίδρυσης της ισλαμικής δημοκρατίας διαδραματίζουν ρόλους κλειδιά, τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής.

Και ενώ ο τρόπος λειτουργίας του θεοκρατικού καθεστώτος, όπως αδρά περιγράφηκε παραπάνω, είναι ο ίδιος τόσο κατά το χρονικό διάστημα που ο ανώτατος ηγέτης του κράτους ήταν ο Αγιατολάχ Χομεϊνί, όσο και κατά τη διάρκεια που ανώτατος ηγέτης είναι ο Αλί Χαμενεϊ (από το θάνατο του Χομεϊνί και μέχρι σήμερα), σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής τα πράγματα έχουν διαφοροποιηθεί σημαντικά. Βέβαια όπως θα δούμε παρακάτω, η εξωτερική πολιτική του Ιράν κατά την διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του καθεστώτος, η οποία συμπίπτει και με τη θητεία του Χομεϊνί ως ανωτάτου ηγέτη, χαρακτηρίζεται λιγότερο από το πολιτικό καθεστώς και περισσότερο από έναν πολυετή πόλεμο με το Ιράκ, τα αποτελέσματα της κατάληψης της αμερικάνικης πρεσβείας και της

ομηρίας του προσωπικού της και από τις εμμονές του Χομεϊνί σε ότι αφορά τη Δύση και τη Σοβιετική Ένωση.

Με το θάνατο του Χομεϊνί και τη διαδοχή του από τον Αλί Χαμενεΐ, έχουμε μια σαφή στροφή προς τη μετριοπάθεια. Σε αυτή τη στροφή συνετέλεσαν τα αποτελέσματα μιας δεκαετίας, τα οποία τώρα το θεοκρατικό καθεστώς καλούνταν να διαχειριστεί. Πρώτα απ' όλα το Ιράν έπρεπε να ορθοποδήσει οικονομικά και κοινωνικά μετά από έναν οκταετή πόλεμο με το Ιράκ, ο οποίος άφησε πίσω του εκατόμβες θυμάτων, κατεστραμμένες υποδομές και οικονομικό μαρασμό. Την κατάσταση έκανε περισσότερο δραματική ο απομονωτισμός τον οποίο είχε επιλέξει ο Χομεϊνί και το οικονομικό εμπάργκο της δύσης. Στη «συνείδηση» της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής το Ιράν είχε εντυπωθεί ως μια χώρα τρομοκράτης. Στο δε εσωτερικό της χώρας οι φωνές διαμαρτυρίας απέναντι στο καθεστώς πλήθαιναν παρά την αποτελεσματικότητα της λογοκρισίας για τον αποκλεισμό τους από κάθε δημοκρατική διαδικασία.

Συνεπεία των ανωτέρω, άρχισε δειλά δειλά να γίνεται λόγος για την ανάγκη υιοθέτησης τεχνοκρατικών αντιλήψεων, για την αναγκαιότητα του ιδιωτικού τομέα, για την παγκόσμια αγορά χρήματος, στοιχεία τα οποία θα έφερναν στο προσκήνιο την ανάγκη ενός εξορθολογισμού σε ότι αφορά το εσωτερικό και μιας *realpolitik* σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική της χώρας. Οι επιταγές του θεοκρατικού καθεστώτος είτε παραμερίστηκαν είτε επανερμηνεύτηκαν, χωρίς ωστόσο να αποκλειστούν ως παράγοντες επιρροής επί της ασκούμενης εξωτερικής πολιτικής. Έτσι, εμφανίστηκαν φαινόμενα και καταστάσεις οι οποίες με την πρώτη ματιά ίσως να χαρακτηρίζονταν και ως οξύμωρες, όπως η στήριξη των χριστιανών Αρμενίων έναντι των μουσουλμάνων Αζέρων, η ανάπτυξη σχέσεων με τη σουνιτική Τουρκία λόγω των επιπτώσεων του εμπάργκο, η στήριξη του Άσαντ έναντι των Αδελφών Μουσουλμάνων και πολλά άλλα τα οποία θα αναλύσουμε περεταίρω. Τέλος ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και τις τάσεις επανακαθορισμού των σχέσεων του με τη Δύση.

Βέβαια το καθεστώς έχει ήδη τριανταπέντε έτη ιστορίας κατά τη διάρκεια της οποίας έχει επιβάλλει τους δικούς του όρους και έχει δημιουργήσει κατεστημένες αντιλήψεις θέτοντας εν αμφιβόλω τη δυνατότητα εξεύρεσης ενός σημείου ισορροπίας μεταξύ των όποιων μεταρρυθμίσεων σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και των θεοκρατικών επιταγών του.

Η μελέτη του Ισλάμ, η σιιτική εκδοχή του ως σημείο αναφοράς για την εγκαθίδρυση ενός θεοκρατικού καθεστώτος στο Ιράν, το πολιτικό υπόβαθρο επί του οποίου αναπτύχθηκε και η μετουσίωσή του σε άσκηση εξωτερικής πολιτικής, θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε σε πλήρη έκταση την επιρροή του.

2. ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ (ΙΣΛΑΜ: Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ)

Ισλαμισμός είναι μια θρησκευτική ιδεολογία η οποία εμπεριέχει μια ολιστική ερμηνεία του Ισλάμ και της οποίας απώτερος στόχος είναι η κυριαρχία σε όλο τον κόσμο με όλα τα μέσα. Η παραπάνω φράση εμπεριέχει τέσσερα αλληλεξαρτώμενα στοιχεία: α. θρησκευτική ιδεολογία, β. ολιστική ερμηνεία του Ισλάμ, γ. κυριαρχία στον κόσμο, δ. χρήση κάθε μέσου, τα οποία συνοπτικά θα προσεγγίσουμε.²

Το Ισλάμ είναι μια θρησκεία με μεγάλη ιστορία και διάφορες θεολογικές προσεγγίσεις. Όλες οι υπάρχουσες προσεγγίσεις έχουν ως σημείο αναφοράς το κοράνι. Ο Ισλαμισμός όμως είναι κάτι περισσότερο από μια θρησκεία με τη στενή έννοια του όρου, καθώς προτείνει επιπλέον και έναν τρόπο ζωής σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.³

Ίσως θα μπορούσε κάποιος να μιλήσει για ένα ολοκληρωτικό ιδεολογικό σύστημα. Όμως αυτό δεν θα ήταν ακριβές, καθόσον ο Ισλαμισμός αντλεί τη νομιμοποίησή του απέναντι στους οπαδούς του, τόσο από την ιδεολογία που φέρει όσο και από τη θρησκεία. Η ολιστική του διάσταση βασίζεται στο τρίπτυχο θρησκεία – τρόπος ζωής – κυβέρνηση το οποίο ολιστικά αντιμετωπίζουν όλοι οι μεγάλοι Ισλαμιστές ηγέτες (Σαγίντ Κούτμπ, Αγιατολάχ Χομεϊνί, Χασάν Αλ Μπάνα). Σε ότι αφορά την παγκόσμια επικυριαρχία, οι Ισλαμιστές έχουν ως σημείο αναφοράς την αναγέννηση του Χαλιφάτου. Το Χαλιφάτο αποτελεί έναν από τους μακροβιότερους πολιτικούς θεσμούς της ιστορίας. Η ύπαρξή του

² Βλ. Mozaffari, Mehdi. What is Islamism? History and Definition of a Concept. *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 8, No. 1, 17–33, University of Aarhus March 2007 (Ανακτήθηκε από: http://pure.au.dk/portal/files/22326292/What_is_Islamism_Totalitarian_Movements_article.pdf στις 12 Μαρ. 2014).

³ Βλ. Obert voll, John. Islam as a Special World-System, *University of New Hampshire: journal of world history*, fall 1994.

εκτείνεται από το 632 αμέσως μετά το θάνατο του προφήτη Μωάμεθ, μέχρι την εποχή του Μουσταφά Κεμάλ το 1924. Ο αιγύπτιος Σαγίντ Κουτμπ, ο σπουδαιότερος σουνίτης θεωρητικός του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, ο οποίος εκτελέστηκε από το καθεστώς Νάσερ το 1966, καταφερόταν με ιδιαίτερο μένος ενάντια στον Κεμάλ Ατατούρκ, «ο οποίος τερμάτισε το ισλαμικό χαλιφάτο, διαχώρισε τη θρησκεία από το κράτος και ανακήρυξε το καθαρά κοσμικό κράτος». Ο Κουτμπ σε ότι αφορά το τζιχάντ για την επίτευξη του τελικού σκοπού γράφει:

«Αυτοί οι οποίοι λένε ότι το Ισλαμικό τζιχάντ είναι αποκλειστικό μέσο για την άμυνα του ισλαμικού οίκου, αγνοούν το μεγαλείο του ισλαμικού τρόπου ζωής καθώς το ερμηνεύουν ως λιγότερο σημαντικό από την πατρίδα τους. Αυτή δεν είναι η ισλαμική οπτική του θέματος αλλά η οπτική της σύγχρονης εποχής η οποία είναι εντελώς ξένη στην ισλαμική συνείδηση. Σίγουρα η περίπτωση της προστασίας των πατρίδων του Ισλάμ είναι εντέλει προστασία των ισλαμικών πιστεύω του ισλαμικού τρόπου ζωής και της ισλαμικής κοινότητας. Παρ'όλ'αυτά ο απώτερος σκοπός του τζιχάντ είναι η εγκαθίδρυση της θεϊκής αρχής (εξουσίας) η οποία θα μεταλαμπαδευτεί διαμέσου της γης σε όλη την ανθρωπότητα, καθώς το αντικείμενο αυτής της θρησκείας και η σφαίρα επιρροής της είναι όλη η ανθρωπότητα».⁴

Ο Κουτμπ είχε διαγνώσει «μια προσπάθεια εξόντωσης της θρησκείας» του Ισλάμ, την οποία επιδίωκαν «ο παγκόσμιος σιωνισμός και οι σταυροφορούσες εκκλησίες καθώς και ο παγκόσμιος κομμουνισμός». Ωστόσο, θεωρούσε ότι «η αναμέτρηση αυτή δεν είναι για έλεγχο εδαφών ή οικονομικών πόρων, ή για στρατιωτική κυριαρχία». Αντίθετα, αφορούσε τον αφανισμό του Ισλάμ μέσω των φιλελεύθερων και εκσυγχρονιστικών ιδεών, που άρχισε να εισάγει στον μουσουλμανικό κόσμο ο εκσυγχρονιστής Κεμάλ Ατατούρκ. Καθότι ο Κουτμπ έβλεπε αναληθείς μουσουλμάνους σαν τον Κεμάλ να κατέχουν την εξουσία σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο, επιδίωκε αιματηρό αγώνα ενάντια σε αυτούς τους εσωτερικούς εχθρούς. Οι πνευματικοί επίγονοί του αιματοκύλησαν σημαντικά τμήματα του μουσουλμανικού κόσμου, όπου σειρά εμφυλίων πολέμων από την Αλγερία και το Σουδάν μέχρι το Αφγανιστάν έχουν στοιχίσει στα τέλη του 20^{ου} και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα τη ζωή εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων.

⁴ Βλ. Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος. *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006, σελ. 20.

Παρομοίως, ο Οσάμα Μπιν Λάντεν στη διακήρυξή του αμέσως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, αναφέρθηκε στις ταπεινώσεις των μουσουλμάνων κατά τα τελευταία ογδόντα χρόνια, δηλαδή από την κατάργηση του χαλιφάτου που επέφερε ο Κεμάλ.

Ο Μπιν Λάντεν ηγήθηκε μιας οργάνωσης με τεράστια απήχηση σε ολόκληρο τον κόσμο. Πολλοί προσέγγισαν την Αλ Κάιντα ως μια οργάνωση με «παραδοσιακούς στόχους» όπως η εκδίωξη των Αμερικανών από τη μέση ανατολή, ο περιορισμός της αμερικάνικης επιρροής, η ανατροπή φιλοδυτικών καθεστώτων από αραβικά κράτη. Όμως η Αλ Κάιντα, πέρα των παραπάνω λειτούργησε και λειτουργεί ως μέσω προώθησης του ισλαμισμού με βίαια κυρίως μέσα. Στη φάτβα του Φεβρουαρίου του 1998 (κήρυξη ιερού πολέμου), ο Μπιν Λάντεν κατηγόρησε τις ΗΠΑ ότι «κατέχουν στις χώρες του Ισλάμ τα πιο ιερά μέρη, στην Αραβική Χερσόνησο λεηλατούν τον πλούτο τους, κυριαρχούν στους ηγέτες τους, ταπεινώνουν τον λαό τους και τρομοκρατούν τους γείτονές τους». Θεωρώντας ότι οι ΗΠΑ μετατρέπουν τη Σαουδική Αραβία, την Αίγυπτο, το Ιράκ και το Σουδάν σε «χάρτινα κρατίδια» για να εγγυηθούν την ύπαρξη του Ισραήλ, κάλεσε «κάθε Μουσουλμάνο που πιστεύει στον θεό ... να σκοτώσει Αμερικανούς και να λεηλατήσει τον πλούτο τους, οποτεδήποτε και οπουδήποτε τους βρίσκουν. Καλούμε επιπλέον τους Μουσουλμάνους ... να εξαπολύσουν επιδρομές στις αμερικανικές δυνάμεις του Σατανά και στους υποστηρικτές του διαβόλου που συμμαχούν μαζί του». Γι' αυτό άλλωστε και στα μηνύματά της η Αλ Κάιντα αποφεύγει αναφορές σε ονόματα κρατών τα οποία νομιμοποιούν το Βεστφαλιανό σύστημα αλλά ονοματίζει γεωγραφικές περιοχές ως πεδία δράσης της (η γη των δύο ποταμών, το ισλαμικό Μακρέμπ, η αραβική χερσόνησος κλπ). Βλέπει τον υπόλοιπο κόσμο ως τίποτα περισσότερο από μια αντισλαμική συμμαχία με σκοπό την εξάλειψη του Ισλάμ από προσώπου γης. Όπως αργότερα είπε και ο αρχηγός της Αλ Κάιντα στη Σαουδική Αραβία, «οι μουσουλμάνοι πρέπει να έχουν ένα μόνο σκοπό τον προσηλυτισμό όλης της ανθρωπότητας στο Ισλάμ και την κατατρόπωση κάθε άλλης θρησκείας και ιδεολογίας». Για την επίτευξη του σκοπού ο προσφορότερος τρόπος είναι αυτός της χρήσης βίας. Άλλωστε η σαρία είναι αυτή που νομιμοποιεί τον πόλεμο και καμία άλλη αρχή (κράτος ή θεσμός). Σύμφωνα με τη σαρία δε, δεν υπάρχει ισότητα μεταξύ κρατών μουσουλμανικών και μη μουσουλμανικών, όπως δεν υπάρχει ισότητα μεταξύ μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων. Επί του θέματος ο Αλ Ζαουάχρι διακηρύττει: «η επανάκτηση κάθε γης η οποία κάποτε υπήρξε γη μουσουλμάνων είναι

προσωπικό καθήκον κάθε ισλαμιστή», αναφορά η οποία ευθέως παραπέμπει στην επανίδρυση του χαλιφάτου.

Πέρα από την Αλ Κάιντα και παρόμοιες τρομοκρατικές οργανώσεις, υπάρχουν και ισλαμικές οργανώσεις οι οποίες επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς με πιο μετριοπαθείς μεθόδους.⁵ Έτσι έχουμε οργανώσεις οι οποίες φέροντας το ίδιο ιδεολογικό φορτίο προσπαθούν να επιτύχουν τον εξισλαμισμό και την εφαρμογή της σαρία ξεκινώντας τον αγώνα εκ των έσω (εγκαθίδρυση ισλαμικών καθεστώτων στα αραβικά κράτη). Προσπάθειες έχουν γίνει και σε επίπεδο δημιουργίας ισλαμικών κομμάτων σε αραβικές χώρες πολλά εκ των οποίων διατηρούν και στρατιωτική πτέρυγα όπως η Χαμάς. Αυτού του είδους τα κόμματα προκειμένου να συμμετάσχουν σε εκλογικές διαδικασίες αποδέχονται υποχωρήσεις σε ότι αφορά τα πιστεύω τους, αφού κομματική λειτουργία σημαίνει πλουραλισμός, ύπαρξη κράτους, πλειοψηφία, πράγματα εντελώς ξένα στην ισλαμιστική ιδεολογία. Έτσι βέβαια δημιουργείται ένα εξαιρετικά θολό τοπίο σε ότι αφορά τα ισλαμιστικά κόμματα και τη δημοκρατική λειτουργία, καθόσον εύλογα προκύπτει το ερώτημα: απαρνούνται τη σαρία; Σ' αυτό το σημείο οι ισλαμιστές κατηγορούνται για τακτικισμούς με επιδίωξη την κατάληψη της εξουσίας και την άμεση στροφή στις ισλαμιστικές αρχές, με ιστορικό παράδειγμα αυτό του Ιράν. Η ίδρυση κομμάτων από τους ισλαμιστές δεν είναι εύκολη υπόθεση διότι πολλές φορές στο παρελθόν, εάν κάποιο τέτοιο κόμμα πετύχαινε εξαιρετικά αποτελέσματα, ακολουθούσε ακύρωση εκλογών, καταργήσεις κομμάτων, πραξικοπήματα (πχ Αλγερία 1991), ή τεταμένο κλίμα μεταξύ στρατιωτικών πτερύγων (Χαμάς – Φατάχ).

Στην υποθετική περίπτωση όπου η ισλαμιστές πετύχαιναν το σκοπό τους και επιβάλλονταν η εφαρμογή της σαρία, η οποία ουσιαστικά αποτελεί το «ισλαμικό σύνταγμα» θα προέκυπτε ένα νέο μοντέλο κυριαρχίας διαφορετικό απ' το κυρίαρχο στις μέρες μας βεστφαλιανό μοντέλο. Οι διαφορές φαίνονται στον παρακάτω πίνακα τον οποίο δανειζόμαστε από τον Barak Mendelsohn.⁶

⁵ Βλ. Berger, Maurits. Religion and Islam in Contemporary International Relations. *Netherlands Institute of International Relations* "Clingendael Diplomacy Papers No 27" The Hague April 2010

⁶ Βλ. Mendelsohn, Barak. God vs. Westphalia: radical Islamist movements and the battle for organising the World, *Review of International Studies*, Vol 38, Issue 03, July 2012, σελ. 589 - 613

	Westphalian state-based order	Religious order
Number of independent units	Multiple	One
Central authority	No. international order maintained through institutions of international society	Yes
Scope of the units	Territorial. Units separated by geographical demarcated borders	Universal, deterritorial spiritual space
Source of authority	Temporal	Divine
Articulation of moral purpose	Each unit determines its own separately	Stems from religious scriptures
Articulation of units' legitimacy	External recognition, internal consent	Divine will
Primary legal identity marker	Citizenship, nationality	Religious affiliation
Relationship between principle communities	All states are legally equal	Inequality. Primacy for the members of the ruling faith
View of alternative organizational forms	Rejection but states are sovereign to collectively transfer some authority to institutions of global governance	Rejection. Other organizational forms only serve bureaucratic purposes.

Συνεκτιμώντας τα μέχρι τώρα αναφερθέντα, αντιλαμβανόμαστε ότι η επιβολή ενός νέου θεοκρατικού παγκόσμιου μοντέλου δεν είναι κάτι εύκολο, για πολλούς λόγους. Ξεκινώντας από τη σαρία δηλαδή το «σύνταγμα» αυτού του νέου μοντέλου, αυτή δεν θα ήταν δυνατό να γίνει αποδεκτή από μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς καθώς: α. δεν δίνει

τη δυνατότητα αναθεώρησης, συμπλήρωσης, τροποποίησης, β. καταργεί κάθε έννοια συλλογικής συνείδησης της κοινωνίας, γ. η εφαρμογή της στην κοινωνική πυραμίδα είναι από πάνω προς τα κάτω. Τα παραπάνω όπως εύκολα γίνεται κατανοητό αντιτίθενται σε κάθε δημοκρατική κουλτούρα.

Σε ότι αφορά τον ιερό πόλεμο (τζιχάντ) που προβλέπει και συνάμα νομιμοποιεί η σαρία, είναι κάτι το οποίο φοβίζει ακόμα και τους ίδιους τους μουσουλμάνους. Είναι καταγεγραμμένη άλλωστε η δυσκολία της Αλ Κάιντα για τον προσηλυτισμό μεγάλου αριθμού μελών, εξαιτίας ακριβώς αυτού του εξτρεμισμού που πρεσβεύει. Πέραν τούτου, δεν διαθέτει τις απαραίτητες δυνάμεις και μέσα για την παγκόσμια επιβολή των θέσεών της δια της βίας.

Ως ανασταλτικός παράγοντας θα πρέπει να αναφερθεί και η ιδεολογική διαφοροποίηση μεταξύ των διαφόρων ισλαμικών κινήματων με κυρίαρχη αυτή μεταξύ σουνιτών και σιιτών μουσουλμάνων.⁷ Διαφορά η οποία δεν περιορίζεται σε ιδεολογικό επίπεδο αλλά αποτελεί αιτία πολέμου.

3. ΙΡΑΝΙΚΟΣ ΣΙΙΤΙΣΜΟΣ

Μεγάλη σημασία για τους δωδεκαδικούς σίιτες έχει ο δωδέκατος ή «κρυμμένος» ιμάμης, ο ‘‘Muhammad Al Muntazar’’, που είναι περισσότερο γνωστός ως Μαχντί (ο καθοδηγημένος από τον θεό αναμενόμενος σωτήρας του Ισλάμ). Πρόκειται για ένα είδος εσχατολογικού Μεσσία και απελευθερωτή, που κατά τους σίιτες δεν πέθανε, αλλά με το θέλημα του Θεού κρύφτηκε και παραμένει από τότε κρυμμένος, για να επιστρέψει ως Μαχντί στον κόσμο λίγο πριν από τα έσχατα, να ενώσει όλους τους μουσουλμάνους και να εγκαθιδρύσει την δικαιοσύνη στη γη.⁸

Ποιες όμως είναι οι συνέπειες της διδασκαλίας του κρυμμένου ιμάμη στην σιιτική αντίληψη για την οργάνωση της κοινότητας; Το γεγονός ότι ο ιμάμης είναι «παρών» αλλά και κρυμμένος, καθιστά μη νόμιμη κάθε πρόθεση άσκησης εξουσίας στους ανθρώπους. Και αυτό διότι, ο ηγέτης ο οποίος προτίθεται να διοικήσει σφετερίζεται αυτομάτως τη

⁷ Βλ. Tristam, Pierre. The Difference Between Sunnis and Shiites. (Ανακτήθηκε από: http://middleeast.about.com/od/religionsectarianism/a/me070907_sunnis.htm στις 02 Αυγ. 2014).

⁸ Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 67

μοναδική υπάρχουσα εξουσία (αυτήν του κρυμμένου ιμάμη). Μια τέτοια όμως κατάσταση είναι προβληματική, γιατί η απουσία εξουσίας γεννά την αταξία και επιτρέπει στην βία να υπερισχύει της δικαιοσύνης. Καλύτερος λοιπόν είναι ένας μη τέλειος ηγέτης. Και αφού ο ιμάμης είναι «παρών-απών», και κανείς δεν είναι σε θέση να αυτοχειροτονηθεί σε εκπρόσωπό του, πρέπει να γίνει αποδεκτή η πολιτική εξουσία, η οποία είναι σχετική και όχι απόλυτη. Έτσι η πολιτική εξουσία νομιμοποιείται από την ιμαμητική νομιμότητα και εξουδετερώνει τα επιχειρήματα εκείνων που αναστέλλουν κάθε άλλη εξουσία πέραν αυτής του ιμάμη (πράγμα το οποίο συνέβη στο Ιράν από τον 16^ο αιώνα). Ακριβώς αυτό ήταν και το επιχείρημα του Χομεϊνί, ο οποίος το 1979 ανέλαβε ενεργό δράση για την πραγματοποίηση των δικαίων της κοινότητάς του.

Στη διάρκεια της αναμονής του κρυμμένου ιμάμη διοικούν την κοινότητα και φροντίζουν για τα δίκαιά της καταρτισμένοι νομοδιδάσκαλοι, οι ουλαμά ή αλλιώς μουλά. Αυτοί συνιστούν την τάξη των μουτζαχεντίν και ασκούν το Ιτζιχάντ, δηλαδή την υπεύθυνη και εντατική ερμηνεία των ιερών πηγών του Ισλάμ και αποφαινόμενοι νομικώς για διάφορα θρησκευτικά, κοινωνικά ή πολιτικά θέματα που ανακύπτουν στην κοινότητα. Οι μουτζαχεντίν είναι υπεύθυνοι για την πνευματική καθοδήγηση των πιστών στην ορθή κατανόηση των θείων εντολών και την υπακοή τους σ' αυτές. Σήμερα βέβαια η πλειονότητα των θεολόγων και νομοδιδασκάλων αυτών που έχουν το όνομα του μουλά βρίσκονται μεταξύ των κατώτερων μουτζαχεντίν, η οποία διακρίνεται από διάφορους τίτλους που της αποδίδονται. Πρόκειται για μια ιεραρχία που στο Ιράν δημιουργήθηκε στα νεότερα χρόνια. Συχνά φέρουν τον τιμητικό τίτλο Χουτζάτ αλ-Ισλάμ, «αυθεντία της διδασκαλίας του Ισλάμ», ή τον ακόμη υψηλότερο τίτλο του Αγιατολάχ, «αυτού που φέρει τα σημεία ή τα θαύματα του Αλλάχ». Ο ανώτατος μουτζαχεντίν ονομάζεται Μαρτζά Αλ-Τακλιντ, «ύψιστη θεολογική αυθεντία», προς την οποία έχει χρέος ο πιστός να προσανατολίζεται. Οι δωδεκαδικοί πιστεύουν ότι το πρόσωπο που αποτελεί την ανώτατη θεολογική αυθεντία των νομοδιδασκάλων τους, το επισκιάζει η χάρη του κρυμμένου ιμάμη και το φωτίζει με ένα είδος θείας εμπνεύσεως, ώστε να κατανοήσει το βάθος της θρησκείας και να ερμηνεύσει τον θείο νόμο. Αυτό βέβαια δεν το απαλλάσσει από πλάνη και αμαρτία και οι απόψεις του μπορούν να αναιρεθούν από άλλον μουτζαχεντίν. Το αλάθητο έχουν μόνο οι δώδεκα ιμάμηδες. Η θεολογική αυτή αυθεντία μπορεί να είναι μεμονωμένο πρόσωπο ή κάποια συλλογικότητα. Όταν πρόκειται για ένα μόνο πρόσωπο, το πρόσωπο αυτό ονομάζεται επίσης Αλ – Αγιατολάχ, «ο ύψιστος των σημείων του

Θεού». Επίσημος θεσμός μιας τέτοιας αυθεντίας δεν υπάρχει, ωστόσο από καιρού εις καιρόν αναγνωρίζεται αυθόρμητα μια τέτοια αυθεντία από το σύνολο των πιστών και εγκρίνεται από τους άλλους μουτζαχεντίν. Κατά κανόνα οι ανώτατες αυτές αυθεντίες πρέπει να διακρίνονται για την παιδεία τους, το πλούσιο συγγραφικό τους έργο, την διδακτική τους ικανότητα, τον σεμνό βίο και την κοινωνική τους προσφορά. Πολλοί δε από αυτούς είναι Σαγίντ, «κύριοι», τιμητικός τίτλος που υποδηλώνει ότι έλκουν την καταγωγή τους αμέσως από την «οικογένεια του προφήτη» και επομένως έχουν στενή συγγένεια με τους δώδεκα ιμάμηδες. Με τον θάνατο όμως του προσώπου ή των προσώπων που τοποθετούνται στη θέση της αυθεντίας αυτής, το αξίωμα παύει να υπάρχει και εμφανίζεται πάλι κατά καιρούς σε χαρισματικά πρόσωπα που κυβερνούν την κοινότητα. Στον 20^ο αιώνα τέτοιες ανώτατες θεολογικές αυθεντίες υπήρξαν στο Ιράν ο Αγιατολάχ Μπορουζερντί που πέθανε το 1962, ο αρχηγός της ισλαμικής επανάστασης του 1979 Αγιατολάχ Χομεϊνί, που πέθανε στις 3 Ιουνίου του 1989⁹ και τώρα ο Ανώτατος Ηγέτης Αγιατολάχ Αλί Χαμενεϊ.¹⁰

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο εκάστοτε ορατός αρχηγός της κοινότητας δεν είναι ιμάμης, με άλλα λόγια, δεν αντικαθιστά τον κρυμμένο ιμάμη, αλλά τίθεται στην υπηρεσία του και διαμέσου αυτού, διαμέσου δηλαδή του φωτισμού και της χάρης του, καλείται να διοικήσει την κοινότητα και να ασκήσει διάφορα λειτουργήματα προς όφελός της, όπως είναι η διδασκαλία της πίστης, η τήρηση της τάξης και η απόδοση δικαιοσύνης, η ερμηνεία του Κορανίου κλπ. Ο ρόλος των ουλεμάδων είναι απαραίτητος, γιατί δεν γίνεται η κοινότητα να μείνει χωρίς πνευματική καθοδήγηση για όσο διάστημα ο ιμάμης παραμένει κρυμμένος, διάστημα που είναι άγνωστο. Οι απλοί πιστοί, που είναι ενήμεροι της άγνοιάς τους, πρέπει να μυσούνται από τους νομοδιδασκάλους και να υπακούουν στο θείο νόμο.

⁹ Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 7

¹⁰ Βλ. Hunter, Shireen. T. *Iran after Khomeini*. Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies, 1992 σελ 15

4. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΙΡΑΝ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 1970

α. Εξωτερική πολιτική

Το Ιράν, πριν ακόμα από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, άρχισε να αποτελεί ζωτικό χώρο για τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Έτσι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ άρχισε να αναμιγνύεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στα εσωτερικά της χώρας.¹¹ Είδη σπουδαία ερείσματα είχαν αναπτύξει τόσο η Μεγάλη Βρετανία με την Αγγλοϊρανική εταιρεία πετρελαίου όσο και η Σοβιετική Ένωση του Στάλιν με διάφορες πολιτικές ή στρατιωτικές κινήσεις στα βόρεια της χώρας. Όταν οι ΗΠΑ ξεκίνησαν ενέργειες για την ανάπτυξη δεσμών βρήκαν μπροστά τους ένα μοναρχικό καθεστώς υπό τη δυναστεία των Παχλαβί. Γρήγορα διαπίστωσαν ότι για την εξασφάλιση των συμφερόντων τους, καλό θα ήταν η συγκεκριμένη δυναστεία να διατηρηθεί στην εξουσία. Σε αυτό το γενικό πλαίσιο εξελίχθηκε η εξωτερική πολιτική του Ιράν με κύριο σύμμαχο τις ΗΠΑ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70.¹²

β. Πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας

Η κατάσταση που οδήγησε στην ανατροπή του Σάχη πήρε μια ιδιαίτερη τροπή και άρχισε συνεχώς να οξύνεται από τις αρχές του 1970 με τις προσπάθειες ιδίως του Σάχη να χωρίσει τη θρησκεία από την πολιτεία. Δύο σημεία της πολιτικής αυτής συγκεντρώνουν το κύριο βάρος. Το ένα ήταν η επίσπευση της οικονομικής ανάπτυξης και το άλλο ο προσανατολισμός προς την προϊσλαμική εποχή των Αχαιμενιδών και των Σασσανιδών. Το όνειρο του Σάχη να αναστήσει την παλιά εκείνη ιρανική εποχή, πράγμα για το οποίο υιοθέτησε και τον τίτλο Παχλαβί, φάνηκε στους ουλεμάδες ότι καθιστούσε το Ισλάμ ένα λείψανο στην πορεία της μακραίωνης ιρανικής ιστορίας. Η πορεία αυτή φαίνεται σε ορισμένες συμβολικές πράξεις του καθεστώτος. Το 1967 έγινε μια

¹¹ Βλ. Gasiorowski, Mark. *Security Relations between the United States and Iran, 1953-1978*. In: Keddie, Nikki, Gasiorowski, Mark. *Neither East nor West. Iran, the Soviet Union and the United States*. New York: Yale University, 1990.σελ 145-161.

¹² Βλ. Schmitz, David F. *The United States and Right – Wing Dictatorships*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, σελ 177

πανηγυρική και σκανδαλώδης για τους αντιφρονούντες στέψη του Σάχη ως Παχλαβί. Το 1971 γιορτάστηκε στην αρχαία Περσέπολη η επέτειος των 2500 χρόνων από την ίδρυση της περσικής μοναρχίας (Κύρος ο Μέγας) και συγχρόνως παρουσιάστηκε ένα ημερολόγιο που χρονολογούσε την ιστορία της Περσίας από την εποχή εκείνη. Τα γεγονότα αυτά δικαιολογήθηκαν από τον Σάχη ως αναγκαία για την αρμόζουσα θέση του Ιράν στον κόσμο, τη συμμετοχή του σε διεθνή συνέδρια και οργανισμούς και τον ρόλο του στην πετρελαϊκή αγορά.¹³ Για την ισχυροποίηση του Ιράν στην διεθνή αγορά ο Σάχης είχε ήδη προσχωρήσει από το 1953 στο Σύμφωνο της Βαγδάτης, γνωστό ως CENT (Central Treaty Organization). Επρόκειτο για μια συμμαχία μη επιθέσεως, πολιτιστικών και οικονομικών ανταλλαγών μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών (Ιράκ, Σαουδικής Αραβίας, Ιράν, Τουρκίας, Αφγανιστάν και Πακιστάν), από την οποία βέβαια δεν απουσίαζε ο δυτικός παράγοντας, η Μεγάλη Βρετανία.¹⁴

Το 1975 στην προσπάθειά του ο Σάχης να αποκτήσει τον πλήρη πολιτικό έλεγχο στην χώρα του, εγκατέλειψε το σύστημα των δύο κομμάτων και επέβαλλε έναν πολιτικό οργανισμό το ‘‘Resentenced Party’’. Δια μέσω αυτής της πολιτικής πλατφόρμας το καθεστώς προσπάθησε να ανακτήσει τον έλεγχο ομάδων οι οποίες είχαν κατορθώσει να αναπτύξουν κάποια μορφή αυτονομίας από την κυβέρνηση (έμποροι και ούλαμα). Ταυτόχρονα εξαπέλυσε μια επίθεση απέναντι στη θρησκεία, προκειμένου να περιορίσει το ρόλο του Ισλάμ στην καθημερινή ζωή των πολιτών (για παράδειγμα αντικατέστησε το ισλαμικό ημερολόγιο με το βασιλικό ημερολόγιο του Κύρου του Μέγα). Αυτού του είδους οι κινήσεις είχαν ως αποτέλεσμα να ενεργοποιήσουν διόδους επικοινωνίας μεταξύ των

¹³ Βλ. Bill, James A. *The Eagle and the Lion: the Tragedy of American Iranian Relations*, New York: Yale University Press 1988, σελ 183-188.

¹⁴ Απέναντι στην προκλητική γιορτή της Περσέπολης, στην οποία είχαν παρελάσει πολλοί εστεμμένοι, κυβερνητικοί άρχοντες, ακαδημαϊκοί και οικονομικώς ισχυροί της εποχής, και της οποίας οι δαπάνες ήταν υπέρογκες, απάντησε από την εξορία του στο Ιράκ, ο Χομεϊνί:

‘‘Πρέπει ο λαός του Ιράν να τιμά την κυριαρχία ενός προδότη του Ισλάμ και των συμφερόντων των μουσουλμάνων, έναν που δίνει πετρέλαιο στο Ισραήλ; Τα εγκλήματα των βασιλέων του Ιράν έχουν μαυρίσει τις σελίδες της Ιστορίας... Ακόμα κι εκείνοι που είχαν τη φήμη ότι ήταν «καλοί», ήταν αχρείοι και κακούργοι. Το Ισλάμ είναι θεμελιακά αντίθετο στην όλη έννοια της μοναρχίας... Τι συνέβη σε όλες εκείνες τις επιχρυσωμένες υποσχέσεις, εκείνους τους αλαζονικούς ισχυρισμούς ότι το Ιράν προοδεύει προς το ίδιο επίπεδο με τις πιο ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, ότι ο λαός είναι ευχαριστημένος και ευημερεί. Εάν αυτές οι τελευταίες ασωτίες συνεχιστούν, χειρότερα δεινά θα ενσκήψουν πάνω μας...’’.

Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 95 - 96

εμπόρων και του κλήρου, οι οποίοι σημειωτέων αποτελούσαν σημαντικές κάστες στην Ιρανική κοινωνία.

Στο μέτωπο της οικονομίας, το καθεστώς επέδειξε πρακτικές άνισης κατανομής του δημόσιου πλούτου. Συγκεκριμένα, από τα έσοδα του πετρελαίου επωφελούνταν συγκεκριμένες κάστες και πρόσωπα από το περιβάλλον της μοναρχίας, εμφανίζοντας φαινόμενα ξαφνικού πλουτισμού.¹⁵ Ταυτόχρονα κατά τη δεκαετία του '70 η οικογένεια του Σάχη και οι συν αυτό, εμφανίζονταν να σκορπούν εκατομμύρια δολάρια εθνικού πλούτου για την υποστήριξη ενός δυτικού τρόπου ζωής. Την ίδια ώρα τα μεσαία και χαμηλά στρώματα υπέφεραν στη μέγγενη του αυξημένου κόστους ζωής, των χαμηλών εισοδημάτων και της ανεργίας. Το συγκεκριμένο φαινόμενο επέτεινε ένα τεράστιο αστυφιλικό κύμα, ιδιαίτερα στην πόλη της Τεχεράνης της οποίας ο πληθυσμός κατά τη συγκεκριμένη δεκαετία εκτοξεύτηκε.¹⁶

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας ήταν η σχέση του Σάχη με ξένους τεχνοκράτες. Ενδεικτικά, το 1977 υπήρχαν πάνω από 60.000 τεχνοκράτες στη χώρα οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στην οικονομία, τις κατασκευές και το στράτευμα. Όλοι αυτοί οι μη μουσουλμάνοι ξένοι φαίνονταν στα μάτια του λαού ως πράκτορες του δυτικού ιμπεριαλισμού.

Τέλος η διεθνής αμνηστία καυτηρίαζε τις βιαιότητες του καθεστώτος και τη χρήση βασανιστηρίων σε πολιτικούς κρατούμενους. Το τελευταίο αποτέλεσε την αφορμή, ώστε ο πρόεδρος των ΗΠΑ Τζίμι Κάρτερ να πιέσει το Σάχη να χαλαρώσει τις ασκούμενες πολιτικές και να απελευθερώσει 300 περίπου πολιτικούς κρατούμενους.

(1) Πολιτικές κινήσεις και κινήματα

Στην πρώτη έκφραση διαμαρτυρίας απέναντι στο καθεστώς κυρίαρχη θέση είχαν δυτικοτραφείς εκπαιδευτικοί και μαθητές των πανεπιστημίων. Αυτοί υποστηρίχτηκαν και από ομάδες εμπόρων και μαθητών θεολογικών σχολών.¹⁷ Όλοι μαζί

¹⁵ Βλ. Hunter, Shireen. T. *Iran after Khomeini*. Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies, 1992 σελ 56-58

¹⁶ Βλ. Cleveland, William L. *A History of the Modern Middle East*. Oxford: Westview Press, 2000. σελ 410-426

¹⁷ Βλ. Goldschmidt, Arthur Jr. *A Concise History of the Middle East*, Oxford: Westview Press, 2002, σελ 358 - 367

προχώρησαν στην ίδρυση ενώσεων και οργανισμών και ανέπτυξαν δράσεις υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ελευθερίας του τύπου και της ελευθερίας του συναθροίζεσθε. Διάφορα αντιπολιτευόμενα κόμματα άρχισαν να ξεπηδούν, σημαντικότερα των οποίων ήταν η Κίνηση για την Ελευθερία του Ιράν, και η στρατιωτική πτέρυγα της Ούλαμα. Ο Μεχτί Μπαζαργκάν ο οποίος είχε ιδρύσει την Κίνηση για την Ανεξαρτησία του Ιράν ήταν ένας ρεφορμιστής πολιτικός ο οποίος στο παρελθόν είχε υποστηρίξει τον Μοσαντέκ εναντίον του Σάχη. Παρότι πίστευε ότι το Ιράν θα έπρεπε να έχει μια κοσμική διακυβέρνηση, δεν εκπροσωπούσε την εγκατάλειψη του Ισλάμ, καθώς το αντιλαμβάνονταν ως ένα ζωτικό συστατικό της εθνικής κουλτούρας. Ισχυρίζονταν ότι το Ισλάμ από μόνο του αποτελούσε μια ρεφορμιστική ιδεολογία. Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της επαναστάσεως ο Μπαζαργκάν και οι σύντροφοί του υποστήριζαν την ανάκτηση του συντάγματος του 1906 και την εγκαθίδρυση μιας συνταγματικής μοναρχίας. Έβλεπαν την αλλαγή για το Ιράν να έρχεται και ήθελαν να παίξουν πρωτεύοντα ρόλο στον καθορισμό των εξελίξεων. Ο άνθρωπος που επηρέαζε περισσότερο ιδεολογικά τον Μπαζαργκάν ήταν ο Αλί Σαριάτι. Είχε σπουδάσει στο Παρίσι εντυφλώντας στα έργα των Σάρτρ, Φάνον και του Τσε Γκεβάρα. Επηρεασμένος από την Αλγερινή και την Κουβανική επανάσταση, αλλά σαφώς αντίθετος στον κοσμικό τους χαρακτήρα, ο Σαριάτι διακήρυττε ένα δόγμα το οποίο συνδύαζε το Μαρξισμό, το σιιτισμό και τον ιρανικό πατριωτισμό.

Σε ότι αφορά την στρατιωτική πτέρυγα της Ούλαμα, εξέχουσα θέση κατείχε ο Αγιατολάχ Χομεϊνί, ο οποίος αποτέλεσε τελικά και την κεντρική φιγούρα της επαναστάσεως. Ο Χομεϊνί (1902-1989) φοίτησε στην ισλαμική σχολή της Κόμ όπου αργότερα έγινε διδάσκαλος. Δεν εμπιστευόταν τις πολιτικές του Σάχη και του γιού του, πιστεύοντας ότι σκοπός τους ήταν η εκμηδένιση της δύναμης της Ούλαμα και η εκκοσμίκευση της ιρανικής κοινωνίας. Συνελήφθη το 1963 διότι ασκούσε δημόσια κριτική στις εφαρμοζόμενες πολιτικές του Σάχη. Το 1964 εξορίστηκε στην Τουρκία όπου παρέμεινε για ένα έτος για να πάει αργότερα στην ιερή πόλη των σιιτών Αλ Νατζάφ στο Ιράκ, όπου και παρέμεινε μέχρι το 1978. Στη συνέχεια κατέφυγε στα προάστια του Παρισιού όπου παρέμεινε μέχρι την επιστροφή του στο Ιράν. Κατά τη διάρκεια της εξορίας του συνέχισε να αγωνίζεται κατά του καθεστώτος του Σάχη με φωνητικά κυρίως μηνύματα προς το λαό του Ιράν. Προϊόν της εξορίας του αποτέλεσε και ένα βιβλίο το «Governance of the Jurist», το οποίο θα αποτελέσει σημείο αναφοράς για το θεοκρατικό

καθεστώς που θα επικρατήσει αργότερα. Σε αυτό ο Χομεϊνί ισχυρίζονταν ότι είναι άκρως ρεαλιστική η δημιουργία ενός κράτους στη βάση του Κορανίου και της κοινότητας του Προφήτη. Επίσης, κατ' αυτόν ο θεσμός της μοναρχίας ήταν κάτι ξένο για το Ισλάμ.¹⁸ Οι αιτιάσεις του Χομεϊνί δεν ήταν απόλυτα αποδεκτές από την Κίνηση για την Ελευθερία και άλλα στοιχεία της αντιπολίτευσης οι οποίοι ήλπιζαν σε μια πιο κοσμική διακυβέρνηση.

(2) Ο ρόλος του στρατεύματος

Παρά τις πολλές ομοιότητες μεταξύ της πολιτικής του Ατατούρκ στην Τουρκία και του Σάχη στο Ιράν, ο ρόλος του στρατού αναπτύχθηκε σε διαφορετική βάση στις δύο χώρες. Ίσως ο σημαντικότερος λόγος γι' αυτό να ήταν το ότι, στο Ιράν το στράτευμα παρέμενε πάντοτε υπό το στενό έλεγχο του μονάρχη και ποτέ δεν του επιτρεπόταν να αναπτύξει τη δική του θεσμική ταυτότητα ή τη δική του οπτική για τη θέση του μέσα στο έθνος. Αυτό το κατάφερναν παρεμποδίζοντας τους στρατηγούς από

¹⁸ Στα συγγράμματά του ο Χομεϊνί ασχολείται προπαντός με το ερώτημα για το ποια είναι η πιο κατάλληλη μορφή διακυβέρνησης ως την εποχή επανόδου του Μαχντί. Η κυβέρνηση ενός ισλαμικού κράτους στην παρούσα περίοδο της απουσίας του Μαχντί, πρέπει να ελέγχεται από έναν αναγνωρισμένο και καταρτισμένο νομοδιδάσκαλο ή από ένα σώμα τέτοιων νομοδιδασκάλων, που με το κύρος τους συνιστούν μια αδιαμφισβήτητη «θεολογική και νομική αυθεντία». Αυτοί γνωρίζουν τις βαθύτερες θρησκευτικές διδασκαλίες, έχουν φύσει μέσα τους την ικανότητα να κυβερνούν και μπορούν να αποφανθούν νομικώς ως χαρισματικές αυθεντίες.

Σε όλο το διάστημα των αγώνων του εναντίον του σάχη και καθ' όλη την περίοδο της εξουσίας του στο Ιράν, μετά την εγκαθίδρυση της «Ισλαμικής Δημοκρατίας», ο Χομεϊνί πίστευε ότι ήταν μια τέτοια θεολογική αυθεντία. Αφετηρία της όλης δράσης του ήταν η θέση του, ότι η απόκρυψη του δωδέκατου ιμάμη δεν σημαίνει πως οι νόμοι του Ισλάμ παύουν να ισχύουν ως την επιστροφή του. Επομένως, όταν ο ισλαμικός νόμος ατονεί, το καθήκον των μουσουλμάνων είναι η επανάσταση. Έργο της επανάστασης είναι η εγκαθίδρυση μιας αληθινής ισλαμικής κοινότητας, όμοιας προς εκείνη της εποχής του ιμάμη Αλή (656-661). Ο εκάστοτε ορατός αρχηγός αυτής της κοινότητας που κυβερνά στη θέση του Αλή και των δώδεκα ιμάμηδων, δεν διακρίνεται από τον προφήτη ή τους ιμάμηδες, γιατί στο λειτούργημά του είναι ο διάδοχος και κληρονόμος τους. Ο Χομεϊνί θεμελιώνει την επιχειρηματολογία του με μια ευρύτατη ερμηνεία του κορανικού χωρίου 4, 60, την οποία πρώτος είχε κάνει ο ιμάμης Τζα Φαρ Αλ-Αντίκ: δεν είδες εκείνους (τους υποκριτές) οι οποίοι ισχυρίζονται ότι πιστεύουν σε ό,τι αποκαλύφθηκε σε σένα και πριν από σένα και οι οποίοι παραταύτα επιζητούν να προσφύγουν για να δικαστούν (για τις διαφωνίες τους) στον Ταγούτ (στα είδωλα), αν και διατάχθηκαν να μην τα πιστεύουν;». Σύμφωνα με τις ερμηνείες των Τζα Φάρ και Χομεϊνί, απαγορεύεται αυστηρώς στους πιστούς να αφοσιώνονται στα είδωλα της εξουσίας, δηλαδή σε κάθε κυβερνήτη ή εκπρόσωπο παράνομης κρατικής διακυβέρνησης. Επομένως ο Χομεϊνί ταυτίζει καθεστώς, όπως αυτό του σάχη, σαφώς με τα είδωλα, και θεωρεί την υπακοή σε αυτά ως ένα είδος ειδωλολατρίας. Με την ερμηνεία αυτή και με την προσπάθεια να οριοθετήσει τη νόμιμη περιοχή της εμμονής στη σιιτική πίστη με απόκρυψη ή αποσιώπηση της θρησκευτικής ταυτότητας σε περιβάλλον ξένο ή σε καιρούς χαλεπούς, ο Χομεϊνί βοήθησε να ανακύψει ένας μαχητικός φονταμενταλισμός που ως τότε ήταν άγνωστος με την μορφή αυτή στη διδασκαλία των δωδεκαδικών σιιτών.

Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 97 - 98

κάθε έκφραση άποψης για τα τεκταινόμενα και μέσα από ένα σύστημα διαφθοράς το οποίο επέτρεπε σε αξιωματικούς να συγκεντρώνουν τεράστιες περιουσίες σε μικρό χρονικό διάστημα. Υπ' αυτές τις συνθήκες το στράτευμα έπαιζε πολύ μικρό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτικής. Το μεγάλο πλεονέκτημα το οποίο απεκόμισε ο Σάχης στηρίζοντας αυτή την πρακτική απέναντι στο στράτευμα ήταν το γεγονός του ότι, κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων οι οποίες σημάδεψαν τα τελευταία στάδια της παραμονής του στην εξουσία, το στράτευμα παρέμεινε πιστό μέχρι τη στιγμή που αυτός ουσιαστικά εγκατέλειψε τη χώρα. Με τη φυγή του Σάχη, το στρατιωτικό οικοδόμημα κατέρρευσε αφήνοντας ένα κενό το οποίο η νέα ηγεσία θα έπρεπε γρήγορα να καλύψει, πράγμα το οποίο έκανε με τη δημιουργία του θεσμού των Φρουρών της Επανάστασης. Λίγο αργότερα οι Ιρακινή εισβολή στο νοτιοδυτικό Ιράν ήταν το γεγονός το οποίο ανάγκασε τη νέα ισλαμική δημοκρατία στην αναδόμηση του στρατεύματος, ώστε να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο. Βέβαια στις νέες στρατιωτικές δομές το καθεστώς φρόντισε ώστε να συνυπάρχουν οι φρουροί της επανάστασης, καθώς δεν εμπιστευόνταν τους αξιωματικούς, λόγω της πρότερης θητείας τους με το Σάχη. (Φοβόταν μήπως οποιαδήποτε επιτυχία στο μέτωπο χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι από το στράτευμα για να λάβει ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας). Το εγχείρημα της συνύπαρξης των φρουρών της επανάστασης στο στράτευμα, τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου με το Ιράκ όσο και μετά το πέρας αυτού ήταν επιτυχημένο και η ηγεσία του καθεστώτος κατάφερε να κρατήσει το στράτευμα μακριά από την πολιτική.¹⁹

(3) Ο ρόλος της θρησκείας στις πολιτικές εξελίξεις(το 1978 σημείο καμπής).

Κατά την περίοδο αυτή η αντίδραση των ουλεμάδων δεν στράφηκε κατ' ουσίαν εναντίον των διαφόρων αντιλαϊκών και αυταρχικών ενεργειών του καθεστώτος, όσο κυρίως εναντίον της πορείας εκμοντερνισμού της χώρας που κινδύνευε να εκτροχιαστεί από τον έλεγχο της θρησκευτικής εξουσίας. Όπως είδαμε, η ανοχή ή μη απέναντι στην κοσμική εξουσία εξαρτάται από την θέση της τελευταίας απέναντι στις βασικές αρχές των δωδεκαδικών σιτών. Η ιδέα για τον κρυμμένο ιμάμη είναι

¹⁹ Βλ. Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004, σελ 196

συνδεδεμένη με την ιδέα ότι από τη στιγμή της απόκρυψής του μέχρι την επιστροφή του, η εκάστοτε πολιτική εξουσία, ακόμη και εκείνη της οποίας οι ηγέτες πιστεύουν στους δωδεκαδικούς, είναι νόμιμη μόνον υπό όρους. Επομένως η θέση των πιστών απέναντι σε μια τέτοια εξουσία εξαρτάται από το αν και σε ποιο βαθμό η εξουσία αυτή σέβεται τις αρχές του Ισλάμ. Η κρίση για το θέμα αυτό είναι βέβαια έργο πρωτίστως των νομοδιδασκάλων, αλλά δεν λείπει και η ευθύνη της ‘‘ούμμα’’ (κοινότητα των πιστών).

Η στάση του Σάχη κρίθηκε από τους ουλεμάδες ότι ξεπέρασε τα όρια της ανοχής λόγω της φιλοϊσραηλινής πολιτικής του, των μέτρων υπέρ της ισότητας γυναικών και ανδρών, της αποστολής κρατικών δασκάλων στην επαρχία και της συγκρότησης ενός «στρατού» μορφωμένων με σκοπό να πλήξει το θρησκευτικό μονοπώλιο των ουλεμάδων. Επίσης η όλο και αυξανόμενη συγκέντρωση εξουσιών στο πρόσωπό του, η διαφθορά και οι βιαιότητες της αστυνομίας, των μυστικών υπηρεσιών και του στρατού, συνετέλεσαν στο να σχηματιστεί για το πρόσωπο του Σάχη η εικόνα του στυγνού τυράννου.²⁰

Η αντιπαράθεση κορυφώθηκε στη δεκαετία του ’60, ιδιαίτερα μάλιστα από το 1963 και έπειτα, όταν ο Σάχης ανακοίνωσε ένα πρόγραμμα εθνικών μεταρρυθμίσεων και εκμοντερνισμού της χώρας, γνωστό ως «λευκή επανάσταση», με το οποίο επιχειρούσε να εισαγάγει μια σειρά από εκσυγχρονιστικές διατάξεις δυτικού τύπου. Πίσω από τις μεταρρυθμίσεις αυτές, το ιερατείο έβλεπε όχι μόνο την προσπάθεια του καθεστώτος να αυξήσει τη δύναμή του, αλλά και τον φόβο ότι θα υπονομευόταν ακόμη περισσότερο η οικονομική του ανξαρτησία. Οι πιο σπουδαίες από τις μεταρρυθμίσεις αφορούσαν αφενός μεν στην προσπάθεια του Σάχης να βελτιώσει την κοινωνική και νομική θέση της γυναίκας και να της δώσει το δικαίωμα ψήφου (1962) και αφετέρου στην αγροτική μεταρρύθμιση. Η αγροτική μεταρρύθμιση, βήμα σημαντικό, σε λίγα χρόνια θα γυρνούσε ως μπουμέρανγκ κατά του καθεστώτος του. Πράγματι με την αγροτική μεταρρύθμιση ο Σάχης είχε κατορθώσει να ενισχύσει ένα μέρος των αγροτών της επαρχίας και να αποσοβήσει τις διαμαρτυρίες τους. Ένα άλλο μέρος όμως, που δεν μπορούσε να απορροφηθεί στο αγροτικό δυναμικό της επαρχίας, το ξερίζωσε από το αγροτικό περιβάλλον και το μετέφερε στο αστικό περιβάλλον των μεγάλων πόλεων, για να ενισχύσει την εκβιομηχάνιση της χώρας, που αποτελούσε μια άλλη πτυχή της μεταρρύθμισής του. Αλλά οι περισσότεροι από τους πρώην αγρότες δεν μπόρεσαν να απορροφηθούν στα εργοστάσια

²⁰ Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 90 - 94

και μετατράπηκαν σε ένα προλεταριάτο με επισφαλή ζωή, που μοιραία θα αρχίσει να διαμαρτύρεται, να στρέφεται προς τη μεριά των μουλάδων και να αναζητά διέξοδο στο ιδεώδες της ισλαμικής επανάστασης. Οι μουλάδες με τη σειρά τους υπόσχονταν κοινωνική δικαιοσύνη, τερματισμό της διαφθοράς και μια πολιτισμική κάθαρση της χώρας. Τόνιζαν ότι η μόνη εναλλακτική λύση, τη στιγμή που τόσο ο εθνικισμός όσο και ο κομμουνισμός είχαν αποτύχει, ήταν η επιστροφή στο Ισλάμ. Παρά τα αναπτυξιακά μέτρα που είχε προωθήσει ο Σάχης, ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της υπαίθρου αλλά και των πόλεων δεν έβλεπε καμιά ουσιαστική αλλαγή και ζούσε κάτω από τη σκληρή πραγματικότητα της ανεργίας και του πληθωρισμού. Έτσι η ριζωμένη από αιώνες ιδέα του ερχομού του Μαχντί (του κρυμμένου ιμάμη), έγινε η προσφιλή συζήτηση στην ύπαιθρο και στις φτωχές οικογένειες των αστικών κέντρων και αποτέλεσε την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή.

Τα πράγματα πήραν μια περίεργη τροπή. Ιδέες της αριστεράς, και κυρίως το σύνθημα της «ταξικής κοινωνίας», υιοθετήθηκε από τις τάξεις των μουτζαχεντίν (ιερών αγωνιστών), που ήταν μια από τις πιο ακραίες πτέρυγες του θρησκευτικού κινήματος. Οι μουτζαχεντίν επηρεάστηκαν τόσο πολύ από τα συνθήματα της αριστεράς και προσέγγισαν τόσο πολύ τον μαρξισμό, που απομακρύνθηκαν από το Ισλάμ και συγκρούστηκαν εντονότατα με την καθεστηκυία θρησκευτική τάξη.

Τα τοπικά τζαμιά και τα σχολικά ιδρύματά τους (οι μεντρεσέδες) έγιναν πυρήνες ιδεολογικών ζυμώσεων και αντιδράσεων.²¹ Έτσι το 1963 ξέσπασαν συλλαλητήρια στην Τεχεράνη, την Κομ (Qom), την Μασχάντ (Mashhad), την Σιράζ (Shiraz) και σε άλλες πόλεις, στα οποία μετείχαν ενεργώς οι ουλεμάδες. Ανάμεσά τους πρόβαλε για πρώτη φορά ένας δυναμικός Αγιατολάχ, ο οποίος από την ιερή πόλη Κόμ τόλμησε να συγκρουστεί ανοιχτά με το καθεστώς και να το χαρακτηρίσει ως φιλοδυτικό και αντιραϊκό. Επρόκειτο για τον Αγιατολάχ Χομεϊνί. Η οργή του λαού και των ουλεμάδων κορυφώθηκε με τη σφαγή νεαρών νομοδιδασκάλων σπουδαστών στον μεντρεσέ ‘‘Fayziyeh’’ της ιερής πόλης Κόμ (22 Μαρτίου 1963), που προκάλεσαν οι μυστικές υπηρεσίες της Σαβάκ. Την εγκληματική αυτή ενέργεια καυτηρίασε ο Αγιατολάχ Χομεϊνί, και κάλεσε το λαό σε δυναμική αντίσταση. Τις δηλώσεις του ακολούθησε μια αιματηρή σύγκρουση της αστυνομίας με διαμαρτυρόμενους διαδηλωτές στην Τεχεράνη. Ο Χομεϊνί

²¹ Βλ. Bill, James A. *The Eagle and the Lion: the Tragedy of American Iranian Relations*, New York: Yale University Press 1988, σελ 218.

συνελήφθη μαζί με άλλους 14 ουλεμάδες και το Νοέμβριο του 1964 πήρε τον δρόμο της εξορίας, αφού προηγουμένως σε έναν άλλο πύρινο λόγο του (φάτβα) καυτηρίασε την δουλικότητα του καθεστώτος στην αμερικανική εξουσία. Παρέμεινε για λίγο διάστημα στην Προύσα της Τουρκίας και έπειτα πήγε στην Αλ Νατζάφ του Ιράκ, ιερό τόπο των σιιτών, ως το 1978, κοντά στους εκεί φίλους του ουλεμάδες. Στη Νατζάφ έγραψε το περίφημο έργο του «Ισλαμική Δημοκρατία» στο οποίο το 1970 παρουσίασε για πρώτη φορά τις ριζοσπαστικές του ιδέες περί ισλαμικής εξουσίας, καθοδηγούμενης από χαρισματικούς νομοδιδασκάλους. Το 1978 ζήτησε πολιτικό άσυλο στο Παρίσι, όπου κυοφορήθηκε η μεγάλη επάνοδός του και η ανατροπή του Σάχη.

Το 1978 αποτέλεσε έτος σταθμό για την μεταμόρφωση της αντιπολίτευσης από μια εκσυγχρονιστική ρεφορμιστική κίνηση των επαγγελματιών της μεσαίας τάξης σε μια δημοφιλή ισλαμική επανάσταση η οποία εμπνέονταν από τον Χομεϊνί και υποστηρίζονταν από τις πλατιές λαϊκές μάζες.

Ο Σάχης το Μάρτιο του 1978 διακήρυττε ότι δεν μπορεί κανείς να τον υπερκεράσει. «Έχω την υποστήριξη 700.000 στρατιωτών, όλων των εργατών και των περισσότερων πολιτών. Έχω τη δύναμη.». Η Ουάσινγκτον συμφωνούσε με την αντίληψη του Σάχη. Όλες οι αναλύσεις του υπουργείου εξωτερικών και οι εκτιμήσεις των υπηρεσιών πληροφοριών ανέφεραν ότι ο Σάχης είχε τον πλήρη έλεγχο της χώρας του, χωρίς να βλέπουν τα σημάδια της επερχόμενης επανάστασης. Συγκεκριμένα ο υπεύθυνος του υπουργείου εξωτερικών για τα θέματα Μέσης Ανατολής και νοτίου Ασίας Χάρολντ Σόντερς, έλεγε στο Κογκρέσο: «πιστεύουμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία του Ιρανικού λαού έχει πλήρως βελτιώσει τη θέση του από τις ουσιώδεις παρεμβάσεις οι οποίες κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έχουν γίνει από το καθεστώς, σε επίπεδο οικονομικό, συνθηκών διαβίωσης και κοινωνικών ευκαιριών». Τα παραπάνω άρχισαν να διαψεύδονται το Φθινόπωρο του '78. Στις 8 Σεπτεμβρίου ο στρατός χρησιμοποιώντας πραγματικά πυρά και στην προσπάθειά του να διαλύσει μεγάλη διαδήλωση στην Τεχεράνη, σκότωσε σύμφωνα με εκτιμήσεις 1.000-2.000 άτομα. Η συγκεκριμένη μέρα έμεινε στην ιστορία ως η Μαύρη Παρασκευή της Τεχεράνης. Για λίγο χρονικό διάστημα ακόμα ο Κάρτερ και το Στέιτ Ντιπάρτμεντ πίστευαν στην εκτόνωση της κατάστασης στο Ιράν. Ο σημαντικός ρόλος αυτής της χώρας στα συμφέροντα των ΗΠΑ στον Κόλπο, παρέμενε αδιαμφισβήτητος. Έτσι συνέχιζαν να επαινούν τις προσπάθειες του Σάχη προς την κατεύθυνση του πολιτικού εκδημοκρατισμού και των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, εκφράζοντας την πεποίθησή

τους ότι «η Ιρανική κυβέρνηση είναι ικανή να διαχειριστεί την παρούσα κατάσταση»²².

Η αλλαγή στην αντίληψη των ΗΠΑ ήρθε στις 9 Νοεμβρίου του 1978 μετά από μια αναφορά του πρέσβη Σάλιβαν, ο οποίος καλούσε τις ΗΠΑ να ξεκινήσουν να προετοιμάζονται για την κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη. Πρότεινε τη φυγή του Σάχη και των αξιωματούχων του από τη χώρα και την έναρξη διαπραγματεύσεων με τους εκσυγχρονιστές ηγέτες της αντιπολίτευσης και νεώτερους αξιωματικούς του στρατεύματος, με απώτερο σκοπό την ψήφιση νέου συντάγματος και την εκλογή κοινοβουλίου. Σε αυτό το σενάριο ο Σάλιβαν έδινε μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας καθώς πίστευε ότι οι θρησκευτικοί ηγέτες, περιλαμβανομένου και του Χομεϊνί θα αποδέχονταν μια τέτοια εξέλιξη. Και αυτό διότι πίστευε ότι επιτυγχάνονταν ο βασικός τους στόχος που ήταν ο περιορισμός του Σάχη και η αποφυγή μιας αιματοχυσίας. Ως ενισχυτικό επιχείρημά του για την ανάληψη δράσης προς αυτή την κατεύθυνση, αποτελούσε και ο κίνδυνος εμπλοκής της Σοβιετικής Ένωσης στα πολιτικά πράγματα του Ιράν μέσω του κομμουνιστικού κόμματος της χώρας (Ταντέχ).

Τα νέα δεδομένα έφεραν τον πρόεδρο Κάρτερ μπροστά στο δίλλημα για την επιλογή ανάμεσα σε δύο τάσεις. Θιασώτης της άποψης ότι οι ΗΠΑ θα έπρεπε να παράσχουν πλήρη στήριξη στον Σάχη για την επιβολή στρατιωτικού πραξικοπήματος και την ανάληψη του ελέγχου, ήταν ο σύμβουλος ασφαλείας του Ζ. Μπρεζίνσκι. Από την άλλη ο υπουργός εξωτερικών Βανς υποστήριζε μια πολιτική λύση με ή χωρίς το Σάχη. Πρότεινε στον πρόεδρο να επιδείξει την προσήκουσα υπομονή και προσοχή αφήνοντας το Σάχη να πάρει τις αποφάσεις του και συμβουλευοντάς τον για το σχηματισμό μιας νέας κυβέρνησης. Ο Βανς πίστευε ότι η προσέγγιση της «σιδερένιας γροθιάς» του Μπρεζίνσκι ήταν αντίθετη στις αρχές διακυβέρνησης του Κάρτερ.²³

Ο Μπρεζίνσκι προσέγγισε την κρίση υπό καθαρά ψυχροπολεμικούς όρους προτείνοντας δράσεις οι οποίες θα έσωζαν το Σάχη ή τουλάχιστον θα εξασφάλιζαν το ρόλο το στρατού στη χώρα. Πίστευε ότι με την κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη η Σοβιετικοί θα αποκτούσαν προνομιακό ρόλο στα του Περσικού Κόλπου. Ισχυρίζονταν ότι ο Βανς ενεργούσε όντας εξαιρετικά προκατειλημμένος, με στόχο την προώθηση της

²² Βλ. Schmitz, David F. *The United States and Right – Wing Dictatorships*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, σελ 178

²³ Βλ. Bill, James A. *The Eagle and the Lion: the Tragedy of American Iranian Relations*, New York: Yale University Press 1988, σελ 226-233.

δημοκρατίας στο Ιράν. Απέρριπτε την κυβέρνηση συνεργασίας (αυτό το οποίο ο ίδιος ονόμαζε ως «γραφική αντίληψη») ως λύση, σε μια κατάσταση η οποία οδηγούνταν από ένα ανθρωποκτόνο μίσος.²⁴ Στην ουσία κατηγορούσε τις προηγούμενες προσπάθειες για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ιράν ως την αιτία της κρίσης, καθώς εξασθένησαν τη θέση του Σάχη. Μάλιστα ισχυρίζονταν ότι εάν εγκατέλειπαν οι ΗΠΑ τον Σάχη αυτό θα είχε ως συνέπεια τη διασάλευση της θέσης των ΗΠΑ σε όλη τη Μέση Ανατολή.

Ο Κάρτερ τελικά απέρριψε τις προτάσεις του Μπρεζίνσκι για επέμβαση των ΗΠΑ και υποστήριξη ενός στρατιωτικού καθεστώτος, στρεφόμενος στην θέση του για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι έπαυσε τη δημόσια υποστήριξή του προς το Σάχη συμβουλευοντάς τον να κινηθεί προς την κατεύθυνση μιας συνταγματικής μοναρχίας. Όταν ο Σάχης διόρισε τον *‘‘Sahpour Bakhiar’’* ως πρωθυπουργό του Ιράν, οι ΗΠΑ δέχτηκαν την ενέργεια με ικανοποίηση. Όπως επίσης στήριξαν και την απαίτηση του νέου πρωθυπουργού ο Σάχης να εγκαταλείψει τη χώρα, πράγμα το οποίο έγινε στις 16 Ιανουαρίου 1979. Εκ των υστέρων πολλοί είπαν ότι ο Κάρτερ τελικά ευθυγραμμίστηκε περισσότερο με τις απόψεις του Βανς. Η αντίθετη πλευρά ισχυρίστηκε ότι οι χειρισμοί του Κάρτερ σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής προσέγγιζαν τις απόψεις του Μπρεζίνσκι. Όπως και να ‘χει το αποτέλεσμα ήταν η απώλεια κάθε επαφής με την αναδύομενη νέα πραγματικότητα στο Ιράν.

5. Η ΙΡΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΚΡΑΤΙΑΣ

α. Κρατική Δομή

Οι αριστερές δυνάμεις του Ιράν και της Δύσης δεν πίστευαν ότι ο Χομεϊνί θα παρέμενε για πολύ στην εξουσία. Περίμεναν ότι σύντομα τόσο αυτός όσο και οι μουλάδες του θα αντικαθιστούνταν σύντομα από συμβούλια εργατών και πολιτών οι οποίοι θα ανήκαν στην αριστερά ή στους φιλελεύθερους του εθνικού μετώπου. Η πραγματικότητα ήταν τελείως διαφορετική. Με την κατάληψη της εξουσίας ο Χομεϊνί προέβη στην εγκαθίδρυση του θεσμού των φρουρών της επανάστασης και του θεσμού των

²⁴ Βλ. Brezinski, Zbigniew. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977-1981*, New York: Farrar, Straus, Giroux, 1983, σελ 355

δικαστηρίων της επανάστασης. Αποστολή τους ήταν η εγκαθίδρυση του νέου καθεστώτος και η επικράτησή του έναντι κάθε διαφορετικής τάσης από την αντιπολίτευση. Τα συγκεκριμένα δικαστήρια επανδρώθηκαν από θρησκευτικούς δικαστές και σε σύντομο χρονικό διάστημα διέταξαν την εκτέλεση εκατοντάδων μελών της διακυβέρνησης υπό τον Σάχη και υψηλόβαθμων στρατιωτικών. Ταυτόχρονα μια ομάδα ουλεμάδων φίλα προσκείμενων προς το Χομεϊνί ίδρυσαν το Ισλαμικό Δημοκρατικό Κόμμα. Αμέσως μετά την έλευση του Χομεϊνί οι φρουροί της επανάστασης άρχισαν τις εκκαθαρίσεις κάθε αντίθετης φωνής και αριστερής επιρροής. Οι διάφορες αριστερές και σοσιαλιστικές ομάδες και κινήματα διώχθηκαν αμείλικτα.²⁵ Το ίδιο συνέβη και με όσους δεν ταυτίζονταν πλήρως με τις επιταγές του Ισλάμ. Το νέο καθεστώς κατέστησε πολύ γρήγορα σαφές ότι δεν θα ανεχόταν κανενός είδους αντιπολίτευσης στο εσωτερικό του. Το 1981 η ριζοσπαστική αριστερά και οι Μουτζαχεντίν συνελήφθησαν. Τα μέλη του κομμουνιστικού κόμματος Ταντέχ αναγκάστηκαν να υποστούν δημόσιο εξευτελισμό αναιρώντας το «σατανικό» αριστερό παρελθόν τους.²⁶

Το επόμενο βήμα ήταν το δημοψήφισμα του Μαρτίου του '79 με το οποίο εγκαθιδρύθηκε η Ισλαμική δημοκρατία στη θέση της μοναρχίας. Τον Ιούνιο του 1979 η κυβέρνηση του Μπαζαργκάν υπέβαλλε το προσχέδιο του νέου συντάγματος στο συμβούλιο των αρίστων οι περισσότεροι των οποίων ήταν Ούλαμα. Αυτό προέβη στην πλήρη αναμόρφωση του πολιτεύματος στη βάση της οδηγίας του Χομεϊνί ότι θα πρέπει να παραπέμπει ευθέως στους Ισλαμικούς κανόνες και δομές.²⁷

²⁵ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 23

²⁶ Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004 σελ. 99 - 100

²⁷ Λίγο πριν την κατάρρευση του καθεστώτος του Σάχη τον Ιανουάριο του 1979, η ηγεσία της συμμαχίας των εξεγερμένων υιοθέτησε το εξής σλόγκαν: «Ανεξαρτησία, Ελευθερία, Ισλαμική Δημοκρατία». Αυτό αποτελούσε μια καθαρή ένδειξη για την αυξανόμενη σημασία του Χομεϊνί και των κληρικών συμμάχων του. Παρόλα αυτά ο κλήρος αποτελούσε ακόμα ένα κομμάτι σε μια πολύ μεγαλύτερη συμμαχία δυνάμεων κατά του Σάχη, αποτελούμενων από πολλές διαφορετικές ιδεολογικές τάσεις. Αμέσως μετά τη φυγή του Σάχη η ηγεσία της επανάστασης στην Τεχεράνη προέβη στη δημιουργία ενός επαναστατικού συμβουλίου και μιας μεταβατικής κυβέρνησης με αρμοδιότητα τη δημιουργία ενός νέου συντάγματος και τη διεξαγωγή εκλογών για την επάνδρωση της κυβέρνησης. Αυτό συνέβη το Μάρτιο του 1979 με ένα δημοψήφισμα το οποίο είχε ένα και μόνο ερώτημα: συμφωνείτε με την αντικατάσταση της μοναρχίας από μια ισλαμική δημοκρατία; Το «ναι» αποτέλεσε τη συντριπτική πλειοψηφία. Σε ότι αφορά το κείμενο του συντάγματος το οποίο εκπονήθηκε από τη μεταβατική κυβέρνηση το πρώτο του προσχέδιο βασίζονταν τόσο στο ιρανικό σύνταγμα του 1906 όσο και στο σύνταγμα της πέμπτης γαλλικής δημοκρατίας.

Βλ. Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004, σελ 160 - 164

Με την επικύρωση του συντάγματος, προέκυψαν οι νέοι θεσμοί, οι οποίοι θα ασκούσαν τη διακυβέρνηση της χώρας και θα χάρασσαν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική.²⁸

Ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης. Βρίσκεται στην κορυφή της θρησκευτικής και πολιτικής πυραμίδας της χώρας. Την παρούσα χρονική περίοδο είναι ο Αγιατολάχ Αλί Χαμενεϊ, ο οποίος διαδέχτηκε τον πατέρα της Ιρανικής επανάστασης Αγιατολάχ Χομεϊνί, μετά τον θάνατό του το 1989 και μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με το ιρανικό σύνταγμα ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης είναι υπεύθυνος για τη χάραξη και την εποπτεία των πολιτικών επιλογών της ισλαμικής δημοκρατίας του Ιράν, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Είναι επίσης ο διοικητής των ενόπλων δυνάμεων και ελέγχει τις υπηρεσίες πληροφοριών και ασφαλείας της χώρας. Έχει το δικαίωμα κήρυξης πολέμου, μπορεί να διορίζει ή να παύει ανώτατους δικαστές, ενώ υπάγονται απευθείας σε αυτόν τα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά δίκτυα της χώρας και ο ανώτατος διοικητής των φρουρών της επανάστασης. Διορίζει τα έξι από τα δώδεκα μέλη του συμβουλίου των φρουρών, ενός σώματος επιφορτισμένου με τα καθήκοντα του ελέγχου του κοινοβουλίου και της έγκρισης των υποψηφίων κατά τη διενέργεια εκλογών. Η σφαίρα επιρροής του ανωτάτου ηγέτη λαμβάνει σάρκα και οστά μέσα από ένα δίκτυο δύο χιλιάδων περίπου αντιπροσώπων του σε όλους τους φορείς της κυβέρνησης.

Πρόεδρος της ισλαμικής δημοκρατίας (President). Είναι ο δεύτερος τη τάξη αξιωματούχος στο Ιράν και προκύπτει από τις εθνικές εκλογές της χώρας. Είναι υπεύθυνος για την οικονομική πολιτική. Παρότι έχει ρόλο στο ανώτατο εθνικό συμβούλιο ασφαλείας και στο υπουργείο ασφαλείας και πληροφοριών, τα συγκεκριμένα σώματα στην πράξη ελέγχονται από τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη. Στον πρόεδρο υπάγονται 8 αντιπρόεδροι και 22 υπουργοί, ενώ το υπουργικό συμβούλιο θα πρέπει να λάβει την έγκριση του κοινοβουλίου. Έχει επίσης τη θεσμική ευθύνη σε ότι αφορά την ανάπτυξη των περιφερειακών και παγκόσμιων διπλωματικών σχέσεων.

²⁸ Βλ. Noorbaksh, Mehdi. Religion, Politics, and Trends in Contemporary Iran **In:** Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 18 - 30

Κοινοβούλιο (Majles). Το ιρανικό κοινοβούλιο αποτελείται από 290 μέλη τα οποία εκλέγονται κάθε τέσσερα χρόνια. Νομοθετεί, επικυρώνει διεθνείς συμφωνίες και εγκρίνει τον προϋπολογισμό του κράτους. Το κοινοβούλιο τελεί υπό τον έλεγχο του συμβουλίου των φρουρών το οποίο (συμβούλιο) ελέγχει τη συμβατότητα του νομοθετικού έργου με τη σαρία και τον ισλαμικό νόμο και κατά περίπτωση εγκρίνει ή απορρίπτει νομοθετήματα. Τα έξι από τα δώδεκα μέλη του συμβουλίου όπως προαναφέρθηκε διορίζονται από τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη.²⁹

Συμβούλιο των Εμπειρογνομόνων (Assembly of Experts). Αποτελείται από 86 «ενάρετους και πολυμαθείς» κληρικούς εκλεγμένους από το λαό κάθε οκτώ χρόνια, οι οποίοι συγκροτούνται σε σώμα μια εβδομάδα κάθε χρόνο. Οι συγκεκριμένοι είναι επιφορτισμένοι και με το καθήκον της εκλογής του ανώτατου θρησκευτικού ηγέτη ο οποίος προέρχεται από τις τάξεις τους. Οι υποψήφιοι κληρικοί για τη συμμετοχή τους στο συγκεκριμένο συμβούλιο τελούν υπό την έγκριση του συμβουλίου των φρουρών.

Συμβούλιο των Φρουρών (Council of Guardians). Δώδεκα δικαστικοί αποτελούν το συμβούλιο των φρουρών. Τα έξι μέλη είναι θεολόγοι – κληρικοί οι οποίοι τοποθετούνται από τον ανώτατο ηγέτη ενώ οι υπόλοιποι έξι τοποθετούνται από τη δικαιοσύνη και εγκρίνονται από το κοινοβούλιο. Τα μέλη του εκλέγονται για θητεία έξι ετών. Το συγκεκριμένο συμβούλιο είναι επιφορτισμένο με την ερμηνεία του συντάγματος ενώ εξετάζει και όλα τα νομοθετήματα του κοινοβουλίου σε ότι αφορά τη συμβατότητά τους με τον ισλαμικό νόμο (σαρία)³⁰. Σε περίπτωση που διαγνωσθεί οποιαδήποτε ασυμβατότητα, το συμβούλιο των φρουρών μπορεί να ασκήσει βέτο στο κοινοβούλιο και να μπλοκάρει το νομοθετικό έργο. Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει κατά τη διενέργεια των εκλογών στη χώρα καθώς υπό την έγκρισή του τελούν όλες οι υποψηφιότητες.

²⁹ Ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης, εν προκειμένω ο Αλί Χαμανεϊ, μέσα από διάφορες διεργασίες έχει επιτύχει τη δυνατότητα επέμβασης σε διάφορους πολιτικούς θεσμούς της χώρας, συμπεριλαμβανομένου και του Κοινοβουλίου. Για παράδειγμα ένα μέλος του Κοινοβουλίου αποκάλυψε ότι πολλοί από τους προτεινόμενους υπουργούς του Αχμαντινετζάντ το 2009 δεν θα αναλάμβαναν καθήκοντα αν δεν υπήρχε η επέμβαση του Χαμενεϊ. Και όταν το κοινοβούλιο προσπάθησε να παύσει τον υπουργό εργασίας ο ανώτατος ηγέτης με επιστολή του συνέστησε την παύση μιας τέτοιας προσπάθειας.
Βλ. Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014, σελ 44

³⁰ Βλ. Iran Chamber Society. The Structure of Power in Iran. (Ανακτήθηκε από: <http://www.iranchamber.com/government/articles/structure_of_power.php 2014>, στις 19 Απρ. 2014).

Συμβούλιο Σκοπιμότητας (Expediency Council). Το 1988, οπότε και διεγνώσθησαν σοβαρές πολιτικές αρρυθμίες μεταξύ του κοινοβουλίου και του συμβουλίου των φρουρών, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί ίδρυσε το Συμβούλιο Σκοπιμότητας. Αυτό θα αποτελούσε για τον ανώτατο ηγέτη ένα συμβουλευτικό σώμα, ρόλος ο οποίος έχει κατοχυρωθεί και συνταγματικά. Μάλιστα τον Οκτώβριο του 2005 ο ανώτατος ηγέτης Αλί Χαμενεϊ προσέδωσε στο συγκεκριμένο συμβούλιο και εξουσίες εποπτείας επί της κυβερνήσεως.³¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι συμμετέχει ενεργά στη σχεδίαση της υψηλής στρατηγικής και δίνει τις κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Απονομή Δικαιοσύνης. Το ιρανικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης ποτέ δεν υπήρξε ανεξάρτητο από πολιτικές επιρροές. Στην πραγματικότητα ελέγχεται σε μεγάλο βαθμό από τον ανώτατο ηγέτη, ο οποίος τοποθετεί τον επικεφαλής, ο οποίος με τη σειρά του τοποθετεί τον εισαγγελέα του ανωτάτου δικαστηρίου και τον δημόσιο κατήγορο. Προκειμένου να τονιστεί η διασύνδεση και αλληλοκάλυψη των εξουσιών, κρίνεται σκόπιμο να υπενθυμίσουμε ότι από το σύστημα δικαιοσύνης προέρχονται τα έξι από τα δώδεκα μέλη του συμβουλίου των φρουρών.

Εθνική Ασφάλεια και Πληροφορίες. Το Ιράν είναι η μόνη χώρα όπου η εκτελεστική εξουσία δεν ελέγχει τις ένοπλες δυνάμεις. Στην πραγματικότητα, παρότι ο εκάστοτε πρόεδρος έχει εξουσία από το νόμο έναντι του ανωτάτου εθνικού συμβουλίου ασφαλείας και του υπουργείου πληροφοριών και ασφάλειας, ο ανώτατος ηγέτης καθορίζει την ατζέντα των θεμάτων της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της χώρας.

Ανώτατο Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας. Η ύπαρξη και οργάνωσή του καθορίζεται από το άρθρο 176 του ιρανικού συντάγματος το οποίο συγκεκριμένα αναφέρει: «...να διαφυλάττει την ισλαμική επανάσταση, την εδαφική ακεραιότητα και την εθνική κυριαρχία». Μέλη του συγκεκριμένου συμβουλίου είναι ο Πρόεδρος της χώρας, ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου, ο επικεφαλής της δικαιοσύνης, ο αρχηγός του διακλαδικού επιτελείου των ενόπλων δυνάμεων, οι υπουργοί εξωτερικών, εσωτερικών και

³¹ Βλ. BBC News. Guide: How Iran is ruled. (Ανακτήθηκε από: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8051750.stm), στις 19 Απρ 2014).

πληροφοριών και οι αρχηγοί του στρατού και των στρατευμάτων των φρουρών της ισλαμικής επανάστασης. Ως επικεφαλής του συγκεκριμένου συμβουλίου ο πρόεδρος βοηθά στην επιτυχή διεκπεραίωση της εκάστοτε πολιτικής ντιρεκτίβας του ανώτατου πολιτικού ηγέτη της χώρας. Το Συμβούλιο σύμφωνα με το σύνταγμα έχει τις παρακάτω αρμοδιότητες:³²

α. το σχεδιασμό των πολιτικών άμυνας και ασφαλείας, πάντοτε εντός του πλαισίου που καθορίζει ο ανώτατος ηγέτης.

β. τον συντονισμό όλων των πολιτικών πληροφοριακών κοινωνικών πολιτιστικών και οικονομικών προσπαθειών οι οποίες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο επηρεάζουν την άμυνα της χώρας.

γ. τη χρησιμοποίηση των δυνατοτήτων της χώρας με σκοπό την ανταπόκριση σε κάθε είδους εσωτερικής και εξωτερικής απειλής.

Το συμβούλιο δεν έχει ανεξάρτητη ατζέντα από τις επιθυμίες και τις πολιτικές του ανώτατου ηγέτη ο οποίος συνήθως αντιπροσωπεύεται από τον γενικό γραμματέα του συμβουλίου (και του οποίου ο ρόλος είναι σημαντικότερος από αυτόν του προέδρου). Σε αυτό καταλήγουν όλες οι σοβαρές υποθέσεις προκειμένου να γνωμοδοτήσει και να προωθήσει στον ανώτατο ηγέτη για έγκριση.

Στις ευθύνες του γραμματέα συγκαταλέγονται και οι διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα για τις οποίες αναφέρει απευθείας στον ανώτατο ηγέτη.

Βέβαια υπήρξαν στο παρελθόν περιπτώσεις όπου το συμβούλιο κινήθηκε σε διαφορετική κατεύθυνση από τον ανώτατο ηγέτη. Γι' αυτό και από το 2005 ο Χαμενεϊ τοποθετώντας πρόσωπα της εμπιστοσύνης του προσπάθησε να αποκτήσει τον πλήρη έλεγχο του.³³

Στράτευμα . Οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας αποτελούν ένα από τα δύο κομμάτια του στρατεύματος. Το άλλο κομμάτι είναι τα στρατεύματα των φρουρών της ισλαμικής επανάστασης. (Islamic Revolutionary Guard Corps, IRGC). Σύμφωνα με το σύνταγμα οι ένοπλες δυνάμεις είναι υπεύθυνες για τη διαφύλαξη της εδαφικής

³² Βλ. Hunter, Shireen. T. *Iran after Khomeini*. Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies, 1992 σελ 33

³³ Βλ. . Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014, σελ 45 -46

ακεραιότητας και εθνικής κυριαρχίας. Τελούν υπό τον έλεγχο του ανωτάτου ηγέτη και οφείλουν να είναι αφοσιωμένες στην ισλαμική ιδεολογία.

Τα στρατεύματα των φρουρών της ισλαμικής επανάστασης (IRGC), τα οποία ο Χομεϊνί δημιούργησε το Μάιο του 1989, είναι επιφορτισμένα με την προάσπιση των σκοπών της επανάστασης. Βέβαια τα στρατεύματα των φρουρών έχουν ισχυρή παρουσία και σε άλλους θεσμούς της χώρας, διαχειρίζονται πολύ μεγάλα χρηματικά ποσά ενώ ελέγχουν διάφορες εθελοντικές παραστρατιωτικές οργανώσεις σε κάθε πόλη. Πρόσφατοι υπολογισμοί τοποθετούν τον αριθμό των φρουρών στις 120.000. Το 1982 ο συγκεκριμένος θεσμός έστειλε στρατεύματα στο Λίβανο προκειμένου να υποστηρίξουν την σιιτική Χεσμπολάχ, ενώ παρέχει ενεργό υποστήριξη σε διάφορες ισλαμικές επαναστατικές κινήσεις του μουσουλμανικού κόσμου. Μάλιστα αποτελεί κοινή πεποίθηση ότι τα στρατεύματα των φρουρών αποτελούν έναν από τους ισχυρότερους υποστηρικτές των παλαιστινιακών παραστρατιωτικών οργανώσεων στη δυτική όχθη όπως η Χαμάς. Υπάρχει ένας διακλαδικός αρχηγός του στρατεύματος ο οποίος προΐσταται τόσο επί των ενόπλων δυνάμεων, όσο και επί των φρουρών και ο οποίος λογοδοτεί στον ανώτατο ηγέτη.

Υπουργείο Πληροφοριών και Ασφαλείας. Οι πληροφορίες για αυτό είναι λίγες και συγκεχυμένες. Αυτό που σίγουρα γνωρίζουμε είναι ότι ο επικεφαλής πρέπει να είναι κληρικός ενώ όλα τα ζητήματα άμυνας ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής ελέγχονται από τον ανώτατο ηγέτη.

Σύμφωνα με το ιρανικό σύνταγμα ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης είναι υπεύθυνος για τη χάραξη και την εποπτεία των πολιτικών επιλογών της ισλαμικής δημοκρατίας του Ιράν, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Εγκρίνει ή απορρίπτει τις όποιες πρωτοβουλίες σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και έχει τον τελευταίο λόγο σε όλες τις σημαντικές αποφάσεις. Παραδείγματα τέτοιων αποφάσεων αποτελούν η ουδέτερη στάση του Ιράν κατά τη διάρκεια των συμμαχικών δυνάμεων στο Ιράκ το 1991 και η μη ανάμιξη στις εσωτερικές υποθέσεις του Αφγανιστάν το 1998 ακόμα και όταν οι Ταλιμπάν σκότωσαν εννέα ιρανούς διπλωμάτες. Το Σύνταγμα όμως δεν παρέχει στον ανώτατο ηγέτη το μονοπώλιο των αποφάσεων σχετικά με την εξωτερική πολιτική. Ο ανώτατος ηγέτης, με την ιδιότητα του αρχηγού του κράτους, ο πρόεδρος της

Δημοκρατίας, το Συμβούλιο Σκοπιμότητας, το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας, το υπουργείο Εξωτερικών ή ακόμη και το ισλαμικό κοινοβούλιο αποτελούν τους επίσημους παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής.

Συνεπεία των ανωτέρω και προκειμένου να κωδικοποιήσουμε τον τρόπο λειτουργίας της κρατικής δομής του Ιράν και να αναδείξουμε την βαθιά επιρροή της θρησκείας στη χάραξη εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, θα πρέπει να ξεκινήσουμε από το Συμβούλιο των Φρουρών. Αυτό αποτελείται από δώδεκα μέλη. Τα έξι είναι κληρικοί οι οποίοι τοποθετούνται από τον ανώτατο ηγέτη, ενώ οι υπόλοιποι τοποθετούνται από τη Δικαιοσύνη και εγκρίνονται από το Κοινοβούλιο, Σημαντική λεπτομέρεια: ο επικεφαλής της Δικαιοσύνης τοποθετείται από τον ανώτατο ηγέτη και με τη σειρά του διορίζει τον ανώτατο εισαγγελέα και το Δημόσιο κατήγορο. Επί της ουσίας λοιπόν ο ανώτατος ηγέτης ελέγχει το Συμβούλιο των Φρουρών.

Το Συμβούλιο των Φρουρών με τη σειρά του μεταξύ άλλων ελέγχει και εγκρίνει τις υποψηφιότητες των κληρικών ώστε αυτοί να εκλεγούν από το λαό ως μέλη του Συμβουλίου των Εμπειρογνομόνων. Και τα ογδόντα έξι μέλη του Συμβουλίου των Εμπειρογνομόνων είναι ενάρετοι νομοδιδάσκαλοι κληρικοί. Αυτοί εκλέγουν και από τις τάξεις τους προέρχεται ο εκάστοτε ανώτατος ηγέτης. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι στα τριάντα πέντε έτη ιστορίας της ισλαμικής επανάστασης, μόνο δύο πρόσωπα έχουν αλλάξει στην κορυφή της πυραμίδας: ο Αγιατολαχ Χομεϊνί και μετά το θάνατό του ο Αλί Χαμενέι. Σε ό' τι αφορά τώρα την εκλογή του προέδρου της ισλαμικής Δημοκρατίας, αυτός εκλέγεται κάθε τέσσερα έτη από το λαό. Όμως το σημαντικό είναι ότι οι υποψηφιότητες για τον προεδρικό θώκο εγκρίνονται από το Συμβούλιο των Φρουρών. Δηλαδή από ένα όργανο το οποίο όπως είπαμε παραπάνω αποτελείται κατά το ήμισυ από κληρικούς και σίγουρα ελέγχεται από κληρικούς

Το Συμβούλιο των φρουρών εγκρίνει τις υποψηφιότητες και των μελών του Κοινοβουλίου, όπως επίσης και κάθε μέλους της ευρύτερης κρατικής δομής. Άλλωστε και το Σύνταγμα καθορίζει ρητά ότι προκειμένου κάποιος να είναι υποψήφιος, θα πρέπει προηγουμένως να έχει ασπαστεί τις αρχές του Ισλάμ. Δεν είναι τυχαίο ότι κατά τη διάρκεια της τριακονταπενταετούς ιστορίας της ισλαμικής επανάστασης, στον προεδρικό θώκο έχουν θητεύσει μόνο κληρικοί πλην ενός, του Μαχμούτ Αχμαντινετζάντ, ο οποίος μπορεί να μην

ήταν κληρικός είχε όμως ενεργό ρόλο κατά τη διάρκεια της επανάστασης και αργότερα ανήκε στους φρουρούς της επανάστασης.

Το Συμβούλιο Σκοπιμότητας αποτελεί ένα θεσμό ο οποίος εισήλθε στα πράγματα του χίλια εννιακόσια ογδόντα οκτώ μαζί με την αναθεώρηση του Συντάγματος. Έχει συμβουλευτικό ρόλο προς τον ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη ενώ τα μέλη που ορίζονται από αυτόν. Σε ότι αφορά το ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής ασφάλειας η σύνθεσή του και οι αρμοδιότητές του με βάση το Σύνταγμα έχουν ήδη αναφερθεί.

Από τα παραπάνω εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι σε επίπεδο σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, τα πάντα ξεκινούν από τη Θεολογική σχολή του Κομ, το φυτώριο των υψηλόβαθμων σιτών κληρικών οι οποίοι επί της ουσίας κυβερνούν τη χώρα.

β. Οι προβλέψεις του Συντάγματος

Οκτώ μήνες μετά την επιστροφή του Χομεινί από το Παρίσι, η νεότευκτη Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν απέκτησε το νέο της σύνταγμα, το οποίο υπέστη μόνο μια τροποποίηση αυτή του Ιουλίου του 1989. Πολλά από τα τμήματα του συντάγματος φαντάζουν οικεία στο δυτικό τρόπο σκέψης όπως το άρθρο 57 το οποίο προβλέπει ότι η δύναμη της κυβέρνησης της ισλαμικής δημοκρατίας εδράζεται στη νομιμότητα, τη δικαιοσύνη και την εκτελεστική εξουσία, ή το άρθρο 34 το οποίο αναφέρει ότι κάθε πολίτης μπορεί να απευθυνθεί στη δικαιοσύνη. Το άρθρο 38 προβλέπει ότι στοιχεία τα οποία αποκτώνται από τις αρχές υπό καθεστώς βασανισμού δεν κρίνονται αποδεκτά. Τέλος το άρθρο 13 του συντάγματος ασχολείται με τα ίσα δικαιώματα των πολιτών του Ιράν, ενώ αναγνωρίζει τις θρησκευτικές μειονότητες των Ζωροαστρών των Ιουδαίων και των Χριστιανών.

Παρά τα παραπάνω, υπάρχουν άρθρα και προβλέψεις του συντάγματος τα οποία σαφώς επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα την ασκούμενη πολιτική του Ιράν, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό και τα οποία πηγάζουν από την θεοκρατική οργάνωση του καθεστώτος. Έτσι, ενώ όπως προαναφέρθηκε υπάρχει πρόβλεψη για τα ίσα δικαιώματα, δεν επιτρέπεται η συμμετοχή στο Ισλαμικό κοινοβούλιο ατόμων τα οποία δεν έχουν ορκιστεί προστάτες του Ισλάμ (άρθρο 67). Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 115 οι υποψήφιοι για την προεδρία πρέπει να είναι θρησκευτικές ή πολιτικές προσωπικότητες

που ασπάζονται τις θεμελιώδεις αρχές της ισλαμικής δημοκρατίας του Ιράν και το ισλαμικό δίκαιο της χώρας.

Όπως εύκολα γίνεται κατανοητό η νομοθετική και εκτελεστική εξουσία της χώρας έχει ως σημείο αναφοράς τη θρησκεία. Το ιρανικό σύνταγμα εγκαθίδρυσε μια ισλαμική θεοκρατία. Το άρθρο 1 ορίζει σαφώς ότι η κυβέρνηση του Ιράν είναι μια ισλαμική δημοκρατία, ενώ το άρθρο 56 αναφέρει ότι η απόλυτη κυριαρχία στον κόσμο και στους ανθρώπους ανήκει στο Θεό. Τα άρθρα 5 και 107 εισάγουν το θεσμό του ανώτατου ηγέτη (πρώτος ήταν ο Αγιατολάχ Χομεϊνί και μετά το θάνατό του το 1989 ο Αλί Χαμενεϊ). Τα καθήκοντα του ανωτάτου ηγέτη αναφέρονται στο άρθρο 110. Το άρθρο 91 εισάγει το θεσμό του συμβουλίου των φρουρών της επανάστασης το οποίο είναι επιφορτισμένο με τον έλεγχο συμβατότητας του νομοθετικού έργου του κοινοβουλίου με το Ισλάμ.

Στο προοίμιο του συντάγματος αναφέρεται ότι αυτό αποτελεί την απαραίτητη βάση για την εξασφάλιση της συνέχισης της επανάστασης στο εσωτερικό **και στο εξωτερικό** και απαραίτητο στοιχείο για την δημιουργία μιας μοναδικής παγκόσμιας κοινότητας (σε απόλυτη αντιστοίχιση με το Κοράνι το οποίο αναφέρεται στην παγκόσμια ισλαμική κοινότητα).³⁴

Το Ιρανικό σύνταγμα ορίζει και το ρόλο των ενόπλων δυνάμεων στην εκπλήρωση των σκοπών του. Έτσι στο άρθρο 144 αναφέρεται ότι οι ένοπλες δυνάμεις της ισλαμικής δημοκρατίας του Ιράν πρέπει να είναι αφοσιωμένες στην ισλαμική ιδεολογία και στους πολίτες της χώρας, ενώ στο προοίμιο του συντάγματος αναφέρεται ότι οι ιρανικές ένοπλες δυνάμεις και οι φρουροί της επανάστασης θα είναι υπεύθυνοι όχι μόνο για την προστασία των συνόρων της χώρας, αλλά και για την εκπλήρωση της ιδεολογικής αποστολής του πολέμου (τζιχάντ) στο όνομα του Θεού, επεκτείνοντας την κυριαρχία του σε ολόκληρο τον κόσμο.

Το σύνταγμα επίσης φωτίζει την εξωτερική πολιτική του Ιράν. Έτσι το άρθρο 152 αναφέρει ότι, η εξωτερική πολιτική της ισλαμικής δημοκρατίας είναι βασισμένη στην απόρριψη κάθε είδους κατοχής και στη μη ευθυγράμμιση με τα συμφέροντα των ηγεμονικών υπερδυνάμεων. Παράλληλα, υπογραμμίζει τον πλήρη

³⁴ Το σύνταγμα του 1979 καθορίζει σαφώς ότι η ισλαμική δημοκρατία έχει χρέος να υποστηρίξει τους απανταχού καταπιεσμένους μουσουλμάνους. Ως καταπιεσμένοι εννοούνταν οι σίιτες του Ιράκ του Μπαχρέιν, καθώς και εκείνοι που βρίσκονταν στο αγωνιζόμενο εναντίον των Ρώσων Αφγανιστάν.

Βλ. Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004, σελ. 104

περιορισμό του ιμπεριαλισμού και των ξένων επιρροών. Το άρθρο 154 διακηρύττει ότι η ανεξαρτησία, η ελευθερία, η δικαιοσύνη και η αλήθεια θα πρέπει να χαρακτηρίζουν όλους τους ανθρώπους του κόσμου. Έτσι την ώρα που το Ιράν με το σύνταγμά του αποκηρύττει κάθε είδους επέμβασης στα εσωτερικά του από άλλα έθνη, ταυτόχρονα υποστηρίζει τον αγώνα των καταπιεσμένων απέναντι στους τυράννους σε κάθε γωνιά της γης.

Οι ρίζες του ιρανικού συντάγματος εντοπίζονται όπως έχει ήδη αναφερθεί στο βιβλίο που γράφτηκε από τον ίδιο τον Αγιατολάχ Χομείνι το 1970 με τίτλο «Government of the Jurist».³⁵

γ. Η θέση των κληρικών στην Ισλαμική Δημοκρατία

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Ιράν από τη δυναστεία των Παχλαβί και μέχρι το 1979, η θρησκεία απολάμβανε έναν αυτόνομο ρόλο στα πράγματα της χώρας, όντας οργανωμένη γύρω από τη δική της ιεραρχία. Αυτό άλλαξε δραματικά με την εγκαθίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας. Οι σχέσεις κράτους και θρησκείας αποκτούν ισχυρότατους δεσμούς, αφού ο ανώτατος ηγέτης είναι ο απόλυτος άρχων και των δύο θεσμών. Δημιουργούνται διάφορες αρχές με σκοπό τον έλεγχο του κλήρου από το κράτος, το οποίο με τη σειρά του ελέγχεται από ανώτατους κληρικούς. Πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ειδικό δικαστήριο των κληρικών το οποίο ιδρύθηκε το 1987, λειτουργεί ανεξάρτητα από το υπόλοιπο δικαστικό σύστημα και του οποίου ο πρόεδρος τοποθετείται από τον ανώτατο ηγέτη, κάτω και την εποπτεία του οποίου λειτουργεί. Μια άλλη αρχή η οποία λειτουργεί προς την κατεύθυνση του ελέγχου του κλήρου είναι το 83^ο Ανεξάρτητο Σύνταγμα, το οποίο αποτελείται από κληρικούς οι οποίοι φορούν στρατιωτικά ρούχα και τουρμπάνι. Σκοπός τους είναι να εξασφαλίζουν την εναρμόνιση της θρησκευτικής διδασκαλίας με την κεντρική κυβερνητική γραμμή και να επαναφέρουν όσους κληρικούς ξεφεύγουν από αυτή.

Σε ότι αφορά την οικονομική τους δραστηριότητα, μέχρι το 1979 η επιβίωση των κληρικών βασιζόταν στην οικονομική βοήθεια που λάμβαναν από την ανώτατη θρησκευτική αρχή. Με την εγκαθίδρυση του καθεστώτος ιδρύθηκαν πολλά θρησκευτικά ιδρύματα με πόρους προερχόμενους από το κράτος, τα οποία

³⁵ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 38

χρηματοδοτούσαν τους κληρικούς. Αυτό αποτέλεσε άλλο ένα εργαλείο χειραγώγησης του κλήρου από τον ανώτατο ηγέτη. Σήμερα, οι κληρικοί αποτελούν μια από τις πιο ευημερούσες οικονομικά τάξεις. Συμμετέχουν σε επενδυτικά προγράμματα, απολαμβάνουν προνόμια και μπορούν να δανείζονται μεγάλα ποσά από τις τράπεζες χωρίς την παροχή στοιχειωδών εγγυήσεων. Η υποτέλεια των κληρικών στον ανώτατο ηγέτη εδράζεται στο δόγμα του Χομεϊνί το οποίο ήθελε εαυτόν ως τον αντιπρόσωπο του κρυμμένου Ιμάμη, με ό, τι αυτό συνεπάγεται σε επίπεδο εξουσιών σύμφωνα με τις προβλέψεις του σιιτικού δωδεκαδικού Ισλάμ³⁶.

δ. Η εξωτερική πολιτική του Αγιατολάχ Χομεϊνί

Όταν περίπου πριν δύο αιώνες οι Γάλλοι επαναστάτες γιόρτασαν την επικράτηση της πρώτης σύγχρονης επανάστασης στον κόσμο ήταν εμποτισμένοι με το όνειρο της δημιουργίας μιας νέας Γαλλίας και μιας νέας ευρωπαϊκής τάξης. Ήταν δε τόσο αισιόδοξοι για την επίτευξη των στόχων τους που αντικατέστησαν ακόμα και το γρηγοριανό ημερολόγιο, ενώ μετονόμασαν και κάθε μήνα του έτους. Όσοι αντιτίθονταν στις επιταγές της επανάστασης οδηγούνταν στην γκιλοτίνα. Σταδιακά οι επαναστάτες αντελήφθησαν τη δυσκολία της ριζικής αλλαγής των γαλλικών θεσμών και παραδόσεων όπως επίσης και της κρατούσας ευρωπαϊκής τάξης. Τελικά πολλοί επαναστάτες οδηγήθηκαν στην γκιλοτίνα από τους ίδιους ενώ κάτω από την πίεση της Μεγάλης Βρετανίας και των συμμάχων της, αυτή στράφηκε σε πιο μετριοπαθείς κατευθύνσεις. Χρησιμοποιώντας την εμπειρία της γαλλικής αλλά και άλλων επαναστάσεων ο Crane Brinton υπέθεσε ότι οι επαναστάσεις αρχίζουν συνήθως με μετριοπάθεια, κινούνται προς τον εξτρεμισμό για να καταλήξουν στην μετριοπάθεια ξανά.³⁷

Κατά αντιστοιχία με τους Γάλλους οι ιρανοί επαναστάτες ξεκίνησαν τον αγώνα τους το 1979 ακολουθώντας μια ουτοπική ατζέντα, πιστεύοντας στην επικράτηση

³⁶ Βλ. Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014, σελ 27 - 31

³⁷ Βλ. Milani, Mohsen M. Iran's Policy Towards Afghanistan. *Government and International Affairs Faculty Publications*. University of South Florida, 2006. (Ανακτήθηκε από: http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1106&context=gia_facpub&seiredir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.gr%2Fscholar%3Fstart%3D20%26q%3Diran%2Bforeign%2Bpolicy%2Bfree%2Bpdf%26hl%3Del%26as_sdt%3D0%2C5%26as_vis%3D1#search=%22iran%20foreign%20policy%20free%20pdf%22 στις 01 Αυγ. 2014).

και στο θρίαμβο του Ισλάμ στον κόσμο και στην ικανότητά τους να δημιουργήσουν έναν νέο άνθρωπο. Αυτός ο ρομαντισμός τους και η επιθυμία εξισλαμισμού της χώρας οδήγησε τη χώρα στην πόλωση η οποία ξεκίνησε με τη θητεία του πρώτου της προέδρου του Μεχτί Μπαζαργκάν από το Φεβρουάριο ως το Νοέμβριο του 1979. Ο Μπαζαργκάν ήταν πρωτίστως Πέρσης και μετά μουσουλμάνος. Όντας αφοσιωμένος μουσουλμάνος αλλά και παθιασμένος εθνικιστής πίστευε ότι η εδαφική ακεραιότητα της χώρας και τα οικονομικά της συμφέροντα θα πρέπει να καθορίζουν εν πολλοίς την εξωτερική πολιτική του Ιράν.³⁸ Κατά συνέπεια η πολιτική του δεν διαφοροποιούνταν ριζικά σε σχέση με αυτήν του Σάχη. Προσπάθησε να αναπτύξει σχέσεις με την Ουάσιγκτον και τις αραβικές χώρες οι οποίες να βασίζονται στον αμοιβαίο σεβασμό και στη μη επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα των άλλων χωρών. Αυτές του οι προσπάθειες τερματίστηκαν πολύ γρήγορα με αφορμή την κατάληψη της αμερικάνικης πρεσβείας στο Ιράν το Νοέμβριο του 1979 και τη συνακόλουθη παραίτησή του. Η κρίση των ομήρων της αμερικάνικης πρεσβείας αποτελεί σημείο καμπής στην ιστορία της ισλαμικής επανάστασης. Σηματοδοτεί τον θρίαμβο των φονταμενταλιστών και τη στροφή της επανάστασης στο ριζοσπαστισμό, ενώ το καθεστώς απομακρύνεται από τους εθνικιστές και αποκτά ερείσματα στους φονταμενταλιστές στις χαμηλότερες τάξεις και την παραδοσιακή μεσαία τάξη. Τώρα πλέον η αρχή «ούτε ανατολή ούτε δύση» αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εξωτερικής πολιτικής. Στην πράξη, πρώτο μέλημα του καθεστώτος ήταν η εναντίωση σε καθετί αμερικανικό.³⁹

Το πρώτο πεδίο το οποίο θα εισέπραττε τη νέα εξωτερική πολιτική του Ιράν, ήταν οι γειτονικές αραβικές χώρες τις οποίες σημειωτέον ο Χομεϊνί είχε χαρακτηρίσει ως υποχείρια του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Στο γειτονικό Ιράκ ο τότε πρόεδρος Σαντάμ Χουσεϊν εκμεταλλευόμενος το χάος που επικρατούσε στο εσωτερικό του Ιράν, αλλά και τη διεθνή κατακραυγή για την κρίση των ομήρων, εισέβαλλε σ' αυτό το Σεπτέμβρη του 1980. Ήλπιζε με την κίνησή του αυτή μεταξύ των άλλων να επαναφέρει το Σάχη στην εξουσία και να καταστρέψει την ισλαμική επανάσταση. Όμως απέτυχε να κατανοήσει ότι οι πόλεμοι ιστορικά βοηθούν την εξέλιξη των επαναστάσεων και ενδυναμώνουν τα ριζοσπαστικά στοιχεία. Στο Ιράν ο πόλεμος ισχυροποίησε την

³⁸ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 28

³⁹ Βλ. Milani, Mohsen M. Iran's Gulf Policy: From Idealism and Confrontation to Pragmatism and Moderation **In:** Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 84 - 88

επανάσταση, απομόνωσε τους μετριοπαθείς και ένωσε όλη τη χώρα υπό την εξουσία του Αγιατολάχ Χομεϊνί, ο οποίος εν αντιθέσει με τον Μπαζαργκάν, ήταν πρώτα μουσουλμάνος και μετά Πέρσης και η πρώτη του προτεραιότητα ήταν η αναβίωση του Ισλάμ, πράγμα το οποίο καθοδηγούσε και την εξωτερική του πολιτική. Αρχικά ο αντικειμενικός σκοπός του Ιράν ήταν η ανάκτηση των εδαφών του. Όταν το 1982 άρχισε τις επεκτατικές του κινήσεις στο ιρακινό έδαφος, οι άραβες ηγέτες κάλεσαν τις δύο πλευρές για άμεση κατάπαυση του πυρός και προσέφεραν στο Ιράν αρκετά μεγάλα αντισταθμιστικά οφέλη. Η Τεχεράνη απέρριψε κάθε ειρηνευτική διαδικασία. Στην ουσία οι αντικειμενικοί σκοποί του Ιράν επεκτάθηκαν. Ο Χομεϊνί τώρα σκόπευε στην πτώση του Σαντάμ Χουσεϊν, στην εξαγωγή της ισλαμικής επανάστασης στην ευρύτερη περιοχή και στην ιδεολογική του ηγεμονία. Πίστευε ότι μπορεί να εγκαθιδρύσει ισλαμική κυβέρνηση στο Ιράκ εκμεταλλευόμενος τους εκεί σιιτικούς πληθυσμούς. Ο πόλεμος με το Ιράκ συνεισέφερε αποφασιστικά στον πλήρη εξισλαμισμό του εσωτερικού της χώρας με πρώτους στόχους το εκπαιδευτικό σύστημα και τη δικαιοσύνη. Ταυτόχρονα τα κυριότερα κόμματα στο εσωτερικό, αυτά του εθνικού μετώπου και του υποστηριζόμενου από τη Σοβιετική Ένωση κόμματος Ταντέχ, αφανίστηκαν. Όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν σύντομα και εύκολα καθώς ο στρατός όντας στον πόλεμο δεν θα μπορούσε να προβεί σε οποιοδήποτε στρατιωτικό πραξικόπημα, ενώ η κοινή γνώμη είχε στραμμένη την προσοχή της στον πόλεμο και όχι στα εσωτερικά προβλήματα. Επίσης τα συσσίτια για το λαό τα οποία οργανώνονταν από τους κληρικούς μετέτρεψαν τα τεμένη σε τοπικές οικονομικές δυνάμεις.⁴⁰

Τα γειτονικά αραβικά κράτη και κυρίως η Σαουδική Αραβία και το Κουβέιτ στήριξαν οικονομικά το Ιράκ φοβούμενα τον ιρανικό επεκτατισμό.⁴¹ Το Ιράν γρήγορα παγιδεύτηκε στην ίδια του την ιδεολογία. Έχοντας χαρακτηρίσει τις αραβικές χώρες αμερικανικά προτεκτοράτα, έχοντας ήδη χαρακτηρίσει τις ΗΠΑ ως το μεγάλο εχθρό και έχοντας κλείσει κάθε δίαυλο επικοινωνίας με τη Σοβιετική Ένωση εκδιώκοντας το Ταντέχ, είχε επιλέξει την πλήρη απομόνωση. Τελικά ο πόλεμος διήρκησε μέχρι και τον Ιούλιο του

⁴⁰ Βλ. Behrooz, Maziar. Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988. **In:** Keddie, Nikki, Gasiorowski, Mark. *Neither East nor West. Iran, the Soviet Union and the United States*. New York: Yale University, 1990. σελ. 16-33

⁴¹ Βλ. Bill, James A. *The Eagle and the Lion: the Tragedy of American Iranian Relations*, New York: Yale University Press 1988, σελ 304-306.

1988 οπότε και το Ιράν απεδέχθη μια πρόταση των Ηνωμένων Εθνών για κατάπαυση του πυρός.⁴²

6. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΧΟΜΕΪΝΙ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΙΑ.

α. Τα νέα εσωτερικά και γεωπολιτικά δεδομένα

Τα έτη 1988, 1989 υπήρξαν πολύ σημαντικά για το Ιράν. Ο πόλεμος με το Ιράκ είχε τελειώσει, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί είχε πεθάνει, το σύνταγμα της χώρας είχε αναθεωρηθεί προς την κατεύθυνση της συγκέντρωσης της εκτελεστικής εξουσίας στο γραφείο του προέδρου και την κατάργηση του θεσμού της πρωθυπουργίας, ενώ τα στρατεύματα των φρουρών της ισλαμικής επανάστασης (IRGC) είχαν επιφορτιστεί και με οικονομικά προγράμματα τα οποία κυρίως αφορούσαν την ανασυγκρότηση της χώρας.⁴³ Διάδοχος του Χομεϊνί ήταν ο Σαγίντ Αλί Χαμενεϊ, ενώ νέος πρόεδρος της χώρας εξελέγη με μεγάλη πλειοψηφία ο Χασεμί Ραφσατζανί.

Ενώ τα δέκα πρώτα χρόνια της ισλαμικής δημοκρατίας η εξωτερική πολιτική του Ιράν χαρακτηρίστηκε από έντονο απομονωτισμό, επιθετική ρητορική, και προσπάθεια εξαγωγής της επανάστασης, με το θάνατο του Χομεϊνί παρατηρείται μια σαφής διαφοροποίηση. Παρότι η πολιτική λειτουργία του Ιράν επί της ουσίας δεν μεταβλήθηκε, όπως δεν μεταβλήθηκε και η δεξαμενή των ανθρώπων από τους οποίους προκύπτουν οι έχοντες κυβερνητικά οφίτσια, η εξωτερική πολιτική του Ιράν παύει να είναι πλέον συγκρουσιακή και να βασίζεται σε ιδεαλιστικές αρχές όπως αυτή της εξαγωγής της ισλαμικής επανάστασης, όπως ήταν κατά τη διάρκεια του ιρανοϊρακινού πολέμου. Η πολιτική του Ιράν αρχίζει πλέον να χαρακτηρίζεται από πραγματισμό και μετριοπάθεια.

⁴² Βλ. Al-Suwaidi, Jamal S. *The Gulf Security Dilemma* In: Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 336

⁴³ Η οικονομική δραστηριότητα και ο πολιτικός ρόλος του IRGC προβληματίζει έντονα την πολιτική σκηνή του Ιράν. Σε ομιλία του αναφορικά με το IRGC ο Χαμενεϊ αναφέρει: «Το IRGC είναι ο φρουρός της ισλαμικής επανάστασης. Δεν αντιλαμβάνομαι ότι ο όρος φρουρός αφορά όλα τα πεδία: επιστημονικό, πολιτισμικό, οικονομικό. Όχι. Το IRGC ως οντότητα θα πρέπει να ξέρει τι διαφυλάττει, τι είναι η επανάσταση. Δεν είναι απαραίτητο να εισέλθει στα πολιτικά πεδία με σκοπό να τα διαφυλάξει αλλά οφείλει να γνωρίζει τα πολιτικά πεδία ώστε να περιορίζει τις προκλήσεις που η επανάσταση αντιμετωπίζει σε πολιτικό, κομματικό και λειτουργικό επίπεδο. Βέβαια αυτές οι προκλήσεις δεν είναι οι σημαντικότερες. Η κύρια πρόκληση για την επανάσταση είναι η αποστολή της να προσφέρει στην ανθρωπότητα μια νέα τάξη».

Τρεις κυρίως παράγοντες οδήγησαν σε αυτή την αλλαγή. Ο πρώτος αφορά στο γεγονός του ότι το Ιράν εισέρχεται σε μια περίοδο αναδόμησης της επανάστασης. Από το θάνατο του Αγιατολάχ Χομεϊνί η πολιτική του Ιράν βασίζεται πλέον περισσότερο στα εθνικά του συμφέροντα παρά στις ιδεολογικές του καταβολές. Η Τεχεράνη αναγνώρισε ότι δεν είχε τη δυνατότητα της ριζικής αλλαγής του πολιτικού χάρτη της Μέσης Ανατολής. Δεύτερον, η ισλαμική δημοκρατία άρχισε να μετασχηματίζει το οικονομικό της μοντέλο. Για να επιτύχει αυτόν το στόχο φαίνεται να επενδύει στη σταθερότητα της χώρας, στη βελτίωση των πολιτικών σχέσεων στο εσωτερικό του και στην επέκταση εμπορικών δραστηριοτήτων με τις γειτονικές αραβικές χώρες και συγκεκριμένα με τα μέλη του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (GCC). Επιπλέον η κατάργηση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 δημιούργησε πολιτικές και οικονομικές ευκαιρίες στην κεντρική Ασία. Τρίτον, χωρίς να υπάρχουν συνταγματικές διαφοροποιήσεις, (αφού η κυριότερη συνταγματική διαφοροποίηση αφορούσε την κατάργηση του θεσμού του πρωθυπουργού της χώρας και την απόδοση των αρμοδιοτήτων του στον πρόεδρο της δημοκρατίας), εμφανίστηκε μια τάση επαναπροσέγγισης της εσωτερικής πολιτικής. Όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω και οι τρεις προαναφερθέντες παράγοντες είχαν ουσιαστικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής.

Όμως προτού προχωρήσουμε σε αυτό, είναι χρήσιμο να δούμε ποιοι άνθρωποι κυβερνούν το Ιράν στη μετα-Χομεϊνί εποχή.

β. Οι πολιτικοί ηγέτες της χώρας

Αγιατολάχ Αλί Χαμενεϊ: Προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε το πολιτικό πορτραίτο του Αλί Χαμενεϊ θα διαπιστώσουμε ότι δεν πρόκειται για μια μονολιθική πολιτική προσωπικότητα, αλλά για έναν άνθρωπο ο οποίος διαμορφώθηκε από την οικογένειά του (ο πατέρας του ήταν κληρικός), από διάφορες κοινωνικοπολιτικές επιρροές και από την ανάγκη να υιοθετήσει θέσεις και απόψεις οι οποίες θα του εξασφάλιζαν την πολιτική του επιβιωσιμότητα. Συγκεκριμένα, πριν την επανάσταση του 1979 ο Χαμενεϊ συμπεριέλαβε τόσο την ισλαμιστική όσο και την αριστερίστικη προπαγάνδα στα επιχειρήματά του, για να αναδείξει την πλήρη εξάρτηση του καθεστώτος του σάχη με τη δύση. Επίσης είχε δεχθεί μεγάλες επιρροές από την Αιγυπτιακή μουσουλμανική

αδελφότητα και τον Σαγίντ Κούτμπ του οποίου βιβλία μετέφρασε στα περσικά, ενώ δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε και επιρροές από τη θεωρία του μαρξισμού.

Μετά την επανάσταση ο Χαμενεϊ τοποθετήθηκε στο Συμβούλιο των Φρουρών της ισλαμικής επανάστασης κατόπιν ως αντιπρόσωπος του Χομεϊνί στο Υπουργείο Άμυνας, ενώ από το 1981-1989 διατέλεσε πρόεδρος της ισλαμικής δημοκρατίας.

Πρόεδροι της ισλαμικής δημοκρατίας

Πρώτος πρόεδρος ήταν ο Χασάν Σαντρ, ο οποίος παρέμεινε στη θέση για ενάμιση έτος μέχρι να αποπεφθεί από τον Χομεϊνί και να καταφέρει να διαφύγει από τη χώρα. Αυτόν διαδέχθηκε ο Μοχάμεντ Ρατζάι ο οποίος λίγους μήνες αργότερα δολοφονήθηκε σε μια βομβιστική επίθεση στο πρωθυπουργικό γραφείο. Μετά τη δολοφονία του άνοιξε ο δρόμος για τον πρώτο κληρικό στην προεδρία της δημοκρατίας και αυτός δεν ήταν άλλος από τον σημερινό Αγιατολάχ τον Αλί Χαμενεϊ. Την ίδια περίοδο και με δεδομένη την εξέλιξη του ιρακινού πολέμου, αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων ήταν ο Χασεμί Ραφσατζανί ο οποίος και διαδέχθηκε τον Χαμενεϊ στην προεδρία της δημοκρατίας το 1989. Οι επόμενοι πρόεδροι κατά σειρά και μέχρι σήμερα είναι οι Μοχάμεντ Χαταμί, Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ, και Χασάν Ροχαμί.

Παρ' ότι η αναθεώρηση του συντάγματος του 1989 καταργώντας το θεσμό του Πρωθυπουργού έδωσε επιπλέον αρμοδιότητες στον Πρόεδρο της χώρας, ο ανώτατος ηγέτης έσπευσε να περιορίσει τις εξουσίες τους με την ίδρυση πολλών ιδρυμάτων και θεσμών του κράτους οι οποίοι βρίσκονται υπό τον πλήρη έλεγχο του.⁴⁴

Χασεμί Ραφσατζανί: Ιρανός κληρικός και πολιτικός. Διδάχθηκε τις αρχές του σιιτισμού στην ιερή πόλη της Κόμ φτάνοντας στο δεύτερο υψηλότερο βαθμό κληρικών. Εναντιώθηκε στο σάχη και στις πολιτικές που ακολουθούσε και όταν ο Χομεϊνί εξορίστηκε από τη χώρα αποτέλεσε το συνδετικό κρίκο αυτού στο Ιράν. Φυλακίστηκε από το καθεστώς του σάχη τα έτη 1975 – 78 με την κατηγορία των σχέσεων με τρομοκράτες της αριστερής πτέρυγας. Με την εγκαθίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας διατέλεσε ως υπαρχηγός των ενόπλων δυνάμεων, υπήρξε μέλος του Συμβουλίου των

⁴⁴ Βλ . Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014.σελ

Φρουρών, υπουργός εσωτερικών και πρόεδρος του κοινοβουλίου. Κατά τη δεκαετή θητεία του Χομεϊνί ως ανωτάτου ηγέτη, ήταν ο δεύτερος ισχυρότερος άντρας του Ιράν. Με το θάνατο του Χομεϊνί υποστήριξε την εκλογή του Αλί Χαμενεϊ ως νέου ηγέτη ενώ ο ίδιος διατέλεσε πρόεδρος της ισλαμικής δημοκρατίας από το 1989 – 1997 έχοντας επικρατήσει σε δύο συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Με δεδομένο του ότι το σύνταγμα απαγορεύει τη διεκδίκηση τρίτης προεδρικής θητείας ο Ραφσατζανί τοποθετήθηκε ως πρόεδρος του Συμβουλίου Σκοπιμότητας.

Χαμενεϊ και Ραφσατζανί ήταν παλιοί γνώριμοι και κεντρικά πρόσωπα από την αρχή της επικράτησης του ισλαμικού καθεστώτος υπό τον Αγιατολάχ Χομεϊνί.⁴⁵ Μάλιστα, όταν ο Χαμενεϊ εξελέγει από το συμβούλιο των εμπειρογνομόνων ως ο νέος ανώτατος ηγέτης, ο Ραφσατζανί βοήθησε με την παρέμβασή του προς το συμβούλιο να του αποδοθεί και ο τίτλος του Αγιατολάχ. Οι παραπάνω ανέλαβαν την εξουσία μετά από μια συνταγματική αναθεώρηση η οποία θα περνούσε την ισλαμική επανάσταση σε μια νέα φάση, αυτή της αναδόμησής της. Ο πρόεδρος Ραφσατζανί ως πραγματιστής έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα την οικονομική αναδόμηση της χώρας. Το πενταετές πρόγραμμα ανάπτυξης το οποίο προώθησε βασιζόνταν στην προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και καινοτομιών και το δανεισμό από τις διεθνείς αγορές. Ενδεικτικό παράδειγμα της νέας οικονομικής πολιτικής του ήταν η είσοδος στο Ιράν της coca cola και η αντικατάσταση των επαναστατικών συνθημάτων στους τοίχους με διαφημίσεις ευρωπαϊκών και ιαπωνικών προϊόντων. Ο Ραφσατζανί αναγνώρισε ότι χωρίς αλλαγές στην εξωτερική πολιτική του Ιράν το οικονομικό του πρόγραμμα θα αποτύγχανε. Έτσι αποφάσισε μια προσεκτική επαναπροσέγγιση με τη δύση και τις γειτονικές αραβικές χώρες. Η νέα του πολιτική έθεσε τρεις στόχους. Έχοντας κατανοήσει ότι το Ιράν δεν μπορεί να αλλάξει τον πολιτικό χάρτη της Μέσης Ανατολής αποφάσισε να ακολουθήσει πολιτική ανάσχεσης απέναντι στο Ιράκ, βελτίωση των σχέσεων με τις Αραβικές χώρες πράγμα αναγκαίο για τη σταθερότητα στην περιοχή, και αποφυγή ανάμιξης στα εσωτερικά άλλων χωρών. Τέλος προσπάθησε να αυξήσει την επιρροή της χώρας του στον καθορισμό της πετρελαϊκής παραγωγής.

⁴⁵ Βλ. Baktiari, Bahman. The Governing Institutions of the Islamic Republic of Iran: The Supreme Leader, the Presidency, and the Majlis In: Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 54

Για την υλοποίηση της πολιτικής του ο Ραφσατζανί υπουργοποίησε ανθρώπους με τεχνοκρατικές αντιλήψεις, πολλοί εκ των οποίων είχαν σπουδάσει στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα επτά υπουργοί του κατείχαν διδακτορικό εννέα ήταν μηχανικοί και μόνο δύο (αυτοί του υπουργείου ασφαλείας και του υπουργείου δικαιοσύνης) ήταν κληρικοί. Οι υπουργοί Εξωτερικών, Επιστημών, Άμυνας, Βιομηχανίας Υγείας, Παιδείας και Αγροτικής Ανάπτυξης είχαν σπουδάσει στις ΗΠΑ. Υπήρξε μάλιστα ιδιαίτερα προστατευτικός απέναντί τους. Έτσι όποτε το κοινοβούλιο αξίωνε την παραίτηση κάποιου υπουργού ο Ραφσατζανί τον προσελάμβανε ως ειδικό αντιπρόεδρο της κυβέρνησεως. Μάλιστα μετά την πρώτη του θητεία όταν επανεξελέγει το 1993 από τους είκοσι τρεις υπουργούς μόνο οι έξι ήταν καινούργιοι.⁴⁶

Μοχάμεντ Χαταμί: Ιρανός κληρικός και πολιτικός. Μαθήτευσε στη θεολογική σχολή της Κόμ όπου αργότερα δίδαξε. Σπούδασε φιλοσοφία στα πανεπιστήμια του Εσφαχάν και της Τεχεράνης πράγμα σπάνιο την εποχή εκείνη για έναν κληρικό. Κατά της δεκαετίες '60 – '70 αντιτάχθηκε στην πολιτική του σάχη. Το 1978 τοποθετήθηκε ως επικεφαλής του Ισλαμικού Κέντρου στο Αμβούργο της Γερμανίας και το 1979 με την εγκαθίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας επέστρεψε στο Ιράν. Διατέλεσε υπουργός Πολιτισμού και Ισλαμικής Καθοδήγησης μέχρι το 1992. Στη συνέχεια διορίστηκε ως διευθυντής της εθνικής βιβλιοθήκης, ενώ υπηρέτησε ως σύμβουλος του τότε προέδρου Χασεμί Ραφσατζανί. Με το πέρας της θητείας του Ραφσατζανί το 1997 εξελέγη για δύο συνεχόμενες θητείες πρόεδρος της ισλαμικής δημοκρατίας 1997 – 2005.⁴⁷ Ο Χαταμί είχε προτείνει το διάλογο των πολιτισμών προκειμένου να βελτιωθούν οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και Δύσης. Θεωρείται επίσης ο πατέρας της πολιτικής της ανάσχεσης του Ιράν απέναντι στα αραβικά κράτη.

Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ: Ο μόνος μη κληρικός πρόεδρος του Ιράν. Μεγάλωσε στη Τεχεράνη και σπούδασε στο πανεπιστήμιο της πόλης πολιτικός μηχανικός. Κατά τη διάρκεια της ιρανικής επανάστασης ήταν ένας από τους επικεφαλής φοιτητές των

⁴⁶ Βλ. Baktiari, Bahman. The Governing Institutions of the Islamic Republic of Iran: The Supreme Leader, the Presidency, and the Majlis **In:** Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 59 - 69

⁴⁷ Βλ. Mohammad Khatami (Ανακτήθηκε από: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316504/Mohammad-Khatami> στις 22 Αυγ. 2014)

διαδηλώσεων κατά του σάχη. Μετά τον ερχομό του Χομεϊνί ενετάχθη στη στρατιωτική οργάνωση των φρουρών της επανάστασης. Το 1993 διορίστηκε κυβερνήτης της επαρχίας του Αρνταμπίλ. Ίδρυσε το κόμμα για την Ανάπτυξη του Ισλαμικού Ιράν και το 2003 κέρδισε τις δημοτικές εκλογές στην Τεχεράνη αναλαμβάνοντας τα καθήκοντα του δημάρχου. Το 2005 εκφράζοντας την παράταξη των συντηρητικών κέρδισε τις προεδρικές εκλογές πράγμα το οποίο επανέλαβε το 2009 εξαντλώντας έτσι δύο προεδρικές θητείες 2005 – 2013.⁴⁸

Χασάν Ρουχανί: Κληρικός και πολιτικός του Ιράν. Φοίτησε στη θεολογική σχολή της Κόμ και στο πανεπιστήμιο της Τεχεράνης στο τμήμα νομικής. Συνελήφθη πολλές φορές κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '60 – '70 για τη στάση του απέναντι στο σάχη και την υποστήριξή του στον Χομεϊνί. Το 1977 αυτοεξορίστηκε στη Γαλλία προκειμένου να βρεθεί κοντά στον επόμενο Αγιατολάχ. Με την εγκαθίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας εξελέγη ως μέλος του κοινοβουλίου και υπηρέτησε σε πολλές θέσεις σχετιζόμενες με την εθνική ασφάλεια. Το 1989 διορίστηκε από τον Χαμενεϊ ως γραμματέας του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, θέση την οποία κράτησε από το 1989 – 2005 κατά τη διάρκεια της προεδρίας των Ραφσατζανί και Χαταμί. Μεταξύ 2003 – 2005 υπήρξε επικεφαλής των διαπραγματεύσεων με τη διεθνή επιτροπή ατομικής ενέργειας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν δημιουργώντας τη φήμη ενός εκσυγχρονιστή και πραγματιστή διπλωμάτη. Όταν το 2005 εξελέγη πρόεδρος της δημοκρατίας ο Αχμαντινετζάντ, ο Ρουχανί παραιτήθηκε από τα καθήκοντά του για να επιστρέψει το 2013 ως υποψήφιος πρόεδρος και να κερδίσει τις εκλογές.⁴⁹

Από τα συνοπτικά βιογραφικά των ανθρώπων οι οποίοι κυβερνούν το Ιράν είναι πασιφανές ότι σίγουρα υπάρχουν διαχρονικές σχέσεις μεταξύ τους, με σημείο αναφοράς τη θρησκεία. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο το γεγονός του ότι, οι ίδιοι άνθρωποι βρίσκονται σε θέσεις κλειδιά είτε ως εκλεγμένοι από το λαό, είτε τοποθετημένοι από τον Ανώτατο Ηγέτη. Στην εκλογή τους, όπως σίγουρα έχει γίνει αντιληπτό, αποφασιστικό

⁴⁸ Βλ. Mahmoud Ahmadinejad (Ανακτήθηκε από: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1090612/Mahmoud-Ahmadinejad> στις 22 Αυγ. 2014)

⁴⁹ Βλ. Hassan Rouhani (Ανακτήθηκε από: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1933869/Hassan-Rouhani> στις 22 Αυγ. 2014)

ρόλο διαδραματίζει η λογοκρισία των υποψήφιων, την οποία ασκεί το Συμβούλιο των Φρουρών, με βάση τις προβλέψεις του Συντάγματος.

γ. Μετασχηματισμός της οικονομίας

Προ της επανάστασης, το καθεστώς του σάχη είχε χρησιμοποιήσει την ευημερούσα οικονομία του πετρελαίου για να υποστηρίξει έναν διαρκώς αυξανόμενο δημόσιο τομέα. Από τις αρχές του '60 το κράτος είχε αρχίσει να επενδύει σε βιομηχανικές δραστηριότητες, οι οποίες ήταν πολύ μεγάλες για να χρηματοδοτηθούν από τον ιδιωτικό τομέα. Είχε επίσης δημιουργήσει δημόσια μονοπώλια σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας των μεταφορών και των υπηρεσιών. Παρόλα αυτά και ο ιδιωτικός τομέας γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη παρά τις εξαρτήσεις του από το δημόσιο.⁵⁰

Μια μεγάλη αλλαγή έλαβε χώρα κατά τα πρώτα χρόνια της ισλαμικής επανάστασης, ως αποτέλεσμα μιας ευρείας εθνικοποίησης των περισσότερων ιδιωτικών βιομηχανιών, ορυχείων, τραπεζών όπως και πολλών άλλων επενδύσεων. Το Σύνταγμα της ισλαμικής δημοκρατίας αντανakλά αυτή την κατάσταση, επιλέγοντας μια κρατική οικονομία σε βάρος του ιδιωτικού τομέα. Σύμφωνα με την 44^η αρχή του συντάγματος, «το οικονομικό σύστημα στηρίζεται στους τρεις τομείς: το δημόσιο, το συνεταιριστικό και το ιδιωτικό (...). Ο δημόσιος τομέας περιλαμβάνει όλες τις μεγάλες βιομηχανίες, τις θυγατρικές βιομηχανίες, το εξωτερικό εμπόριο, τα ορυχεία, τις τράπεζες, τις ασφάλειες, τα ενεργειακά αποθέματα, τα φράγματα, τα μεγάλα δίκτυα υδροδότησης, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, το ταχυδρομείο, τους τηλεγράφους και τα τηλέφωνα, την αεροπορία, τις ναυτιλιακές γραμμές, τους δρόμους και τους σιδηρόδρομους, και άλλες παρεμφερείς βιομηχανίες που τίθενται στη διάθεση της κυβέρνησης υπό τη μορφή δημόσιας ιδιοκτησίας». Το Σύνταγμα απαγορεύει στους ξένους να κατέχουν αγαθά στο Ιράν. Σύμφωνα με την 81^η αρχή του, «απαγορεύεται αυστηρά να παραχωρηθούν σε ξένους άδειες δημιουργίας εταιριών και εμπορικών, βιομηχανικών, αγροτικών, μεταλλευτικών επιχειρήσεων, καθώς και παροχής υπηρεσιών».⁵¹

⁵⁰ Βλ. Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004, σελ 127

⁵¹ Η κρατικοποίηση της οικονομίας μοιάζει ωστόσο να έρχεται σε αντίθεση με τις προηγούμενες θέσεις του κλήρου και του Αγιατολάχ Χομεϊνί, ο οποίος πριν από την Επανάσταση υποστήριζε τη σιιτική παράδοση της προστασίας των αγαθών που είχαν αποκτηθεί νόμιμα. Θυμόμαστε επίσης ότι στην αρχή της επανάστασης ο

Αυτές οι εθνικοποιήσεις συνεχίστηκαν μέχρι το 1982 οπότε και ουσιαστικά σταμάτησαν. Αυτό έγινε για δύο λόγους. Με τη χώρα να βρίσκεται σε πόλεμο με το Ιράκ πολλοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι συνειδητοποίησαν ότι είχε καταστεί εξαιρετικά δύσκολη η διαχείριση όλων αυτών των εθνικών οικονομικών δραστηριοτήτων με αποτελεσματικότητα. Έτσι άρχισαν να μιλούν για την έννοια του σεβασμού των ατομικών δικαιωμάτων και της ατομικής περιουσίας. Πράγματι από το 1983 κάποιες εθνικοποιημένες επιχειρήσεις άρχισαν να επιστρέφουν στα χέρια προηγούμενων ιδιοκτητών τους. Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο σταμάτησε η περαιτέρω εθνικοποίηση ήταν η ανάδειξη του συμβουλίου των φρουρών ως κύριου υπερασπιστή του δικαιώματος της ιδιοκτησίας και της ελευθερίας στην ανάπτυξη ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας.

Στα έτη που ακολούθησαν εδραιώθηκε μια διεγκυστίνδα μεταξύ των συντηρητικών των ορθολογιστών και των διαφόρων οικονομικών παραγόντων (εμπόριο, βιομηχανία, ορυχεία) για τον καθορισμό ενός πλαισίου το οποίο θα αφορούσε την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Αυτό το πλαίσιο τελικά πέρασε από το κοινοβούλιο τον Ιανουάριο του 1990 στα πλαίσια ενός πενταετούς προγράμματος για την μεταπολεμική ανασυγκρότηση της χώρας και μιλούσε ευθέως για οικονομικό φιλελευθερισμό, ιδιωτική πρωτοβουλία, άρση των περιορισμών στο εμπόριο και πώληση επιχειρήσεων του δημοσίου. Για να στηριχθεί το συγκεκριμένο σχέδιο απαιτούνταν ξένα κεφάλαια και παρά τις ανησυχίες πολλών πολιτικών για πιθανή εξάρτηση και εξυπηρέτηση ξένων συμφερόντων, το κοινοβούλιο τελικά επέτρεψε τον ξένο δανεισμό.⁵²

Αγιατολάχ Χομεϊνί χαρακτήριζε την οικονομία ως «χαζή υπόθεση», γιατί ήταν πεπεισμένος ότι η συμμετοχή των Ιρανών στην επανάσταση είχε πνευματικά και όχι υλικά κίνητρα. Ωστόσο, αναγκάστηκε να αλλάξει ρητορική και να ταχθεί υπέρ της βελτίωσης των συνθηκών ζωής των απόρων όταν οι διεκδικήσεις για κοινωνική δικαιοσύνη άρχισαν να κερδίζουν έδαφος. Το ισλαμικό κράτος ξεκίνησε δειλές ενέργειες υπέρ των φτωχών, όπως η διανομή κοινωνικών κατοικιών στους μεν ή κάποια ασήμαντη οικονομική ενίσχυση στους δε (μέσω των επαναστατικών ιδρυμάτων ή της Οργάνωσης της Ευημερίας).

Δεν μπορεί παρά να διαπιστώσει κανείς ότι, παρά την ισλαμική ρητορεία υπέρ της ισότητας, περισσότεροι από 12 εκατομμύρια Ιρανοί ζουν σήμερα κάτω από το όριο της φτώχειας, οι συνθήκες ζωής των φτωχών, που ωστόσο αποτελούν την ουσιαστική βάση του καθεστώτος, δεν έχουν βελτιωθεί, παρά την αρχή 29 του Συντάγματος, που προεβλέπει την εγκαθίδρυση της κοινωνικής δικαιοσύνης και την εξάλειψη της φτώχειας.

Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 79 - 81

⁵² Βλ. Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004, σελ 129

δ. Επαναπροσέγγιση της πολιτικής στο εσωτερικό της χώρας

Κατά τη δεκαετία του '90 η ιρανική πολιτική χαρακτηρίστηκε από ένα είδος θεσμικού λειτουργισμού, ο οποίος επέτρεψε την ύπαρξη διαφωνιών πάνω σε μια μεγάλη γκάμα σημαντικών θεμάτων όπως η εξωτερική πολιτική, η διαχείριση της οικονομίας και η ίδια η σταθερότητα της ισλαμικής δημοκρατίας. Κατά της βουλευτικές εκλογές του 1992 προέκυψαν δύο μεγάλες παρατάξεις, οι συντηρητικοί και οι μεταρρυθμιστές, κάθε μια από τις οποίες αντλούσε τη δύναμή της από διαφορετικά τμήματα της κρατικής δομής και διακρίνονταν για τις θέσεις τους κυρίως απέναντι στην οικονομία και στον πολιτισμό. Προσεγγίζοντας γενικά το ζήτημα θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι συντηρητικοί υπερασπίζονταν το στάτους κβο όπως αυτό είχε διαμορφωθεί υπό την ηγεσία του Αγιατολαχ Χομεϊνί, ενώ οι μεταρρυθμιστές μιλούσαν για τη φιλελευθεροποίηση, την ιδιοκτησία και την παγκόσμια οικονομία. Εν πάση περιπτώσει και τα δύο μέρη είχαν να υπερασπιστούν τα δικά τους συμφέροντα και δεν έκριναν σκόπιμο να εξουδετερώσουν το ένα το άλλο. Πρώτος εκφραστής αυτής της μεταρρυθμιστικής τάσης ήταν ο Χασεμί Ραφσατζανί και οι υποψήφιοι του κόμματός του. Βέβαια στην πραγματικότητα, πολλοί από αυτούς παρουσιάστηκαν ως φιλελεύθεροι στα οικονομικά θέματα και συντηρητικοί στα κοινωνικά ζητήματα. Με δεδομένο του ότι οι συντηρητικοί υποστηρίζονταν από τον ανώτατο ηγέτη Αλί Χαμενεϊ ενώ διέθεταν ισχυρά ερείσματα στα τεμένη, στα διάφορα παρακρατικά ινστιτούτα στη δικαιοσύνη και στα σώματα ασφαλείας, είχαν τη δυνατότητα να μπλοκάρουν στο κοινοβούλιο πολλές από τις μεταρρυθμίσεις που πρότεινε ο Ραφσατζανί. Τη δε θέση του δυσκόλευε περαιτέρω το γεγονός της περιθωριοποίησης της χώρας από τη Δύση. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να ευοδωθούν ελάχιστες πολιτικές πρωτοβουλίες σε εθνικό επίπεδο.⁵³

Επιπλέον ώθηση έλαβε το στρατόπεδο των μεταρρυθμιστών με τις προεδρικές εκλογές του 1997 κατά τις οποίες πρόεδρος αναδείχθηκε ο μουλάς και πρώην υπουργός πληροφοριών Μοχάμεντ Χαταμί. Ο Χαταμί κατάφερε να κερδίσει την

⁵³ Αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται για να ικανοποιηθούν οι συντηρητικοί υποστηρικτές δεν αφορούν την εξωτερική πολιτική αλλά κυρίως περιστολή ατομικών ελευθεριών, των δικαιωμάτων των γυναικών και των δικαιωμάτων των θρησκευτικών εθνοτικών μειονοτήτων (Κούρδοι, Τουρκμένοι, Αζέροι). Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 15

υποστήριξη πολλών διαφορετικών πολιτικών ομάδων όπως οι μουσουλμάνοι αριστεριστές, η νεολαία οι γυναίκες και οι κοσμικοί.⁵⁴

Ένα δεύτερο σημείο στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε είναι η σαφής τάση του νέου ανώτατου θρησκευτικού ηγέτη (Αγιατολάχ Αλί Χαμενεϊ) να μεταφέρει το κέντρο βάρους της πολιτικής του από το θρησκευτικό στο εθνικιστικό επίπεδο με προφανή στόχο να κερδίσει την υποστήριξη των αντικαθεστωτικών, αλλά και να υποστηρίξει το πυρηνικό πρόγραμμα της χώρας, παρά τις οικονομικές συνέπειες από τις διεθνείς κυρώσεις.⁵⁵ Χαρακτηριστικά είναι τα λεγόμενα του Χαμενεϊ μετά τις προεδρικές εκλογές του Ιουνίου του 2013 στις οποίες επικράτησε ο Ρουχανί με το οριακό ποσοστό του 50,67%. Μερικές μόνο μέρες μετά τις εκλογές ο Χαμενεϊ έλεγε ότι «ακόμη και κάποιος ο οποίος είναι απογοητευμένος από το ισλαμικό καθεστώς, όμως ενδιαφέρεται για τη χώρα του και τα συμφέροντά της θα πρέπει να προσέρχεται στις κάλπες πράγμα το οποίο συνέβη. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και αυτοί που δεν υποστηρίζουν το καθεστώς το εμπιστεύονται γνωρίζοντας ότι μπορεί να προστατεύσει τη χώρα και να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της, και την εθνική της υπόσταση. Το πρόβλημα για μερικές κυβερνήσεις είναι ότι δεν μπορούν να υπερασπιστούν τα έθνη τους και την κυριαρχία τους απέναντι στις διεθνείς πιέσεις. Η ισλαμική δημοκρατία δεν είναι ένα τέτοιο καθεστώς ...».

Βέβαια εδώ διερωτάται κανείς γιατί δεν έκανε ό, τι μπορούσε για να μπλοκάρει την νίκη του Ρουχανί, ο οποίος τουλάχιστον απ' ότι φαίνονταν τα τελευταία οκτώ χρόνια στέκονταν κριτικά απέναντί του. Μάλιστα σε αντίθεση με τις εκλογές του 2009 το καθεστώς δεν προέβη σε μπλοκάρισμα του ίντερνετ της τηλεόρασης και της κινητής τηλεφωνίας την ημέρα των εκλογών. Εν πάση περιπτώσει προσπαθώντας κανείς να αναλύσει τη συμπεριφορά της ηγεσίας του καθεστώτος απέναντι στους υποψηφίους των προεδρικών εκλογών βάζοντας στο τραπέζι όλες τις δυνατότητές της (λογοκρισία υποψηφίων, χειραγώγηση μέσων μαζικής ενημέρωσης, επέμβαση στα δημόσια αγαθά) θα αντιληφθεί ότι ο τρόπος λειτουργίας της ισλαμικής δημοκρατίας δεν ταιριάζει με κανένα

⁵⁴ Ο Χαταμί είχε επίσης την υποστήριξη του προηγούμενου προέδρου Ραφσατζανί από τη νέα θέση αυτού ως επικεφαλής του Συμβουλίου Σκοπιμότητας.

Βλ. Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004, σελ 102 - 103

⁵⁵ Βλ. Hunter, Shireen. T. *Iran after Khomeini*. Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies, 1992 σελ 93

συμβατικό μοντέλο καθεστώτων (π.χ. δικτατορία, δεσποτισμός, ολοκληρωτισμός, θεοκρατία ή ολιγαρχία). Αυτό το φαινόμενο δημιουργεί ένα εξαιρετικά πολύπλοκο πολιτικό περιβάλλον για κάθε κράτος το οποίο θέλει να συνδιαλλαγεί με το Ιράν. Για κάθε εξωτερικό αναλυτή δε, το κρίσιμο ανακύπτον ερώτημα είναι το εάν θα πρέπει να επικεντρωθεί στους δρώντες ή στις δομές της χώρας αυτής. Η καλύτερη απάντηση που έχει δοθεί μέχρι σήμερα είναι ότι θα πρέπει να επικεντρωθεί στο φαινόμενο και τα αποτελέσματα της διάδρασης μεταξύ των πολιτικών δρώντων και των συστημικών δομών του καθεστώτος.⁵⁶

ε. Διαμόρφωση της ατζέντας εξωτερικής πολιτικής

Κατά την πρώτη δεκαετία, ο Αγιατολάχ Χομεϊνί έλεγε την άποψή του για τα θέματα σχετικά με την εξωτερική πολιτική και κανείς δεν αμφισβητούσε δημόσια τις αποφάσεις του. Αυτές ωστόσο δεν ήταν σύννομες με το Σύνταγμα και αυτό διότι, σε αντίθεση με την ευρέως διαδεδομένη άποψη (που έχει τις ρίζες της στην παρεμβατικότητα του Αγιατολάχ Χομεϊνί στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής), το Σύνταγμα δεν παρέχει στον ανώτατο ηγέτη το μονοπώλιο των αποφάσεων σχετικά με την εξωτερική πολιτική. Αντιθέτως χαρακτηρίζεται από ασάφεια σε ό,τι αφορά το όργανο που πρέπει να λάβει την τελική απόφαση. Τα θέματα που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική συζητούνται από πολλά όργανα που εκφράζουν διαφορετικές και αντιφατικές απόψεις. Λόγω του γεγονότος αυτού, η εξωτερική πολιτική πάσχει από κακοφωνία και αντικατοπτρίζει τις καταστάσεις της εσωτερικής πολιτικής. Ο ανώτατος ηγέτης, με την ιδιότητα του αρχηγού του κράτους, ο πρόεδρος της δημοκρατίας, το Συμβούλιο Σκοπιμότητας, το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας, το υπουργείο Εξωτερικών ή ακόμη και το ισλαμικό κοινοβούλιο αποτελούν τους επίσημους παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής.

Στους παραπάνω προστίθενται παρεμβάσεις διαφόρων ιδρυμάτων όπως αυτό της επιτροπής βοήθειας του ιμάμη, του ιδρύματος της 15^{ης} Ιουνίου, του ιδρύματος των μαρτύρων ή ακόμη και των φρουρών της επανάστασης.⁵⁷

⁵⁶ Βλ. Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014.σελ 1 - 3

⁵⁷ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 112

Πολλές δε από τις παρεμβάσεις παραβιάζουν το καταστατικό τους και την επίσημη εξωτερική πολιτική. Για παράδειγμα, το Ίδρυμα της 15^{ης} Ιουνίου και το Ίδρυμα Μαρτύρων προσέφεραν, το ένα μετά το άλλο, σημαντική δωρεά για τη δολοφονία του Σαλμάν Ρούσντι⁵⁸ τη στιγμή που η ιρανική κυβέρνηση, υπό μεγάλη διεθνή πίεση, είχε

⁵⁸ Άγγλος συγγραφέας, ινδικής καταγωγής, γνωστός στο ευρύ κοινό από την περιπέτειά του με τους φανατικούς ισλαμιστές. Γεννήθηκε στη Βομβάη στις [19 Ιουνίου](#) 1947 στους κόλπους μιας μεσοαστικής μουσουλμανικής οικογένειας. Ο παππούς του ήταν ποιητής και ο πατέρας του επιχειρηματίας με σπουδές στο Κέμπριτζ. Σε ηλικία 14 ετών, ο Αχμέτ Σαλμάν Ρουσντί (Ahmed Salman Rushdie), όπως είναι το πλήρες όνομά του, μεταβαίνει στην Αγγλία για να συνεχίσει τις σπουδές του. Το 1964 η οικογένειά του, παρά τη θέλησή της, μετακομίζει στο Πακιστάν, λόγω του θρησκευτικού της πιστεύω. Ο Σαλμάν παραμένει στην Αγγλία και σπουδάζει ιστορία στο Κέμπριτζ. Μετά την αποφοίτησή του εργάζεται για ένα διάστημα στην τηλεόραση του Πακιστάν, στη συνέχεια ως ηθοποιός στην Αγγλία και από το 1971 ως το 1981 είναι κειμενογράφος στη μεγάλη διαφημιστική εταιρεία Ogilvy & Mather. Το 1975 εκδίδει το πρώτο του βιβλίο με τίτλο «Grimus», ένα μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας, που πέρασε απαρατήρητο. Έξι χρόνια αργότερα, ο Ρούσντι γράφει το δεύτερο βιβλίο του με τίτλο «Τα παιδιά του μεσονυκτίου», που του χαρίζει διεθνή φήμη κι ένα βραβείο «Μπούκερ». Πρόκειται για μια κωμική αλληγορία σχετικά με την ιστορία της Ινδικής Χερσονήσου και πολλοί το θεωρούν ως το καλύτερο βιβλίο του. Ο Ρούσντι στο έργο του μπλέκει τη φαντασία και τον μύθο με την πραγματική ζωή και εντάσσεται στο λογοτεχνικό ρεύμα που ονομάζεται μαγικός ρεαλισμός. Το Σεπτέμβριο του 1988 κυκλοφορεί το τέταρτο βιβλίο του «Σατανικοί Στίχοι», ένα μυθιστόρημα με πολλές θρησκευτικές αναφορές για τον Προφήτη και το Κοράνι. Ούτε που το φανταζόταν ότι η έκδοση του βιβλίου αυτού θα του άλλαζε τόσο δραματικά τη ζωή. Όταν, όμως, πρόκειται για το Ισλάμ, όλα μπορούν να συμβούν... Η έκδοση των «Σατανικών Στίχων» προκαλεί σάλο στις τάξεις των μουσουλμάνων, επειδή θεωρούν το βιβλίο βλάσφημο για τον Μωάμεθ. Αμέσως απαγορεύεται σε όλες τις μουσουλμανικές χώρες, ενώ αντίτυπα του καίγονται στην Αγγλία και τις ΗΠΑ. Στις [14 Φεβρουαρίου](#) 1989 ο θρησκευτικός ηγέτης του Ιράν, Αγιατολάχ Χομεϊνί, εκδίδει «φετβά», δηλαδή ένα δεσμευτικό διάταγμα, με το οποίο κάθε καλός μουσουλμάνος έχει το ιερό καθήκον να σκοτώσει όχι μόνο τον βλάσφημο Ρούσντι, αλλά και όποιον ενεπλάκη στην έκδοση των «Σατανικών Στίχων». Η θανατική διαταγή συνοδεύεται και από επικήρυξη 3 εκατομμυρίων [δολαρίων](#), που προσέφερε ένας ιρανός επιχειρηματίας.

Από εκείνη τη στιγμή, ο Ράσντι ζει με το φάσμα του θανάτου. Εξαφανίζεται από προσώπου γης για να αποφύγει τους διώκτες του, που σκοτώνουν, εν τω μεταξύ, τον ιάπωνα μεταφραστή του Χιτόσι Ιγκαράσι και τραυματίζουν σοβαρά τον νορβηγό εκδότη του Γουίλιαμ Νάιγκααρντ και τον ιταλό μεταφραστή του Έτορε Καπριόλο. Ο αιγύπτιος νομπελίστας [Ναγκίμπ Μαχφούζ](#) τον υπερασπίζεται κατηγορώντας τον Χομεϊνί για «διανοητική τρομοκρατία». Όμως, αργότερα, θα αλλάξει γνώμη και θα πει ότι «ο Ρούσντι δεν έχει το δικαίωμα να προσβάλλει τα ιερά και τα όσια του Ισλάμ». Ο κυπριακής καταγωγής άγγλος τραγουδοποιός [Κατ Στίβενς](#), που έχει ασπασθεί τη μουσουλμανική θρησκεία με το όνομα Γιουσέφ Ισλάμ, δηλώνει ότι «αν δει με τα μάτια του τον Ρούσντι θα πάρει τηλέφωνο τον Αγιατολάχ Χομεϊνί για να τον κανονίσει». Στις [2 Ιουνίου](#) 1993, 27 άτομα σκοτώνονται στη Σεβάστεια της Τουρκίας, όταν φανατικοί ισλαμιστές βάζουν φωτιά σ' ένα ξενοδοχείο, όπου βρίσκεται ο μεταφραστής των «Σατανικών Στίχων» στα τουρκικά, γνωστός συγγραφέας και στη χώρα μας και υπερασπιστής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, [Αζίζ Νεσίν](#).

(Ανακτήθηκε από <http://www.sansimera.gr/biographies/170#ixzz3BCF4v3G6> στις 22 Αυγ. 2014)

δεσμευθεί να μην ενισχύσει τη φάτβα που είχε εκδώσει ο Αγιατολάχ Χομεϊνί το 1989 κατά του συγγραφέα των ‘Σατανικών Στίχων’. Σε ό,τι αφορά την Επιτροπή Βοήθειας του Ιράν, αυτή μοιράζει εν αγνοία ή όχι της κυβέρνησης, σημαντική οικονομική ενίσχυση στο εξωτερικό προκειμένου να δημιουργήσει ή να συντηρήσει πελατειακά δίκτυα.

Όταν δημιουργήθηκε η Επιτροπή Βοήθειας του Ιράν, το κράτος εξασφάλιζε μόνο το 5% του προϋπολογισμού της ενώ το υπόλοιπο 95% προερχόταν από δωρεές ή μη κυβερνητικές πηγές. Σήμερα, η αναλογία έχει αντιστραφεί, έτσι ώστε, το 2000 ποσοστό 99% του προϋπολογισμού της να προέρχεται από το κράτος παρότι πρόκειται για μη κυβερνητικό οργανισμό. Σύμφωνα με το καταστατικό της, η Επιτροπή Βοήθειας του Ιράν έχει στόχο τη συνδρομή προς πολλούς φτωχούς του Ιράν αλλά επεκτείνει τις δραστηριότητες της και εκτός της εθνικής επικράτειας, παρεμβαίνοντας στην εξωτερική πολιτική. Για παράδειγμα, το 2000 αυτή η Επιτροπή ξόδεψε 22.200.000 δολάρια στον Λίβανο (προς το λιβανέζικο σιιτικό πληθυσμό, κυρίως προς τη Χεζμπολάχ), 360.000 δολάρια στη Συρία, 557.000 δολάρια στο Αζερμπαϊτζάν, 432.000 δολάρια στο Τατζικιστάν, 334.000 δολάρια στην Τσετσενία και 97.000 δολάρια στην Παλαιστίνη.⁵⁹

Η εντατικοποίηση των αγώνων μεταξύ των τμημάτων της εξουσίας (μεταρρυθμιστές κατά συντηρητικών και σήμερα αδιάλλακτοι συντηρητικοί κατά πραγματιστών συντηρητικών), καθώς και η έλλειψη συναίνεσης μεταξύ των διάφορων οργάνων απόφασης εμποδίζουν να κάνει την εμφάνισή του ένας ομοιογενής ορισμός των εθνικών συμφερόντων. Όπως το διαπίστωσε ο πρόεδρος της Επιτροπής Εθνικής Ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής της έκτης ισλαμικής Βουλής με πλειοψηφία μεταρρυθμιστών (2000-2004): «Δεν υπάρχει πλέον καμία συναίνεση μεταξύ των πολιτικών ομάδων που βρίσκονται στην εξουσία σε ό,τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να διασφαλίσουμε την εθνική ασφάλεια, να βελτιώσουμε τη θέση της χώρας στη διεθνή σκακιέρα ή ακόμη να αυξήσουμε τη νομιμότητα του καθεστώτος στο εσωτερικό. Πρόκειται για ένταση και ανταγωνισμό μεταξύ των πυλώνων της εξουσίας». ⁶⁰ Η εμπλοκή πολλών και διαφορετικών θεσμών στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής δημιουργεί αρρυθμίες στη λήψη αποφάσεων γι’ αυτό και πολλές φορές κυρίως όταν δεν

⁵⁹ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 79 - 81

⁶⁰ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 109 - 111

υπάρχει σύμπλευση απόψεων μεταξύ συντηρητικών και μεταρρυθμιστών, η πολιτική ελίτ αρέσκεται στη μη λήψη αποφάσεων ως την καλύτερη λύση.

στ. Πραγματισμός και ιδεολογία

Παρότι αποτελεί κοινή αντίληψη πολλών αναλυτών ότι στην Τεχεράνη υπάρχουν δύο τύποι policymakers αυτοί οι οποίοι εμπιστεύονται λίγο τον έξω κόσμο και αυτοί που δεν τον εμπιστεύονται καθόλου, υπάρχει ταυτόχρονα και ο κοινός τόπος όπου συμφωνούν ότι το Ιράν συμπεριφέρεται ως ένας ορθολογικός δρών ο οποίος λαμβάνει αποφάσεις ζυγίζοντας ρίσκα και ευκαιρίες. Ταυτόχρονα όμως λειτουργεί και τυχοδιωκτικά προσβλέποντας σε πρόσκαιρα οφέλη σε σχέση κυρίως με τη διατήρηση εσωτερικών ιδεολογικών ισορροπιών.⁶¹

Σε ότι αφορά την άσκηση εξωτερικής πολιτικής στο Ιράν υπάρχουν δύο διαφορετικές τάσεις. Αυτή η οποία επιζητεί τη σύσφιξη των σχέσεων με ισλαμικές χώρες και την απόρριψη κάθε σχέσης με τη Δύση κατονομάζοντάς τη ως υπεύθυνη για την ταπείνωση που ζει η ισλαμική κοινότητα και αυτή η οποία βλέπει το Ιράν ως ένα έθνος – κράτος το οποίο πρέπει να παίξει ρόλο κλειδί στο διεθνές πεδίο δράσης. Υποστηρίζει δε ότι το διεθνές εμπόριο και οι πολιτικοί δεσμοί είναι τα εργαλεία για την προάσπιση των ιρανικών συμφερόντων.⁶² Το σίγουρο πάντως είναι ότι, η εξωτερική πολιτική του ισλαμικού καθεστώτος εξελίχθηκε από μια επαναστατική πολιτική (η οποία κουβαλούσε τους αφορισμούς σε ό, τι δυτικό και ξένο προς την ισλαμική ιδεολογία), προς την κατεύθυνση των πιο ειρηνικών σχέσεων με τον κόσμο.

Σήμερα που η διαμάχη για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν κυριαρχεί σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι εύκολο να ξεχάσει κανείς το γεγονός του ότι οι σχέσεις του Ιράν με τον υπόλοιπο κόσμο είναι πολυπρόσωπες και σύνθετες.

Η εξωτερική πολιτική του Ιράν διαμορφώνεται από τις αποσταθεροποιητικές τάσεις οι οποίες κυριαρχούν στις γειτονικές του χώρες και τη Μέση Ανατολή γενικότερα, τα

⁶¹ Βλ. Perthes, Volker. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme. *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010, σελ 95 – 114

⁶² Βλ. Maleki, Abbas. Decision Making in Iran's Foreign Policy: A Heuristic Approach. (Ανακτήθηκε από: <http://www.caspianstudies.com/article/Decision%20Making%20in%20Iran-FinalDraft.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

ζητήματα ασφαλείας στον Περσικό κόλπο, τη διαμάχη Ισραήλ - Παλαιστίνης, και μια διελκυστίνδα δύναμης και φυσικών πόρων. Σε ότι αφορά τις σχέσεις του με την Ευρώπη, την Ασία, ιδιαίτερα τη Ρωσία και τη Λατινική Αμερική, αυτές διαμορφώνονται πάνω στη βάση οικονομικών συμφερόντων, πολιτικών διαφορών, και του πυρηνικού προγράμματος που αναπτύσσει. Σε ότι αφορά τις διμερείς σχέσεις ΗΠΑ - Ιράν, αυτές διαμορφώνονται εντός ενός ιστορικού πλέον πλαισίου το οποίο περιλαμβάνει, το πραξικόπημα εναντίον του Μοχάμεντ Μοσαντέκ, την κρίση των ομήρων από το 1979 έως το 1981, τις σχέσεις του Ιράν με οργανώσεις τις οποίες οι ΗΠΑ έχουν χαρακτηρίσει ως τρομοκρατικές, την άρνηση της Τεχεράνης να αναγνωρίσει το κράτος του Ισραήλ, και φυσικά το πυρηνικό πρόγραμμα. Όσοι προσπάθησαν να βρουν ένα δόγμα το οποίο θα χαρακτήριζε και θα εξηγούσε επαρκώς την εξωτερική πολιτική του Ιράν σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο έχουν διαχειριστεί διάφορες αντιλήψεις όπως ο περσικός ιμπεριαλισμός, η εξαγωγή και εξάπλωση της ισλαμικής επανάστασης, ή ο θρησκευτικός φανατισμός της ελίτ των κληρικών.

Το Ιράν θεωρεί σαφώς τον εαυτό του μια μεγάλη περιφερειακή δύναμη και αναμένει ως τέτοια να αναγνωριστεί από τον κόσμο. Έτσι, δεν βλέπει το λόγο ο οποίος δεν θα του επέτρεπε να ασκεί την επιρροή του στο Λίβανο, την Παλαιστίνη, το Ιράκ και το Αφγανιστάν (όπως πράττουν οι ΗΠΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Σαουδική Αραβία ή η Αίγυπτος). Η θέση του Ιράν στη Μέση Ανατολή έχει ισχυροποιηθεί μετά την ήττα των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, την πτώση του Σαντάμ Χουσεϊν στο Ιράκ, και την αποδοχή του ρόλου που διαδραματίζει ντε φάκτο στο Λίβανο και στη Λωρίδα της Γάζας.⁶³

Τα παραπάνω σαφώς τονίζουν τις φιλοδοξίες του Ιράν, παράλληλα όμως υπάρχουν λόγοι για τους οποίους το Ιράν νιώθει άβολα σε στρατηγικό επίπεδο. Ως τέτοια θα μπορούσαν να εκληφθούν η στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ σε Αφγανιστάν, Ιράκ και Περσικό Κόλπο, η Τουρκία ως μέλος του ΝΑΤΟ, η υποστήριξη των ΗΠΑ σε Πακιστάν, Αζερμπαϊτζάν και Ισραήλ, η γειτνίασή του με κράτη στα οποία κυριαρχεί ο σουνιτικός φονταμελισμός με έντονες τις αντισημιτικές δράσεις. Τα παραπάνω είναι φυσικό να διασπείρουν την έντονη ανησυχία στην Ιρανική ελίτ σε ότι αφορά την εθνική κυριαρχία της χώρας. Η ιστορία άλλωστε επαληθεύει τέτοιου είδους φοβίες καθώς στο πρόσφατο

⁶³ **Βλ.** Kemp, Geoffrey. The Impact of Iranian Foreign Policy on Regional Security: An External Perspective **In:** Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996 σελ 127

παρελθόν έχει υποστεί φυσικές και οικονομικές εξωτερικές επεμβάσεις από τους Άραβες, του Άγγλους, τους Ρώσους και τους Αμερικανούς. Αυτό ενδυναμώνει την πίστη των Ιρανών για το ότι πρέπει να υπεραμυνθούν της ανεξαρτησίας τους με κάθε κόστος.⁶⁴

Οι οικονομικές κυρώσεις τις οποίες αντιμετωπίζει το Ιράν το έχουν οδηγήσει σε μια διαρκή προσπάθεια ανάπτυξης τεχνολογιών και πόρων οι οποίες να το καθιστούν το δυνατόν αυτόνομο και αυτάρκες. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν δώσει μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της εγχώριας τεχνολογίας ενώ προσπαθούν να εκμεταλλευτούν κάθε αρρυθμία της παγκόσμιας κοινότητας σε ότι αφορά τις κυρώσεις προς όφελός τους. Για παράδειγμα πλαίσιο κυρώσεων υπάρχει από τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον ΟΗΕ, τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους. Έτσι, εμπορικές σχέσεις με την Τουρκία παρακάμπτουν κυρώσεις των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης βοηθώντας στη διακίνηση του κύριου προϊόντος του πετρελαίου. Γενικά επιδιώκεται συνεργασία με χώρες οι οποίες δεν συνυπάρχουν σε θεσμικά όργανα με τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του Αλή Χαμενεϊ σύμφωνα με τα οποία «οι κυρώσεις των αμερικανών και ευρωπαίων όχι μόνο δεν μπορούν να αλλάξουν την εξωτερική πολιτική του Ιράν αλλά το βοηθούν στο να γίνει περισσότερο οικονομικά και πολιτικά ανεξάρτητο». Επίσης αναγνωρίζοντας το τίμημα που το Ιράν πληρώνει για τις πολιτικές του επιλογές θεωρεί ότι αυτό αξίζει τον κόπο προκειμένου να εξασφαλισθεί η ανεξαρτησία, η εθνική κυριαρχία και η αξιοπρέπεια της χώρας.⁶⁵

ζ. Η εξέλιξη των διεθνών σχέσεων της χώρας

Παρά τον επί δεκαετίες απομονωτισμό του καθεστώτος και τις κυρώσεις που του έχουν επιβληθεί, το Ιράν συνεχίζει να αποτελεί έναν σημαντικό δρώντα στο διεθνές στερέωμα. Είναι δεδομένη η ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων τόσο με οργανισμούς όσο και με διάφορα κράτη. Η εξέταση μάλιστα μερικών από αυτές τις διπλωματικές σχέσεις, θα μας βοηθήσει να εξάγουμε περαιτέρω συμπεράσματα σε ό, τι αφορά την επιρροή της θρησκείας στην εξωτερική πολιτική.

⁶⁴ Βλ. Perthes, Volker. *Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme*. *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010, σελ 95 - 114

⁶⁵ Βλ. Sadjadpour, Karim. *Reading Khamenei: The World View of Iran's Most Powerful Leader*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2008, σελ. 11

(1) *GULF COOPERATION COUNCIL (GCC)*

Το 1981 το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Ομάν, το Κατάρ, η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα δημιούργησαν το Συμβούλιο για τη Συνεργασία του Κόλπου (GCC), ως αντίδραση στα διάφορα θέματα που είχαν ανακύψει και αφορούσαν την περιφερειακή ασφάλεια στην περιοχή του Κόλπου. Δεσπόζουσα θέση κατείχε η νεότευκτη ισλαμική δημοκρατία του Ιράν και η δεδηλωμένη πρόθεσή της για την εξαγωγή της ισλαμική επανάστασης στον υπόλοιπο μουσουλμανικό κόσμο. Το 1982 το GCC δημιούργησε τη δική της στρατιωτική συμμαχική δύναμη με την ονομασία Peninsula Shield Force (PSF). Η PSF πραγματοποίησε τις πρώτες εκπαιδευτικές της δραστηριότητες το 1983 στα ΗΑΕ και αργότερα συμμετείχε στον πόλεμο του Κόλπου το 1991 ενώ αναπτύχθηκε και στο Κουβέιτ το 2003. Η PSF αριθμεί μια δύναμη 50.000 ανδρών περίπου, ενώ τον Ιούνιο του 2011 εγκρίθηκε πρόταση για τον διπλασιασμό των δυνάμεών της. Οι σχέσεις μεταξύ Ιράν και GCC χαρακτηρίζονται από τις προσπάθειες του Ιράν για εξαγωγή της επανάστασης στα υπόλοιπα Αραβικά κράτη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε τον Ιρανοϊρακινό πόλεμο, την απόπειρα πραξικοπήματος το 1981 στο Μπαχρέιν και τις διάφορες αναταραχές που κατά καιρούς προκαλεί η μειονότητα των σιιτών στη Σαουδική Αραβία. Ειδικά σε ό, τι αφορά το Μπαχρέιν, διαπιστώνεται η τάση του Ιράν για διαρκή ανάμειξη στα εσωτερικά του. Γι' αυτό άλλωστε (για την ανάσχεση του Ιρανικού κινδύνου), το PSF ανέπτυξε στρατεύματα στο Μπαχρέιν).

Το GCC έχει υποστηρίξει το δικαίωμα του Ιράν για την ανάπτυξη πυρηνικού προγράμματος για ειρηνικούς σκοπούς, όμως αντιτίθεται σθεναρά στη δυνατότητα ανάπτυξης πυρηνικών όπλων. Επιπλέον προωθεί την ειρηνική διευθέτηση της διπλωματικής διαμάχης ανάμεσα στο Ιράν και στη διεθνή κοινότητα για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Το 2008 ξεκίνησε μια προσπάθεια διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών με βάση το μεταξύ τους ελεύθερο εμπόριο. Οι συγκεκριμένες προσπάθειες γρήγορα κατέληξαν σε αδιέξοδο, κυρίως λόγω της στάσης του Ιράν απέναντι στο Μπαχρέιν αναφορικά με κάποια από τα νησιά του και την υποστήριξη στις σιιτικές μειονότητες.

Στο θέμα της ατομικής ενέργειας, το GCC διατηρεί την ίδια σθεναρή στάση πλήρως εναρμονιζόμενο με την Ευρωπαϊκή Ένωση τη Διεθνή Κοινότητα και τη διεθνή επιτροπή για την ατομική ενέργεια. Σε οικονομικό επίπεδο, ο Ιρανικός οργανισμός για την προώθηση του εμπορίου έχει αναφέρει αύξηση εξαγωγών κατά 25% στις χώρες του GCC στο πρώτο τέταρτο του 2011. Γενικά τα σημεία τριβής μεταξύ των δύο πλευρών είναι το Μπαχρέιν, το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, και η επέμβαση του Ιράν στα νησιά Abu Musa, τα οποία ανήκουν στα ΗΑΕ.⁶⁶

(2) Ισραήλ

Το Ιράν δεν έχει αναγνωρίσει ποτέ επισήμως το κράτος του Ισραήλ. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος των Παχλαβί αυτά τα δύο μή αραβικά κράτη εργάστηκαν σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής για την καθυπόταξη του κοινού εχθρού: του αραβικού φονταμενταλισμού. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να έχουν αναπτύξει στενούς οικονομικούς, τεχνολογικούς και στρατιωτικούς δεσμούς. Η ισλαμική επανάσταση έδωσε ένα δραματικό τέλος σε αυτή τη συνεργασία. Η νέα ηγεσία του Ιράν ισλαμοποίησε την αραβοϊσραηλινή διαμάχη θεωρώντας ότι το Ισραήλ έχει καταλάβει μουσουλμανικά εδάφη. Έκτοτε η αντισιωνιστική στάση έλαβε τεράστιες διαστάσεις και το Ισραήλ ανέβηκε στην κορυφή των εχθρών της ισλαμικής δημοκρατίας. Οι ηγέτες του σε κάθε ευκαιρία το αποδεικνύουν εμπράκτως (υλική ενίσχυση της Χαμάς και του ισλαμικού τζιχάντ στην Παλαιστίνη, δηλώσεις ηγετών όπως του Αλί Χαμενεϊ για την παλαιστινιακή ιντιφάντα ή του Μαχμούντ Αχμαντινετζάντ για το ολοκαύτωμα).

Με την εκλογή του Μοχάμεντ Χαταμί εισήχθησαν στην πολιτική ατζέντα του Ιράν κάποια ψήγματα μετριοπάθειας τα οποία εκφράστηκαν σε επίπεδο δηλώσεων περί διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών ή ανάγκης ιδρύσεως ενός παλαιστινιακού κράτους έτοιμου να υπάρξει δίπλα στο Ισραήλ.

Ενδεικτική επίσης ως προς την αλλαγή του τρόπου αντίληψης της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν είναι η δήλωση κυβερνητικού αξιωματούχου σε συνέντευξη του η οποία δημοσιεύθηκε σε Ιρανικά ΜΜΕ με τον τίτλο «η σχέση μεταξύ Ιράν και Ισραήλ: η επιβολή των ιδεών στις πραγματικότητες». Ο συγκεκριμένος αξιωματούχος, βασικός σύμβουλος

⁶⁶ Βλ. Fulton Will, Ariel Farrar-Wellman. Iraq-Iran Foreign Relations. *American Enterprise Institute* 2011. (Ανακτήθηκε από: < <http://www.irantracker.org/foreign-relations/gcc-iran-foreign-relations>> στις 19 Μαρ. 2014).

του Χασάν Ρουχανί και διευθυντής του κέντρου μελετών της μέσης ανατολής στο υπουργείο εξωτερικών, μεταξύ άλλων αναφέρει: «τα προβλήματα της Δύσης με εμάς δεν έχουν ως αιτία τους το σύστημά μας αλλά τις πολιτικές μας (...). Η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ιράν και των ΗΠΑ απαιτεί την αλλαγή οπτικής του Ιράν στο παλαιστινιακό (τη σύγκρουση μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων)». Υπογραμμίζει ότι αν οι ιρανοί ηγέτες συνεχίσουν να αρνούνται να αναγνωρίσουν το κράτος του Ισραήλ, πρέπει να αναμένουν σοβαρές συνέπειες τόσο στην οικονομία όλο και στην εισαγωγή δυτικής τεχνολογίας στο Ιράν. Αντιθέτως, αν η χώρα υιοθετήσει νομική οπτική που να συνίσταται στη διάκριση μεταξύ των επικρίσεων της ισραηλινής πολιτικής και της άρνησης της ύπαρξης αυτού καθεαυτού του Ισραήλ, τότε το πρόβλημα του Ιράν με τις ΗΠΑ θα μετατεθεί από το σημερινό του επίπεδο, που αφορά την ασφάλεια, σε πολιτικό επίπεδο.

Όμως και ο ίδιος ο πρόεδρος Χασάν Ρουχανί σε συνέντευξη του το 2004 δηλώνει: «Το θέμα των σχέσεων Ιράν – ΗΠΑ έγινε εξαιρετικά σύνθετο και πρέπει να ληφθεί μια πολύ ευαίσθητη απόφαση από την κάθε πλευρά. Αλλά πρέπει αν είμαστε ρεαλιστές: κάποια στιγμή αυτές οι σχέσεις θα πρέπει να αποκατασταθούν. Η επιδεξιότητά μας, θα έλεγα η τέχνη μας, θα είναι να επιλέξουμε την καλύτερη συγκυρία».⁶⁷

Βέβαια αυτό απέχει από οποιαδήποτε ένδειξη καλής θέλησης γεγονός το οποίο αποδεικνύεται τόσο από τον πόλεμο του Ισραήλ με τη Χεζμπολάχ το 2006 όσο και με τις δηλώσεις του Αλί Χαμενεϊ με αφορμή τον πόλεμο Χαμάς-Ισραήλ τον Αύγουστο του 2014.⁶⁸

(3) Αρμενία – Αζερμπαϊτζάν

Παρά την κατάπαυση του πυρός, η Αρμενία είναι εν τοις πράγμασι σε εμπόλεμη κατάσταση με το Αζερμπαϊτζάν λόγω της διεκδίκησης της περιοχής του Ναγκόρνο Καραμπάχ, όπου το 1992 είχαμε την ανακήρυξη μιας ντε φάκτο ανεξάρτητης δημοκρατίας, μετά την επικράτηση των Αρμενικών στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή.

⁶⁷ Εφ. Le Figaro της 17 Ιανουαρίου 2004

⁶⁸ Βλ. Bahgat, Gawdat. Iran and the United States: The Emerging Security Paradigm in the Middle East. Summer 2007. (Ανακτήθηκε από: <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/07summer/bahgat.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Τουρκία να κλείσει τότε τα σύνορά της με την Αρμενία ως ένδειξη συμπαράστασης στους Αζέρους. Το συγκεκριμένο ζήτημα έφερε κοντά μια χριστιανική και μια μουσουλμανική χώρα, την Αρμενία και το Ιράν. Το Αζερμπαϊτζάν από τη στιγμή που απέρριψε τον ισλαμισμό ως κρατική εξουσία αποτέλεσε αντίπαλο της Ιρανικής εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι στο βόρειο Ιράν κατοικούν περίπου 15 εκατομμύρια Αζέροι (διπλάσιοι από τον πληθυσμό της δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν), γεγονός το οποίο ανησυχεί ιδιαίτερα το Ιράν για πιθανές αυτονομιστικές τάσεις. Σύμμαχο απέναντι στους Αζέρους το Ιράν βρήκε στο πρόσωπο της χριστιανικής Αρμενίας, απέναντι στην οποία προβάλλει ως σύμμαχος και εγγυητής στη διένεξή της για το Ναγκόρνο Καραμπάχ. Αξίζει να αναφερθεί ότι δύο θέσεις του ιρανικού κοινοβουλίου καταλαμβάνονται από εκπροσώπους της αρμενικής μειονότητας. Επίσης βρίσκεται σε εξέλιξη οικονομική συνεργασία η οποία αφορά την κατασκευή υδροηλεκτρικού εργοστασίου στα σύνορα των δύο χωρών, την ανάπτυξη σιδηροδρομικού δικτύου αλλά και αγωγού πετρελαίου.

(4) ΗΠΑ

Η έλευση του εικοστού πρώτου αιώνα, βρήκε το Ιράν με δύο δυνητικούς εχθρούς στη γειτονιά του. Από τη μια το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν, το οποίο έφερε σύμφωνα με φήμες όπλα μαζικής καταστροφής και οι αναμνήσεις από τον οκταετή πόλεμο ήταν ακόμη νωπές και από την άλλη το καθεστώς των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, το οποίο απολάμβανε τη στήριξη της Σαουδικής Αραβίας και του Πακιστάν. Μέσα σε λίγα χρόνια, κυρίως εξαιτίας της επέμβασης των Ηνωμένων Πολιτειών και οι δύο αυτοί κίνδυνοι είχαν επαλειφθεί. Παρά ταύτα, οι ιρανοί αξιωματούχοι σκέφτονταν σοβαρά το ενδεχόμενο η χώρα τους να αποτελέσει τον επόμενο στόχο της Αμερικής στην περιοχή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να ακουστούν οι πρώτες φωνές για την έναρξη διαλόγου με τις ΗΠΑ για κρίσιμα ζητήματα, όπως αυτό του πυρηνικού προγράμματος και της υποστήριξης της Χεζμπολάχ και της Χαμάς (οργανώσεων τις οποίες οι ΗΠΑ χαρακτηρίζουν τρομοκρατικές).⁶⁹ Η εξέλιξη των γεγονότων τόσο στο Ιράκ όσο και στο Αφγανιστάν και η

⁶⁹ Στο εσωτερικό της χώρας υπάρχουν φωνές από το μπλοκ των μεταρρυθμιστών οι οποίες προτείνουν διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Αμπάς Αμπτί, ηγετική φυσιογνωμία κατά τη διάρκεια της κατάληψης της πρεσβείας των ΗΠΑ στην Τεχεράνη το 1979 από νεαρούς ριζοσπάστες ισλαμιστές. Ο συγκεκριμένος το 2002 κατηγορήθηκε για κατασκοπεία και φυλακίστηκε επειδή

εύθραυστη κατάσταση στην οποία αυτές οι χώρες περιήλθαν, έδωσε στρατηγικό χώρο στο Ιράν. Σε αυτό συνηγόρησαν και οι επιτυχίες τόσο της Χαμάς να κερδίσει τις εκλογές στη δυτική όχθη και τη Γάζα, όσο και τα επιτεύγματα της Χεζμπολάχ στο Λίβανο κατά τη διάρκεια του πολέμου με το Ισραήλ. Το Ιράν τώρα άρχισε να νιώθει ότι έφθασε η στιγμή του στη μέση Ανατολή. Βέβαια όλα τα παραπάνω δεν είναι αρκετά εάν δεν εξασφαλίσει την υποστήριξη των αράβων γειτόνων. Και οι αραβικές χώρες δεν έχουν επιδείξει καμία τέτοια διάθεση. Για να επιτύχει πάντως τους στρατηγικούς του σκοπούς δραστηριοποιείται πλέον τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι προσπάθειες δε ανάπτυξης καλών σχέσεων σε τοπικό και διεθνές επίπεδο έγιναν περισσότερο εντατικές με την έλευση στην προεδρία του Μοχάμεντ Χαταμί. Την ίδια στιγμή προσπαθώντας να εξασφαλίσει την επιθετική στρατιωτική ισχύ παρακάμπτοντας το καθεστώς κυρώσεων, στο οποίο οι ΗΠΑ επιμένουν, εργάζεται στις εξής κατευθύνσεις:

(α) την δημιουργία ενός παράνομου δικτύου προμηθευτών για τα εναπομείναντα δυτικά αμυντικά συστήματα

(β) τη στροφή σε μη δυτικές πηγές όπλων, κυρίως Ρωσία και Κίνα

(γ) τη δημιουργία εσωτερικής πολεμικής βιομηχανίας

(δ) την ανάπτυξη πυραυλικού προγράμματος ώστε να αντισταθμιστεί η αδυναμία του σε επίπεδο συμβατικών όπλων.⁷⁰

(5) Ιράκ

Για δεκαετίες η πολιτική των ΗΠΑ στον περσικό κόλπο διέβλεπε στην ισορροπία μεταξύ Ιράν και Ιράκ. Η πτώση του Σαντάμ Χουσεΐν και η αποτυχία εγκαθίδρυσης πολιτικής και στρατιωτικής σταθερότητας στο Ιράν, επέτρεψε στο Ιράν να διεκδικεί έναν ηγετικό ρόλο στη Μέση Ανατολή. Η επιρροή μάλιστα που ασκεί στους

πρωτοστάτησε σε μια έρευνα της κοινής γνώμης της οποία τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 75% των ιρανών ενέκρινε τις διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ, ενώ το 64,5 από αυτούς ήταν υπέρ της αποκατάστασης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 119

⁷⁰ Βλ. Bahgat, Gawdat. Iran and the United States:The Emerging Security.Paradigm in the Middle East. *Summer 2007*. (Ανακτήθηκε από: <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/07summer/bahgat.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

σιιτικούς πληθυσμούς του Ιράκ το καθιστούν εξαιρετικά κρίσιμη εξωτερική επιρροή.⁷¹ Οι στρατηγικοί στόχοι του Ιράν στο Ιράκ πλέον είναι:

(α) η παρεμπόδιση των σουνιτών αράβων να ελέγξουν τη χώρα
(β) η προώθηση των οικονομικών και θρησκευτικών τους συμφερόντων

(γ) η παρεμπόδιση απόσχισης και δημιουργίας ανεξάρτητου Κουρδιστάν, καθώς κάτι τέτοιο θα προκαλούσε εσωτερικά δικά του προβλήματα μέσω της κουρδικής μειονότητας.

(δ) η παρεμπόδιση μιας αποφασιστικής επικράτησης των ΗΠΑ

(ε) η παρεμπόδιση ενός μεγάλης κλίμακας εμφυλίου πολέμου, καθώς αυτός θα αποδυνάμωνε τη σιιτική επιρροή στο εσωτερικό του Ιράκ.⁷²

(6) Ρωσία

Η Ρωσία αποτελεί έναν από τους πλέον σημαντικούς συμμάχους της ισλαμικής δημοκρατίας του Ιράν, καθώς πέραν των όποιων οικονομικών σχέσεων αποτελεί και τον κύριο προμηθευτή όπλων και πυρηνικής τεχνολογίας. Το αγκάθι στις σχέσεις των δύο χωρών αποτέλεσαν τα αποσχισθέντα κράτη της κεντρικής Ασίας (πρώην δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης) όπως επίσης και η ευρύτερη περιοχή του Καυκάσου. Στις συγκεκριμένες περιοχές αναπτύσσεται ένα διπλωματικό μπρα ντε φερ μεταξύ των δύο χωρών με επίκεντρο τους εκεί μουσουλμανικούς πληθυσμούς και τον ενεργειακό έλεγχο της Κασπίας. Επιπλέον, οι δύο χώρες μοιράζονται το ίδιο ενδιαφέρον σε ό, τι αφορά τον έλεγχο της επιρροής της Τουρκίας στη συγκεκριμένη περιοχή. Μάλιστα η εκλογή του Χαταμί το Μάιο του 1997 έβαλε τη Ρωσία σε δεύτερες σκέψεις σε ότι αφορά την πιθανότητα επαναπροσέγγισης του Ιράν με τη δύση. Εν πάση περιπτώσει από τον Ιανουάριο του 1995 στη Ρωσία ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις για την πώληση πυρηνικών αντιδραστήρων στην Τεχεράνη γεγονός το οποίο προκάλεσε την τεράστια

⁷¹ Βλ. Bahgat, Gawdat. Iran and the United States: The Emerging Security Paradigm in the Middle East. *Summer 2007*. (Ανακτήθηκε από: <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/07summer/bahgat.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

⁷² Βλ. Fulton Will, Ariel Farrar-Wellman, Robert Frasco. Iraq-Iran Foreign Relations. *American Enterprise Institute* 2011. (Ανακτήθηκε από: <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations> στις 19 Μαρ. 2014).

δυσαρέσκεια των ΗΠΑ. Σήμερα ένα απογοητευμένο Ιράν σε διπλωματικό επίπεδο θα μπορούσε να αποτελέσει πονοκέφαλο για τη Ρωσία λόγω πιθανής υποστήριξης των μουσουλμανικών πληθυσμών κυρίως στη Τσετσενία, με όπλα, οικονομικούς πόρους και εθελοντές μαχητές. Αντίθετα ένα φιλικό Ιράν θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό στρατηγικό σύμμαχο στην περιοχή του Κόλπου. Από την άλλη, όσο η Ρωσία υποστηρίζει εμπράκτως τις ιρανικές πυρηνικές φιλοδοξίες, αποτελεί πραγματικό σύμμαχο γεγονός το οποίο μετατοπίζει στο ιστορικό περιθώριο το σλόγκαν του Αγιατολάχ Χομεϊνί: «ούτε δύση ούτε ανατολή».⁷³

(7) Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι σχέσεις Ιράν - Ευρώπης τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο, αντικατοπτρίζουν τις αλλαγές οι οποίες έχουν επέλθει στο εσωτερικό του Ιράν κατά τη διάρκεια της τριακοπενταετούς ιστορίας της επανάστασης. Έτσι, κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης από το 1979 – 1989 και παρά το δεδομένο ενδιαφέρον της Ευρώπης για το πετρέλαιο και την ιρανική αγορά, αυτή (με δεδομένο ότι ο ψυχρός πόλεμος ήταν ακόμη υπαρκτός) ευθυγραμμίστηκε με τις αμερικανικές επιλογές. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν ευρωπαϊκοί φόβοι ότι η ισλαμική δημοκρατία αποτελούσε παράγοντα αποσταθεροποίησης της περιοχής του Κόλπου γεγονός το οποίο θα επηρέαζε την ενεργειακή της πολιτική. Κατά τη διάρκεια του ιρανο-ιρακινού πολέμου, έμμεσα ή άμεσα, οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης υποστήριζαν το Ιράκ και αποστασιοποιήθηκαν από την Τεχεράνη. Σε αυτό συνηγόρησαν, τόσο το έλλειμμα ασφαλείας για τους Ευρωπαίους υπηκόους (το οποίο προέκυψε από την κατάληψη της αμερικανικής πρεσβείας), όσο και από τη στάση του Ιράν απέναντι στην πολιτική ομήρων της Χεζμπολάχ στο Λίβανο.

Μετά το θάνατο του Χομεϊνί και κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Χασεμί Ραφσατζανί από το 1989 – 1997, έχουμε σημαντικές αλλαγές στο εσωτερικό του Ιράν, οι οποίες εν τέλει επαναπροσδιορίζουν και την ευρωπαϊκή προσέγγιση. Άρχισαν πλέον να διερευνώνται και από τις δύο πλευρές διάφορες δυναμικές συνεργασίας. Ως αποτέλεσμα έχουμε μια αυξανόμενη διπλωματική δραστηριότητα κυρίως σε εμπορικό επίπεδο. Η

⁷³ Βλ. Freedman, Robert O. Russian-Iranian Relations in the 1990s. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 4, No. 2 June 2000

Ευρωπαϊκή Ένωση επιδεικνύει μια διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά το καθεστώς κυρώσεων, σε σχέση με αυτό των ΗΠΑ. Δημιουργεί μάλιστα επιτροπή η οποία θα ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα και η οποία θα προκρίνει μια πολιτική μεγαλύτερων εμπορικών σχέσεων. Οι μεγαλύτερες δυσκολίες εστιάζονταν σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εκδημοκρατισμού του Ιράν, ζητήματα στα οποία η Ευρώπη παραδοσιακά δίνει μεγάλη σημασία.⁷⁴

Οι ήδη βελτιωμένες σχέσεις ΕΕ - Ιράν προχώρησαν περαιτέρω με την εκλογή του Χαταμί το 1997. Η νίκη του Χαταμί στις εκλογές ερμηνεύτηκε από την Ευρώπη ως μια νίκη των μεταρρυθμιστών ενάντια στη θεοκρατία. Η πρόταση του Χαταμί για ένα διάλογο μεταξύ των πολιτισμών, προσέδωσε περαιτέρω ώθηση στους πολιτικούς, οικονομικούς και διπλωματικούς δεσμούς των δύο χωρών. Χαρακτηριστικό είναι ότι επαναλειτουργούν όλες οι πρεσβείες των ευρωπαϊκών χωρών στην Τεχεράνη εκτός της Μεγάλης Βρετανίας. Στη διετία 1998 – 2000 οι εξαγωγές πετρελαίου του Ιράν στην Ευρώπη διπλασιάζονται, ενώ ιδρύονται ομάδες εργασίας για την περαιτέρω προώθηση της συνεργασίας (στα πεδία της ενέργειας, του εμπορίου και των επενδύσεων, των ναρκωτικών και των προσφύγων). Παρένθεση αποτέλεσε η εκλογή Αχμαντινεζάντ, με την επιθετική ρητορική του και την αδιαλλαξία του στο θέμα του πυρηνικού προγράμματος. Με την εκλογή Ρουχανί τα παραπάνω προβλήματα φαίνεται να ξεπερνιούνται. Γενικά, παρά τη βελτίωση των σχέσεων Ευρώπης - Ιράν, αυτές φαίνεται να οριοθετούνται από την εσωτερική πολιτική σκηνή της ισλαμικής δημοκρατίας. Ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων, το σύστημα της δικαιοσύνης και ο ρόλος που διαδραματίζουν μή εκλεγμένες αρχές, δεν επιτρέπουν στην Ευρώπη να αντιλαμβάνεται το Ιράν ως έναν αξιόπιστο εταίρο.

(8) Πυρηνικό πρόγραμμα

Το διακύβευμα της πυρηνικής τεχνολογίας ετέθη από το Ιράν (τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στο εξωτερικό), στη βάση του εθνικισμού – πατριωτισμού και όχι σε θρησκευτικό υπόβαθρο. Η ηγεσία του καθεστώτος στα πλαίσια της ανάπτυξης του πυρηνικού προγράμματος μιλάει για έθνος, για το οποίο το καθεστώς θα πρέπει να κάνει τα πάντα ώστε να ενισχύσει τη θέση του στο παγκόσμιο στερέωμα.

⁷⁴ Βλ. Moshaver, Ziba. Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran–EU Relations. *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.2, Winter 2003, σελ 283 – 305

Αρνείται τα πυρηνικά όπλα, αλλά για την επίτευξη των επιδιώξεών του υποστηρίζει την ανάπτυξη πυρηνικής τεχνολογίας για ειρηνικούς σκοπούς.

Σε επίπεδο διπλωματίας σε σχέση με το πυρηνικό ζήτημα, και παρά τον προβλεπόμενο απομονωτισμό του Ιράν, μια προσεκτικότερη ματιά θα μας έδινε να καταλάβουμε ότι η ιρανική ηγεσία επιθυμεί τη διαπραγμάτευση του θέματος με τη Δύση. Βέβαια σε επίπεδο λήψης οποιονδήποτε αποφάσεων σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι πολιτικές ισορροπίες στο εσωτερικό της χώρας μεταξύ των συντηρητικών και των μεταρρυθμιστών. Αυτό έγινε προφανέστερο με τα αποτελέσματα των εκλογών του 2009, και την επανεκλογή του συντηρητικού Αχμαντινετζάντ έναντι των μεταρρυθμιστών. Μια επανεκλογή η οποία αμφισβητήθηκε έντονα από τη νέα γενιά και τους διανοούμενους του Ιράν. Στα πλαίσια της πολιτικής του νομιμοποίησης ο Αχμαντινετζάντ σαφώς στράφηκε ενάντια στη Δύση εμπλέκοντας τη θρησκευτική ιδεολογία.⁷⁵

Μπροστά στις απειλές, των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ότι θα προσφύγουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και θα ψηφίσουν την υιοθέτηση διεθνών κυρώσεων κατά του Ιράν, οι ηγέτες της ισλαμικής δημοκρατίας αποφάσισαν να αποδεχθούν (μετά από πολλά παζαρέματα στη διάρκεια σκληρών διαπραγματεύσεων με την ευρωπαϊκή «τρόικα») την αναστολή της διαδικασίας εμπλουτισμού ουρανίου. Αυτή η απόφαση ελήφθη παρά τις αντιδράσεις των υπερσυντηρητικών και αποτυπώνει το ξεκίνημα εξορθολογισμού της εξωτερικής πολιτικής, καθώς και την απομάκρυνσή της από τις προηγούμενες ιδεολογικές, εμπαιθείς και συγκρουσιακές θέσεις.⁷⁶

Με την εκλογή του Χασάν Ρουχανί η τάση για περαιτέρω διαπραγμάτευση του πυρηνικού προγράμματος με τη δύση πήγε ακόμα παραπέρα. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο πραγματοποιήθηκε και η άμεση τηλεφωνική επαφή με τον πρόεδρο των ΗΠΑ Ομπάμα. Η συγκεκριμένη κίνηση, σε συνάρτηση με τις διπλωματικές επαφές σε ευρωπαϊκό έδαφος, προκάλεσαν παγκόσμια εντύπωση. Αυτά τα βήματα βέβαια, τα οποία ειδικά κατά την πρώτη δεκαετία της επανάστασης θα θεωρούνταν αδιανόητα, δεν εξασφαλίζουν κατ' ανάγκη την αλλαγή πλεύσης σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική του Ιράν. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το σύστημα λήψης αποφάσεων είναι πολυεπίπεδο και ιδιαίτερα σύνθετο.

⁷⁵ Βλ. Perthes, Volker. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme. *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010, σελ 95 - 114

⁷⁶ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική, 2006, σελ 111

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε την επιρροή του Συμβουλίου των Φρουρών της Επανάστασης ο πρόεδρος του οποίου αμέσως μετά την τηλεφωνική επικοινωνία έσπευσε δημοσίως να δηλώσει: «ο κύριος Ρουχανί και η προεδρία του αποδεικνύονται πιστοί στις αρχές της ισλαμικής επανάστασης και οι πολιτικές του ευθυγραμμίζονται με τις κατευθύνσεις του ανωτάτου ηγέτη. Όμως η τηλεφωνική συνομιλία θα έπρεπε να μετατεθεί στο μέλλον έως ότου αποδειχθεί η ειλικρίνεια των ΗΠΑ». Την ίδια ανάγκη να κρατήσει αποστάσεις επέδειξε και ο Αλί Χαμενεΐ χαρακτηρίζοντας το τηλεφώνημα ως ‘μη ενδεδειγμένο’. Την ίδια στιγμή όμως παρέχει στήριξη στη διπλωματική δραστηριότητα του Ρουχανί αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι: «Η διπλωματική μας ομάδα αποτελείται από δικά μας παιδιά από παιδιά της επανάστασης. Έχει μια δύσκολη αποστολή και κανείς δεν θα πρέπει να φέρει σε δύσκολη θέση έναν αξιωματούχο κατά τη διάρκεια του καθήκοντος».⁷⁷

(9). Μουσουλμανική Αδελφότητα⁷⁸

(α) Ιστορική αναδρομή

Η Αίγυπτος θεωρείται από πολλούς μελετητές ως η πατρίδα της μουσουλμανικής αδελφότητας καθώς εκεί πρωτοεμφανίστηκε, ενώ οι ιδρυτές της ήταν Αιγύπτιοι. Η φύση της σχέσης Ιράν – μουσουλμανικής αδελφότητας δεν εκτείνεται πέρα από ένα ελκυστικό σλόγκαν των αδελφών μουσουλμάνων το οποίο λέει «η ενότητα των μουσουλμάνων είναι ο δρόμος για την ανάκτηση της ισλαμικής υπερηφάνειας». Όμως η ισλαμική ενότητα δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί εάν δεν ξεπεραστεί πρώτα η ιδεολογική διαμάχη μεταξύ σουνιτών και σιιτών, την οποία η αδελφότητα έχει κατά καιρούς προσπαθήσει.

Οι σχέσεις μεταξύ Ιράν μουσουλμανικής αδελφότητας έχει τις ρίζες της στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα όταν ένας Ιρανός διανοητής ο ‘*Nawab Safawi*’ ίδρυσε τους πιστούς της κοινωνίας του Ισλάμ, μια ιρανική οργάνωση στα πρότυπα της

⁷⁷ Βλ. Khalaji, Mehdi. President Rouhani and the IRGC. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/president-rouhani-and-the-irgc>> στις 05 Μαρ. 2014).

⁷⁸ Βλ. Al - Bukairi, Nabil. Historic Relations Between Muslim Brotherhood and Iran. *The Yemen Post*. (Ανακτήθηκε από: <http://yemenpost.net/Detail123456789.aspx?SubID=1674> στις 26 Απρ 2014).

μουσουλμανικής αδελφότητας. Ο *Safawi* προσκλήθηκε από τους αδελφούς μουσουλμάνους στην Αίγυπτο και την Ιορδανία προκειμένου να συναντηθεί με τα ηγετικά τους στελέχη. Εκεί εντυπωσιάστηκε από τις δομές και την οργάνωση της αδελφότητας και όταν επέστρεψε στο Ιράν άρχισε μια προσπάθεια συλλογής χρημάτων και διοργάνωσης εκδηλώσεων για την υποστήριξη των μουσουλμάνων μαχητών στην Παλαιστίνη, πράγμα το οποίο για πρώτη φορά συνέβαινε στην Ιρανική κοινωνία. Οι αδελφοί μουσουλμάνοι από τη μεριά τους υποστήριζαν τους αγώνες του *Safawi* κατά του καθεστώτος του Σάχη.

Όταν ξέσπασε η ιρανική επανάσταση το 1979, η αδελφότητα υποστήριξε την προσπάθεια βλέποντας σε αυτή μια ευκαιρία επανάστασης όλων των αράβων ενάντια στα δικτατορικά καθεστώτα που μέχρι τότε επικρατούσαν. Άλλωστε η συνθηματολογία του Χομεϊνί στην αρχή της επανάστασης ταίριαζε με αυτή των αδελφών μουσουλμάνων. Μετά την επικράτηση του Χομεϊνί και την εγκαθίδρυση του θεοκρατικού καθεστώτος στο Ιράν, οι αδελφοί μουσουλμάνοι διαπίστωσαν μια στροφή προς σεχταριστικές αντιλήψεις επικεντρωμένες στο σιιτισμό, ενώ εμφανίστηκε έντονα το στοιχείο της αντιπαλότητας απέναντι στους σουνίτες.

(β) Παρούσα κατάσταση

Σήμερα δεν υπάρχει ενιαία στάση και συμπεριφορά των αδελφών μουσουλμάνων απέναντι στο Ιράν. Έτσι, στην Αίγυπτο και την Παλαιστίνη βλέπουν με θετικό μάτι το Ιράν λόγω της υποστήριξής του στον παλαιστινιακό λαό, ενώ αντίθετα στην Υεμένη και στις χώρες του Κόλπου δεν ισχύει κάτι τέτοιο λόγω της ανάμειξης του Ιράν στις εσωτερικές τους υποθέσεις. Αυτό το οποίο ενώνει τη μουσουλμανική αδελφότητα με το Ιράν σήμερα, είναι η κοινή αντίληψη απέναντι στην Αμερικανο-σιωνιστική παρουσία στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Η αδρή αποτύπωση των διεθνών σχέσεων του Ιράν με τους κυριότερους δρώντες που το αφορούν τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο, μας βοηθά να βγάλουμε εξαιρετικά χρήσιμα συμπεράσματα. Είναι δεδομένο ότι ο τρόπος λειτουργίας και οι πολιτικές επιδιώξεις ενός ισλαμικού κράτους απέχουν παρασάγγας από αυτές που καθορίζει το βεστφαλιανό μοντέλο κυριαρχίας. Κι αυτό διότι, το Ισλάμ δεν μιλάει για κράτη κυρίαρχα το καθένα στην επικράτειά του, νομικά ισότιμα μεταξύ τους και χωρίς

δυνατότητα επέμβασης σε εσωτερικά ζητήματα άλλων, αλλά για τη δημιουργία του Παγκοσμίου Χαλιφάτου. Παρ' όλα αυτά, στις διεθνείς σχέσεις του Ιράν εντοπίζονται στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν ένα κυρίαρχο κράτους δυτικού τύπου. Πρώτα απ' όλα, το Ιράν εμφανίζεται να λαμβάνει αποφάσεις, οι οποίες αφορούν στη διαφύλαξη της εδαφικής και πολιτικής του ακεραιότητας.⁷⁹ Εντοπίζονται επίσης πολιτικές διατήρησής του στάτους κβο, πολιτικές ανατροπής της ισορροπίας ισχύος όπως επίσης και πολιτικές γοήτρου (prestige).⁸⁰ Διαπιστώνεται τέλος με σαφήνεια, ότι η φύση του κράτους και των διεργασιών που επιτελούνται στο εσωτερικό του, επηρεάζουν σαφώς τη λήψη των αποφάσεων. Και αυτό διότι η κυβερνώντες λαμβάνουν τελικά την εξουσία κινούμενοι εντός ενός θρησκευτικού - ιδεολογικού πλαισίου το οποίο υπηρετούν.

Πολλά είναι τα παραδείγματα της *Realpolitik* στην οποία επιδίδεται η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν και τα οποία απέχουν από το ιδεολογικό κληροδότημα του Χομεϊνί στα πρώτα χρόνια της επανάστασης (κληροδότημα το οποίο χαρακτηρίζονταν από επιθετικότητα και απομονωτισμό). Έτσι, στη μετά θάνατο Χομεϊνί εποχή, το Ιράν παρουσιάζεται να διαπραγματεύεται σε πραγματιστική βάση με περιφερειακές και διεθνείς δυνάμεις όπως η Ρωσία, η Κίνα, το Ιράκ και η Αραβική χερσόνησος και άλλες. Ενδεικτικά, παρατηρούνται τα εξής:

Το γεγονός του ότι, υιοθετεί μια ιδεολογική και εξαιρετικά ανταγωνιστική ρητορική απέναντι στο Ισραήλ και τις ΗΠΑ, δεν το εμποδίζει από το να στηρίζει με τις Ηνωμένες Πολιτείες την ίδια κυβέρνηση στο Ιράκ ενώ εργάζονται για την ήττα των Ταλιμπάν σε Αφγανιστάν και Πακιστάν. Ταυτόχρονα δεν θέλει αυτά τα κράτη να μετατραπούν σε υποχείρια των αμερικάνων γι' αυτό και έχει αναπτύξει αξιοσημείωτες εμπορικές σχέσεις μαζί τους.⁸¹

Παρ' ότι η Τουρκία αποτελεί την ανταγωνίστρια δύναμη στην περιοχή, το Ιράν προσπαθεί να διατηρεί καλές σχέσεις μαζί της. Το όφελος είναι καθαρά οικονομικό και αφορά τις διεθνείς κυρώσεις τις οποίες υπόκειται το Ιράν, αφού μέσω της Τουρκίας έχει

⁷⁹ Βλ. Krasner, Stephen D. *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy* New Jersey: Princeton University Press, 1978

⁸⁰ Βλ. Morgenthau, Hans J. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* New York: McGraw-Hill, Inc. 1993

⁸¹ Βλ. Perthes, Volker. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme. *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010, σελ 95 - 114

βρεθεί ο τρόπος για τη διακίνηση μεγάλων ποσοτήτων πετρελαίου, γεγονός το οποίο αποφέρει έσοδα στη χώρα.

Το Αζερμπαϊτζάν παρότι μουσουλμανικό είναι μια χώρα η οποία εισπράττει την εχθρική στάση του Ιράν. Το Ιράν έχοντας στα εδάφη του μεγάλους αζέρικους πληθυσμούς, (κυρίως στα βόρεια σύνορά του), δεν θέλει να εγείρει θέματα μειονοτήτων. Επίσης θέλει να διαπραγματευθεί από θέση ισχύος τα κοιτάσματα της Κασπίας θάλασσας. Τα παραπάνω οδηγούν το Ιράν σε μια φιλική σχέση απέναντι στην Αρμενία παρ' ότι χριστιανική χώρα, έναντι του μουσουλμανικού Αζερμπαϊτζάν.

Η Ρωσία αποτελεί άλλο ένα αποφασιστικό σύμμαχο του Ιράν. Είναι ο υπ' αριθμόν ένα προμηθευτής του σε ότι αφορά την υποστήριξη του πυρηνικού προγράμματος το οποίο αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά και ο κύριος προμηθευτής αμυντικού υλικού και τεχνογνωσίας. Συνεπεία αυτού, του Ιράν κράτησε μια πολύ χλιαρή ως ουδέτερη στάση απέναντι στις μουσουλμανικές αποσχισθείσες δημοκρατίες της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ενώσεως. Επίσης δεν επενέβη στη διένεξη της Ρωσίας με τους μουσουλμάνους Τσετσένους αυτονομιστές, ενώ δεν φάνηκε να ενοχλείται από τη στάση της Ρωσίας απέναντι στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Τέλος διαπιστώνεται μια *αλά καρτ* συμπεριφορά απέναντι στους αδελφούς μουσουλμάνους αναλόγως του κράτους στο οποίο επιχειρούν και τις σχέσεις που διατηρεί το Ιράν με αυτό. Έτσι ενώ οι αδελφοί μουσουλμάνοι λαμβάνουν τη στήριξή του στη Σαουδική Αραβία, δε συμβαίνει το ίδιο και στη Συρία του καθεστώτος Άσαντ.

Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθούν τόσο η συμμετοχή του Ιράν σε διεθνείς θεσμούς και φόρα στα οποία έχει αντιπροσώπους, όσο και η προσπάθεια επαναπροσέγγισης με τη Δύση, κυρίως με την εκλογή του Χατάμι και εντεύθεν.

Όλα τα παραπάνω, παρ' ότι παραπέμπουν στις θεωρίες διεθνών σχέσεων όπως αυτές έχουν αποτυπωθεί από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα με σημείο αναφοράς το βεστφαλιανό μοντέλο, δεν καταργούν την επιρροή της θρησκείας στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής του Ιράν. Πολλές αποφάσεις λαμβάνονται υπό το φορτίο ενός ιδεολογικού προσανατολισμού, ο οποίος εκπορεύεται από την πολιτισμική ιστορία του τόπου, τις προβλέψεις του Ισλάμ και την θρησκευτική προέλευση των φορέων της εξουσίας.⁸² Παραδείγματα τέτοιων αποφάσεων, η στάση απέναντι στο Ισραήλ, η υλική υποστήριξη

⁸² Βλ. Jervis, Robert. *Perception and Misperception in International Politics*. New Jersey: Princeton University Press, 1976

της Χαμάς και της Χεζμπολάχ, η κατά καιρούς ισλαμιστική ρητορική του ανώτατου ηγέτη και η έμπρακτη στήριξη όλων των σιιτικών πληθυσμών στις αραβικές χώρες.

Το ερώτημα βεβαίως που ανακύπτει είναι πώς οι κυβερνώντες δικαιολογούν στο λαό τους αποφάσεις οι οποίες αντιτίθενται στις προβλέψεις του Ισλάμ. Όταν μάλιστα μιλάμε για ένα λαό ο οποίος έχει βιώσει διωγμούς και εκτελέσεις προκειμένου να εφαρμοστεί η Σαρία.

Η απάντηση βρίσκεται στην άποψη του μασλαχά (συμφέρον ή τζιχάντ ανάγκης), το οποίο προτάσσεται πολλές φορές ακόμη και από τους κληρικούς για να δικαιολογήσει κεντρικές πολιτικές αποφάσεις κυρίως σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής. Ενδεικτικά είναι τα λεγόμενα του Αγιατολάχ Σεγιέντ Χοσεΐν Μουσαβί, γραμματέα της ένωσης εκπαιδευτικών και ερευνητών της θεολογικής σχολής του Κόμ, ο οποίος δηλώνει: «Σήμερα βρισκόμαστε σε μια κατάσταση όπου, προκειμένου να σώσουμε τα συμφέροντά μας, την ασφάλεια του συστήματός μας (νιζάμ) και την ισλαμική μας κοινωνία, πρέπει να έλθουμε σε αντίθεση, αν χρειαστεί, με τις αρχές της θρησκείας. Σήμερα η προσχώρηση της χώρας σε διεθνείς συμβάσεις και η εφαρμογή τους έχει γίνει αναγκαιότητα και τα συμφέροντα της ισλαμικής μας κοινωνίας εξαρτώνται από αυτήν. Στην αντίθετη περίπτωση, θα έχουμε τεράστια πολιτικά και οικονομικά προβλήματα και θα βρεθούμε μπροστά σε εμπόλεμο και μοϊκοτάζ που θα πλήξουν τα ισλαμικά μας συμφέροντα».⁸³

Σήμερα, η σαφής αλλαγή τόνου και ύφους της κυβέρνησης του Προέδρου Χασάν Ρουχανί, έχει δημιουργήσει ισχυρές προσδοκίες για σταδιακή πρόοδο του ακανθώδους ζητήματος του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος, που ήδη εξετάζεται κατά τις διαδοχικές συναντήσεις των 5+1 με το Ιράν (η πλέον πρόσφατη έλαβε χώρα στη Γενεύη τον Οκτώβριο του 2013). Παρότι η εξεύρεση τελικής λύσης ούτε ευχερής ούτε ταχεία θα είναι, η έναρξη των συζητήσεων αυτή καθ' αυτή, εκπέμπει θετικό μήνυμα και θα μπορούσε να αποτελέσει το πρώτο βήμα για τη σταδιακή άρση των διεθνών κυρώσεων που έχουν επιβάλει στο Ιράν το ΣΑ των Ηνωμένων Εθνών, η ΕΕ και οι ΗΠΑ.

Είναι πράγματι γεγονός ότι οι κυρώσεις, αλλά και το κόστος του πυρηνικού προγράμματος έχουν προκαλέσει μείζον πρόβλημα στην ιρανική οικονομία (πληθωρισμός άνω του 40%, υψηλή ανεργία στους νέους, μειωμένες εισαγωγές συναλλάγματος), με αποτέλεσμα πτώση

⁸³ Βλ. Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006, σελ 115 - 116

του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, κοινωνική δυσαρέσκεια και διάχυτη πολιτική ένταση. Την κατάσταση αυτή επέτεινε η μονοπωλιακή άσκηση εξουσίας τα «δεδομένα» συμφέροντα των υποστηρικτών της και, βέβαια, η κατάσταση της ιρανικής οικονομίας, που προέτασσε το ιδεολογικό στοιχείο υποτάσσοντας σε αυτό την όλη παραγωγική διαδικασία σε περιβάλλον απομόνωσης. Άλλωστε, και σε στρατιωτικό επίπεδο η Τεχεράνη εξαρτάται, εν μέρει, από εισαγωγές ρωσικού ή κινέζικου υλικού, καίτοι αναπτύσσει η ίδια οπλικά και ηλεκτρονικά συστήματα, αδιευκρίνιστων στις περισσότερες των περιπτώσεων, επιχειρησιακών δυνατοτήτων.

Η νέα κυβέρνηση, εφαρμόζοντας τις εξαγγελίες της προέβη σε σημαντικότερες αλλαγές προσώπων και ριζική αναδόμηση του συστήματος επιδοτήσεων (π.χ. καύσιμα και καταναλωτικά αγαθά) εξοικονομώντας πόρους για την οικονομία, ενώ παράλληλα προωθεί τη ρύθμιση της αγοράς συναλλάγματος, τις ιδιωτικοποιήσεις, τον εξορθολογισμό του τραπεζικού συστήματος και την υποστήριξη των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων.⁸⁴

Είναι σαφές ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές γίνονται αποδεκτές και σε πολιτικό επίπεδο από το θρησκευτικό-στρατιωτικό κατεστημένο της χώρας. Πλην όμως, τα περιθώρια κινήσεων του νέου Προέδρου είναι σχετικά περιορισμένα: τα υπερσυντηρητικά και υπερεθνικιστικά αντανακλαστικά του συλλογικού συστήματος εξουσίας παραμένουν ισχυρά (π.χ. «Φρουροί της Επανάστασης», αυτόνομοι οικονομικά που ελέγχουν όμως την εσωτερική ασφάλεια και μέρος του πυρηνικού και βαλλιστικού προγράμματος), ενώ ο ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης Χαμενεϊ ευρίσκεται πάντοτε στον πυρήνα της εξουσίας. Αλλά σε κάθε περίπτωση, η ευρύτερη βιωσιμότητα του καθεστώτος φαίνεται να συνδέεται πλέον με τις μεταρρυθμίσεις και την, καθοδηγούμενη έστω, συνεννόηση με τη διεθνή κοινότητα και συνεπώς, με τη χαλάρωση των έξωθεν περιορισμών. Τούτο αποτελεί νέο καίριο πολιτικό δεδομένο.

Η ευόδωση των πρωτοβουλιών που έχουν αναληφθεί, με την εξωστρέφεια που συνεπάγεται, εκτιμάται ότι θα έχει αντίκτυπο και στον τομέα της ευρύτερης εξωτερικής πολιτικής. Σήμερα το πυρηνικό πρόγραμμα και οι κυρώσεις μονοπωλούν το ενδιαφέρον και τις συζητήσεις, αλλά, επί της ουσίας, καλύπτουν το πραγματικό ζήτημα που είναι η

⁸⁴ Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας.

αναδιάταξη της ισορροπίας ισχύος στην περιοχή με την απευθείας συμμετοχή της Τεχεράνης στα δρώμενα.

Πράγματι για προφανείς ιστορικούς, πληθυσμιακούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς λόγους, το Ιράν είναι μακράν η ισχυρότερη χώρα της περιοχής. Έχει ισχυρή εθνική και θρησκευτική ομοιογένεια, παρά τη συνύπαρξη πέντε μεγάλων εθνοτικών ομάδων (κατά 25% Σουνιτών) και γεωστρατηγικά κυριαρχεί στον πλάγιο-κάθετο άξονα των συνόρων με τον ασιατικό χώρο κάτω του υπογαστρίου της Ρωσίας, έχοντας και θαλάσσια έξοδο.

Η ανάγκη, εξάλλου, εξεύρεσης και άλλων επιλογών δικαιολογείται και εκ του ότι η υπαρκτή συνεργασία του με την Τουρκία δεν μπορεί να επικαλύψει τον υφέρποντα ανταγωνισμό, που τροφοδοτούν τα «οθωμανικά» σύνδρομα της Αγκυρας.

Υπό την έννοια αυτή, ο επανακαθορισμός των σχέσεων με τη Δύση εμφανίζεται επιβεβλημένος, όταν μάλιστα φαίνεται ότι αποκαθίσταται η επικοινωνία και με τις ΗΠΑ. Παρόμοιο ενδεχόμενο, το οποίο δεν θα επιτρέπει την αιφνιδιαστική κατασκευή πυρηνικών όπλων, θα λειτουργούσε υπέρ των συμφερόντων του Ισραήλ, ενώ θα αναβαθμίσει τη σημασία της Σαουδικής Αραβίας και των άλλων αραβικών κρατών του Περσικού Κόλπου. Βεβαίως, οι γνωστές ακραίες θέσεις της Τεχεράνης (ανθρώπινα δικαιώματα, θεοκρατικές αντιλήψεις), η έντονη θρησκευτική διάσταση των απόψεών της (Σουνίτες – Σιίτες) και το ασαφές ακόμη περιεχόμενο των προθέσεών της, προκαλούν έντονες αντιδράσεις με σημείο αιχμής το καθεστώς κυρώσεων (Ισραήλ και αμερικανο-ισραηλινό λόμπυ, Σαουδική Αραβία, κλπ.), τόσο περιφερειακά, όσο και ευρύτερα.

Εάν τελικά υπάρξει πρόοδος στο πυρηνικό ζήτημα, θα δρομολογηθεί η ουσιαστική αναβάθμιση του Ιράν, ανάλογη με το ειδικό του βάρος, γεγονός που παρουσιάζει σημαντικά πλεονεκτήματα όπως, έλεγχο της επιρροής του στους σιιτικούς πληθυσμούς (Ιράκ, Μπαχρέιν, Σαουδική Αραβία), έλεγχο του ρόλου του στον εμφύλιο της Συρίας, στο Λίβανο (Χεζμπολάχ) και στην Παλαιστίνη (Χαμάς), σταθεροποίηση του Κόλπου, ενώ θα τεθούν νέα δεδομένα στη διαμόρφωση της τιμής του πετρελαίου και του φυσικού αερίου.

Το σημείο ισορροπίας μεταξύ μεταρρυθμίσεων, πυρηνικού προγράμματος, κυρώσεων και ανάδυσης του Ιράν με τη μεταβολή των συσχετισμών που αυτή συνεπάγεται, δεν έχει ακόμα εξευρεθεί. Η πορεία όμως έχει ήδη αρχίσει.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι δεδομένο ότι η εξωτερική πολιτική του Ιράν αποτελεί ένα εξαιρετικά σύνθετο πεδίο, λόγω κυρίως του ιδεολογικού βάρους της ισλαμικής επανάστασης αλλά και του πολιτισμικού υπόβαθρου του λαού του. Έτσι, οποιαδήποτε ορθολογιστική προσέγγιση, η οποία πιθανόν να αφορά το πλείστο των κρατών, στην περίπτωση του Ιράν δεν θα μπορούσε εύκολα να εφαρμοστεί. Όπως εύκολα διαπιστώνει κανείς μελετώντας τις διμερείς ή πολυμερείς σχέσεις του Ιράν με τον υπόλοιπο κόσμο, θεωρίες όπως αυτή του ρεαλισμού, του νεορεαλισμού ή του φιλελευθερισμού δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία για την κατανόηση αυτού του «παίκτη» σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Ένας ορθολογιστής θα περίμενε η εξωτερική πολιτική του Ιράν να διαμορφώνεται μέσα από διαδικασίες οι οποίες να αφορούν είτε τη μεγιστοποίηση του κέρδους είτε την εξασφάλιση του.⁸⁵ Όμως βλέπουμε ότι το Ιράν παρότι κινείται σε κατευθύνσεις *realpolitik* για την εξασφάλιση συμφερόντων (δύναμη – πόροι), υπάρχουν αποφάσεις του οι οποίες προερχόμενες από την κάστα των κληρικών, η οποία το κυβερνά, θυσιάζουν τα παραπάνω για ιδεολογικούς λόγους. Και όταν στο Ιράν μιλάμε για ιδεολογία αναφερόμαστε σαφώς στο σιιτικό ισλαμισμό. Τα παραπάνω συνηγορούν στο να χρησιμοποιηθεί η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων για την εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων, και αυτό διότι σύμφωνα με αυτή την οπτική η ιδεολογία στην περίπτωσή μας, αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων.⁸⁶

Ο κονστρουκτιβισμός εστιάζει στην ανθρώπινη επίγνωση και το ρόλο της στη διεθνή πολιτική. Οι ρίζες του φτάνουν στο 18^ο αιώνα και το έργο του ιταλού φιλοσόφου Giambattista Vico (Pompa, 1982). Σύμφωνα με το Vico ο φυσικός κόσμος αποτελεί δημιούργημα του θεού ενώ ο ιστορικός κόσμος δημιούργημα του ανθρώπου. Ο κονστρουκτιβισμός ορίζει πως οι ανθρώπινες σχέσεις, περιλαμβανομένων και των διεθνών σχέσεων, αποτελούνται ουσιαστικά από σκέψεις και ιδέες και όχι από υλικές συνθήκες ή δυνάμεις. Υποστηρίζει ότι οι διεθνείς σχέσεις είναι πολύ πιο σύνθετες από τις εξηγήσεις που δίδουν οι ρεαλιστές εστιάζοντας στην στρατιωτική ισχύ ή τα υλικά συμφέροντα.

⁸⁵ Βλ. Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill, 1979.

⁸⁶ Βλ. Nia, Mahdi Mohammad. Understanding Iran's Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism. *Alternatives, Turkish Journal of International Relations*, Vol 9, No. 1 Spring 2010. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.academia.edu/download/30854185/nia.pdf>> στις 02 Αυγ. 2014).

Επικεντρώνεται στα πολιτισμικά θεσμικά και αξιακά στοιχεία όπως η κουλτούρα, η εθνική ταυτότητα, οι αρχές, το θεσμικό σύστημα πράγματα τα οποία διαμορφώνουν τη συνθετότητα των διεθνών σχέσεων.⁸⁷

Η ισλαμική δημοκρατία από την ίδρυσή της απέκτησε το χαρακτήρα ενός κράτους προσανατολισμένου σε μια αποστολή και όχι στα συμφέροντά του. Γι' αυτό άλλωστε και τα πρώτα δέκα έτη της ύπαρξής του ως τέτοιο, επέλεξε τον απομονωτισμό, την επιθετική ρητορική προς τη δύση και το σουνιτικό περίγυρό του και μια οκταετή πολεμική εμπλοκή με το Ιράκ. Φρόντισε μάλιστα να κατοχυρώσει συνταγματικά αυτή του τη στάση με το άρθρο 152 σύμφωνα με το οποίο εμφανίζεται ως ο υπερασπιστής των δικαιωμάτων όλου του μουσουλμανικού κόσμου.⁸⁸ Η στάση του απέναντι στο Ισραήλ, το Λίβανο, και την Παλαιστίνη τονίζουν την ευθύνη του απέναντι στην αποστολή του χωρίς να εμπλέκουν οποιαδήποτε λογική συνεπειών απέναντι σ' αυτή του τη στάση.⁸⁹ Ακόμη και μετά το θάνατο του Αγιατολάχ Χομεϊνί και τη δεδομένη στροφή σε πιο μετριοπαθείς πολιτικές, η στάση του απέναντι στα προαναφερθέντα ανοικτά ζητήματα δεν έχει διαφοροποιηθεί. Η ρητορική των ηγετών του για το Ισραήλ τη Χεζμπολάχ και τη Χαμάς παραμένει η ίδια. Αυτή η λογική της ευθύνης η οποία πηγάζει από το πολιτικό Ισλάμ απέχει παρασάγγας από την ορθολογική προσέγγιση κόστους – οφέλους, και το κόστος για το Ιράν δεν έγκειται μόνο σε επίπεδο διεθνών σχέσεων αλλά και σε υλικό επίπεδο, εάν συνυπολογίσει κανείς την σε βάθος χρόνου υλική βοήθεια σε Χαμάς, Χεζμπολάχ και Συρία.

Όμως ακόμα και η δράση του Ιράν για την εξασφάλιση των συμφερόντων του, πηγάζει από ένα ιδεολογικό φορτίο ενάντια σε κάθε ηγεμονική – ιμπεριαλιστική – νεοφιλελεύθερη πολιτική. Για την επίτευξη αυτού του στόχου κινείται προς χώρες η συνεργασία με τις οποίες θα δημιουργούσε ισχυρούς πόλους απέναντι στα δυτικά συμφέροντα (Λατινική Αμερική, Νοτιανατολική Ασία, Κίνα). Αυτήν την αντιηγεμονική στάση εύκολα την ανακαλύπτουμε στα λόγια των ηγετών του Ιράν από την ίδρυση της ισλαμικής δημοκρατίας μέχρι και σήμερα.

⁸⁷ Βλ. Sorensen, Georg. – Jackson, Robert. *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2006. Σελ. 370-385

⁸⁸ Βλ. Abadi, Dehghani Firozab. "Emancipating Foreign Policy: Critical Theory and Islamic Republic of Iran's Foreign Policy," *The Iranian Journal of International Affairs* XX, No.3 Summer 2008. σελ. 7.

⁸⁹ Βλ. Ganji, Akbar. Ayatollah Khamenei and the Destruction of Israel (Ανακτήθηκε από: <<http://www.bostonreview.net/world/ganji-khamenei-israel>> στις 15 Ιουλ. 2014)

Επίσης το ζήτημα του περσικού εθνικισμού χρησιμοποιείται ευρέως για την εξασφάλιση της υποστήριξης της λαϊκής βάσης στις αποφάσεις της ηγεσίας. Σημαντικό παράδειγμα το πυρηνικό πρόγραμμα το οποίο αποτελεί σήμερα το μεγαλύτερο εθνικό ζήτημα, έχει τεθεί στη βάση της εθνικής υπερηφάνειας.

Η ρητορική που έχει αναπτυχθεί τα 35 χρόνια ύπαρξης της ισλαμική δημοκρατίας απέναντι στο «σατανικό εχθρό» ο οποίος μόνο επεμβάσεις χειραγώγησης και εκμετάλλευσης της χώρας έχει να επιδείξει, αποτελούν κεντρικό στοιχείο της εσωτερικής πολιτικής σκηνής (καθορισμός πολιτικής ατζέντας, κονδύλια σε τεχνολογία και άμυνα) το οποίο μεταφράζεται σε εξωτερική πολιτική. Είναι δύσκολο να ανακαλύψεις μια δημόσια ομιλία ιρανού ηγέτη ο οποίος να μην τονίζει το ρόλο του εχθρού στην προσπάθεια αποδόμησης της ισλαμικής δημοκρατίας. Μάλιστα, πέραν των κυρώσεων και της επιθετικής οικονομικής πολιτικής εστιάζουν και στον κίνδυνο πολιτιστικής εισβολής με σκοπό να πλήξουν τα ισλαμικά ιδεώδη.

Η ισλαμική αλληλεγγύη βρίσκεται ψηλά στην ατζέντα της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν. Ξεκίνησε με την πολιτική της ισλαμικής Ούμα (κοινότητα) που εισήγαγε ο Αγιατολάχ Χομεϊνί. Σύμφωνα με αυτή, η ισλαμική δημοκρατία θα έπρεπε να δημιουργήσει μια παγκόσμια κοινότητα ικανή να φέρει τη δικαιοσύνη στον κόσμο. Στη μετά-Χομεϊνί εποχή, αυτή η προσπάθεια μπορεί να έχασε τον επιθετικό της χαρακτήρα κράτησε όμως τις αρχές της ισλαμικής αλληλεγγύης τις οποίες προσπαθεί να εκφράσει με οικονομικούς και τεχνολογικούς δεσμούς μεταξύ των ισλαμικών κρατών. Έχουμε δηλαδή την αντικατάσταση της πολιτικής για την εξαγωγή της επανάστασης με την πολιτική της αλληλεγγύης. Σε αυτό το νέο μοντέλο το Ιράν προβάλλεται ως κράτος πρότυπο στα υπόλοιπα ισλαμικά κράτη.

Ένα άλλο στοιχείο το οποίο θα πρέπει να αναφερθεί είναι η κουλτούρα του «μάρτυρα» στο σιιτικό Ισλάμ. Σύμφωνα με αυτή, ένας καλός ισλαμιστής είναι τιμή του να γίνει μάρτυρας για την υπεράσπιση των δικαίων του Ισλάμ, πράγμα το οποίο είναι δυσνόητο για τους δυτικούς πολιτισμούς και το οποίο διαμορφώνει σαφώς συμπεριφορές και αντιλήψεις σε έναν ολόκληρο λαό. Είναι χαρακτηριστικά τα λεγόμενα ισραηλινού

πρωθυπουργού για τη Χεσμπολάχ «όταν αυτοί δεν φοβούνται το θάνατο τότε εμείς τι μπορούμε να κάνουμε για να τους φοβίσουμε;»⁹⁰

Η δικαιοσύνη αποτελεί άλλο ένα πεδίο στο οποίο βασίζεται η Ιρανική εξωτερική πολιτική από την αρχή της επανάστασης. Η ισλαμική δημοκρατία αντιλαμβάνεται το διεθνές σύστημα ως άδικο και χρίζει αντिकाτάστασης από ένα άλλο δικαιότερο (εννοώντας τη δημιουργία της ισλαμικής κοινότητας). Κατ' αυτήν υπάρχουν δύο ανταγωνιστικοί πόλοι ο κόσμος του καλού και ο κόσμος του κακού, του φωτός και του σκότους και δεν υπάρχει προοπτική συνύπαρξης αυτών των δύο. Ο Χαταμί ήταν αυτός που πρώτος μίλησε για την ανάγκη διαλόγου των πολιτισμών χωρίς να προκύψει μέχρι τώρα κάποιο αξιοσημείωτο αποτέλεσμα.⁹¹ Στη βάση της δικαιοσύνης, το Ιράν στηρίζει και τα επιχειρήματά του για την ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας. Κατηγορεί τη δύση ότι αντιμετωπίζει το θέμα με δύο μέτρα και δύο σταθμά, ενοχλείται με το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και κλείνει τα μάτια στα πυρηνικά όπλα του Ισραήλ.⁹² Θεωρεί δε, ότι ως κυρίαρχο κράτος έχει τα ίδια δικαιώματα στην ανάπτυξη πυρηνικής τεχνολογίας για ειρηνικούς σκοπούς. Γενικά είναι παραδεκτό από πολλούς πολιτικούς αναλυτές ότι η δικαιοσύνη αποτελεί πυλώνα της σιιτικής θρησκείας και κατά συνέπεια της ιρανικής πολιτικής.

Θα μπορούσαμε να φανταστούμε τις διεθνείς σχέσεις του Ιράν ως ένα κλειστό αυτοτροφοδοτούμενο σύστημα το οποίο ξεκινά από τη διαμόρφωση της ταυτότητας της χώρας, μια ταυτότητα που σαφώς διαμορφώνεται μέσα από θρησκευτικές νόρμες, και μεταφράζεται σε εξωτερική πολιτική. Το εξωτερικό περιβάλλον (και κυρίως η δύση) διαμορφώνει τη στάση του απέναντι στο Ιράν με βάση αυτό που εισπράττει ή αντιλαμβάνεται. Το Ιράν επιβεβαιώνει διαρκώς την θρησκευτικό-ιδεολογική του ταυτότητα εισπράττοντας μια πολιτική απομονωτισμού και κυρώσεων.

⁹⁰ Βλ. Manochehr, Mohammadi. "The sources of power in Islamic republic of Iran," *The Iranian Journal of International Affairs* xx, no.2 : Spring 2008. σελ. 10-11.

⁹¹ Βλ. Khatami Speaks of Dialogue among Civilizations (Ανακτήθηκε από: <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/8798/Khatami+Speaks+of+Dialogue+among+Civilizations.html> στις 10 Ιουν 2014).

⁹² Βλ. Rafsanjani censures US double-standard policies toward Iran, (Ανακτήθηκε από: <http://www.presstv.ir/detail/2013/08/04/317223/rafsanjani-raps-us-policies-toward-iran/> στις 27 Αυγ. 2014).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Azadeh, Kian-Thiebaut. Μτφ. Ελένη Τσερεζόλε. *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν* Αθήνα : Κριτική , 2006 960-218-463-9

Βατικιώτης, Παναγιώτης Γ. *Ισλάμ και Κράτος*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000.

Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος. *Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, 2006.

Sorensen, Georg. – Jackson, Robert. *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2006.

Ζιάκα Αγγελική. *Το Σιιτικό Ισλάμ. Οι Κοινωνικές και Πολιτικές του Προεκτάσεις στη Μέση Ανατολή*. Θεσ/νίκη: Εκδόσεις Κορνηλία Σφακιανάκη, 2004

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abadi, Dehghani Firozab. "Emancipating Foreign Policy: Critical Theory and Islamic Republic of Iran's Foreign Policy," *The Iranian Journal of International Affairs* XX, No.3 Summer 2008.

Amirahmadi, Hooshang and Nader Entessar. *Iran and the Arab world* . London : Macmillan , 1993.

Al-Suwaidi, Jamal S. ed. *Iran and the gulf: A Search for Stability*. Abu Dhabi: The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1996

Bani-Sadr ,Hassan. «My turn to speak : Iran, the revolution and secret deals with the U.S.» foreword by L. Bruce Laingen from a series of interviews by Jean-Charles Deniau Washington : Brassey's , 1991

Baylouny, Anne Marie Democratic Inclusion: A Solution to Militancy in Islamist Movements? *Strategic Insights*, Vol III, Issue 4, 2004.

Bill, James A. *The Eagle and the Lion: the Tragedy of American Iranian Relations*, New York: Yale University Press 1988.

Berger, Maurits. Religion and Islam in Contemporary International Relations. *Netherlands Institute of International Relations* "Clingendael Diplomacy Papers No 27" The Hague April 2010

Brezinski, Zbigniew. *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser, 1977-198.*, New York: Farrar, Straus, Giroux, 1983.

Cleveland, William L. *A History of the Modern Middle East*. Oxford: Westview Press, 2000.

Freedman, Robert O. Russian-Iranian Relations in the 1990s. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 4, No. 2 June 2000

Goldschmidt, Arthur Jr. *A Concise History of the Middle East*, Oxford: Westview Press, 2002.

Gofas, Andreas. 'Old' vs. 'New' Terrorism: What's in a Name?" *Uluslararası İlişkiler*, Vol 8, No 32, Winter 2012 , pp. 17-32.

Hiro, Dilip. *Iran under the ayatollahs*, London : Routledge & Kegan Paul , 1985.

Hunter, Shireen. T. *Iran after Khomeini*. Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies, 1992

Ioannides, Christos P. *America's Iran : injury and catharsis*. Lanham : University Press of America , 1984.

Jervis, Robert. *Perception and Misperception in International Politics*. New Jersey: Princeton University Press, 1976

Kavli, Özlem. Protest in the Name of God: Islamist Movements in the Arab World. *Journal of International Affairs*, Vol VI - Number 2, June - July 2001.

Keddie, Nikki, Gasiorowski, Mark. *Neither East nor West. Iran, the Soviet Union and the United States*. New York: Yale University, 1990.

Khalaji, Mehdi. Tightening the Reins How Khamenei Makes Decisions. *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Focus 126, March 2014.

Khomeini, Imam. *Governance of the Jurist (Velayat-e Faqeeh)*, Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (International Affairs Division), Islamic Republic of Iran.

Kinzer, Stephen. *All the Shah's men : an American Coup and the Roots of Middle East terror*. New Jersey : Wiley , 2004

Krasner, Stephen D. *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy* New Jersey: Princeton University Press, 1978

Manochehr, Mohammadi. "The sources of power in Islamic republic of Iran," *The Iranian Journal of International Affairs* xx, no.2 : Spring 2008.

Mendelsohn, Barak. God vs. Westphalia: radical Islamist movements and the battle for organising the World, *Review of International Studies*, Vol 38, Issue 03, July 2012, pp 589 - 613

Morgenthau, Hans J. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* New York: McGraw-Hill, Inc. 1993

Moshaver, Ziba. Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran–EU Relations. *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.2, Winter 2003, pp.283 – 305

Obert voll, John. Islam as a Special World-System, *University of New Hampshire: journal of world history*, fall 1994.

Ottaway, Marina, Amr. Hamzawy. Islamists in Politics: The Dynamics of Participation. *Carnegie Endowment for International Peace*, November 2008.

Owen, Roger. *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 3rd Edition. Cornwall, Great Britain: TJ International Ltd Padstow, 2004

Perthes, Volker. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme. *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010

Phillips, Andrew. The Protestant ethic and the spirit of jihadism – transnational religious insurgencies and the transformation of international orders. *Review of International Studies*, 2010, pp. 36, 257–280.

Political Islam and Democracy: What do Islamists and Islamic Movements want? In *Center for the Study of Islam & Democracy (CSID) Ninth Annual Conference*. May 14, 2008

Sadjadpour, Karim. *Reading Khamenei: The World View of Iran's Most Powerful Leader*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2008.

Schmitz, David F. *The United States and Right – Wing Dictatorships*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Sick, Gary. *October surprise : America's hostages in Iran and the election of Ronald Reagan*. New York : Times Books , 1992.

Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill, 1979.

Wright, Robin. *In the name of God : the Khomeini decade*. New York : Simon and Schuster, 1989.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Ganji , Akbar. Ayatollah Khamenei and the Destruction of Israel (Ανακτήθηκε από: <<http://www.bostonreview.net/world/ganji-khamenei-israel>> στις 15 Ιουλ. 2014)

Al - Bukairi, Nabil. Historic Relations Between Muslim Brotherhood and Iran. *The Yemen Post*. (Ανακτήθηκε από: <http://yemenpost.net/Detail123456789.aspx?SubID=1674> στις 26 Απρ 2014).

Bahgat, Gawdat. Iran and the United States:The Emerging Security.Paradigm in the Middle East. *Summer 2007*. (Ανακτήθηκε από: <http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/articles/07summer/bahgat.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

BBC News. Guide: How Iran is ruled. (Ανακτήθηκε από: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8051750.stm> , στις 19 Απρ 2014).

Fulton Will , Ariel Farrar-Wellman, Robert Frasco. Iraq-Iran Foreign Relations. *American Enterprise Institute* 2011. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relations>> στις 19 Μαρ. 2014).

Gerami, Nima. Nuclear Decisionmaking in Iran. *The Washington Institute*, Policy Focus 134, February 2014. (Ανακτήθηκε από: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/nuclear-decisionmaking-in-iran1> στις 27 Ιουν. 2014).

Horowitz, Richard. A Detailed Analysis of Iran's Constitution, 2010. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.worldpolicy.org/blog/2010/10/12/detailed-analysis-iran%E2%80%99s-constitution>> στις 05 Μαρ. 2014).

Iran Chamber Society. The Structure of Power in Iran. (Ανακτήθηκε από: <http://www.iranchamber.com/government/articles/structure_of_power.php 2014>, στις 19 Απρ. 2014).

Keshavarzian, Arang. How Islamic Was the Revolution? *Middle East Research and Information Project*, MER 250. (Ανακτήθηκε από: <http://www.merip.org/mer/mer250/how-islamic-was-revolution> στις 27 Ιουν. 2014).

Khalaji, Mehdi. President Rouhani and the IRGC. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/president-rouhani-and-the-irgc>> στις 05 Μαρ. 2014).

Khatami Speaks of Dialogue among Civilizations (Ανακτήθηκε από: <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/8798/Khatami+Speaks+of+Dialogue+among+Civilizations.html> στις 10 Ιουν 2014).

Maleki, Abbas. Decision Making in Iran's Foreign Policy: A Heuristic Approach. (Ανακτήθηκε από: <http://www.caspianstudies.com/article/Decision%20Making%20in%20Iran-FinalDraft.pdf> στις 05 Αυγ. 2014).

Milani, Mohsen M. Iran's Policy Towards Afghanistan. *Government and International Affairs Faculty Publications*. University of South Florida, 2006. (Ανακτήθηκε από: http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1106&context=gia_facpub&seiredir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.gr%2Fscholar%3Fstart%3D20%26q%3DIran%2Bforeign%2Bpolicy%2Bfree%2Bpdf%26hl%3Del%26as_sdt%3D0%2C5%26as_vis%3D1#search=%22iran%20foreign%20policy%20free%20pdf%22 στις 01 Αυγ. 2014).

Moshaver, Ziba. Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran-EU Relations. *The Review of International Affairs*, Vol.3, No.2, Winter 2003, pp.283 – 305. (Ανακτήθηκε από: <http://caspianstudies.com/Foreignpolicy/iraneurop/Revolution,%20Theocratic%20Leadership%20and%20Foreign%20Policy.pdf> > στις 14 Ιουν. 2014).

Mozaffari, Mehdi. What is Islamism? History and Definition of a Concept. *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 8, No. 1, 17–33, University of Aarhus March 2007 (Ανακτήθηκε από: http://pure.au.dk/portal/files/22326292/What_is_Islamism_Totalitarian_Movements_article.pdf στις 12 Μαρ. 2014).

National Security Decision Directive 139, Washington: White House 1984 (Ανακτήθηκε από: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-139.pdf>) στις 08 Φεβ. 2014).

Nia, Mahdi Mohammad. Understanding Iran's Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism. *Alternatives, Turkish Journal of International Relations*, Vol 9, No. 1 Spring 2010. (Ανακτήθηκε από: <http://www.academia.edu/download/30854185/nia.pdf>) στις 02 Αυγ. 2014).

Perthes, Volker. Ambition and Fear: Iran's Foreign Policy and Nuclear Programme, *Survival*, vol 53 no. 3, June – July 2010, pp 95 – 114. (Ανακτήθηκε από: http://swpberlin.org/fileadmin/contents/products/fachpublikationen/100605_Irans_Foreign_Policy_Survival_52_3_09_Perthes_KS.pdf στις 01 Αυγ. 2014).

Presidential Directive /NSC-63 (Ανακτήθηκε από: <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/pddirectives/pd63.pdf>) στις 28 Ιαν 20140.

Ramazani, Rouhollah.K. Iran's Foreign Policy Both North and South. *Middle East Jurnal*, Vol 46, No. 3, Summer 1992. (Ανακτήθηκε από: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4328462?uid=3738128&uid=2&uid=4&sid=21103395092861>) στις 10 Δεκ. 2013).

Semerdjian, Harout. Christian Armenia and Islamic Iran: An unusual partnership explained January 2013. *The Hill Congress Blog*. (Ανακτήθηκε από: <<http://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/276961-christian-armenia-and-islamic-iran-an-unusual-partnership-explained>> στις 17 Μαρ. 2014).

The Economist. Iranian Politics. (Ανακτήθηκε από: <<http://www.economist.com/topics/iranian-politics>> στις 03 Ιουλ 2014).

Tristam, Pierre. The Difference Between Sunnis and Shiites. (Ανακτήθηκε από: http://middleeast.about.com/od/religionsectarianism/a/me070907_sunnis.htm στις 02 Αυγ. 2014).